

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

MAGISTRSKO DELO

DENARNI ZAVODI CONE B IN
CONE B STO IN NJIHOV VPLIV NA
GOSPODARSTVO NA PRIMORSKEM
IN V SLOVENIJI 1945 - 1956

NADA ČIBEJ

KOPER, 2004

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za zgodovino

NADA ČIBEJ

**DENARNI ZAVODI CONE B IN CONE B STO IN NJIHOV VPLIV NA
GOSPODARSTVO NA PRIMORSKEM IN V SLOVENIJI**

1945 – 1956

Mentor: prof. dr. Božo Repe

Somentor: znanstveni svetnik dr. Jože Princič

Koper, 2004

*Zahvalo
za veliko pomoč pri delu in potrpežljivost namenjam
mentorju prof. dr. Božu Repetu,
somentorju dr. Jožetu Prinčiču,
direktorici Pokrajinskega arhiva Koper
v katerem sem zaposlena
Maruši Zagradnik,
vsem sodelavcem in
moji družini.*

Nada Čibej

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1-4
1.1. Oris razvoja denarnih zavodov na Primorskem in politične spremembe v letih 1918 - 1945	1-7
1.1.1. Od Avstrije do Italije	1-7
1.1.2. Od Italije do okupacijskih con	1-10
1.1.3. Od okupacijskih con do Jugoslavije	1-14
1.2. Temeljne značilnosti gospodarskega razvoja Slovenije v letih 1945 - 1955	1-19
1.2.1. Slovenija in Jugoslavija	1-19
1.2.2. Neizpolnjeni pogoji za uvedbo jugoslovanske gospodarske ureditve v coni B in coni B STO	1-24
2. BANČNIŠTVO V JUGOSLAVIJI IN SLOVENIJI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	2-26
3. BANČNIŠTVO NA PRIMORSKEM PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN NJEGOV VPLIV NA GOSPODARSKO ŽIVLJENJE	3-30
3.1. Normativna ureditev bančništva in denarnega poslovanja v coni B Julijske krajine in coni B STO	3-31
3.2. Denarni zavod Slovenije	3-36
3.2.1. Denarni zavod Slovenije – podružnica za Slovensko primorje	3-37
3.3. Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje – Banca per l'economia dell'Istria, Fiume a Litorale Sloveno	3-39
3.4. Istrska banka d.d. – Banca d' Istria s.a., Koper	3-43
3.4.1. Leto 1946 – ustanovitev družbe	3-43
3.4.2. Leto 1947 – začetek poslovanja Istrske banke	3-49
3.4.2.1. Gospodarski odsek Istrske banke	3-55
3.4.2.2. Ustanovitev podjetij	3-63
3.4.3. Leto 1948 – sklenitev klirinškega sporazuma med cono A STO in cono B STO	3-69
3.4.4. Leto 1949 – zamenjava jugolir z dinarji	3-73
3.4.5. Leto 1950 – uvedba plačilnega prometa in gotovinskega ter kreditnega plana	3-74
3.4.6. Leto 1951 – uvedba delavskih svetov	3-82
3.4.7. Leto 1952 – ustanovitev podružnic Narodne banke FLRJ	3-90

3.4.8.	<i>Leto 1953 – problem likvidacije delniških družb</i>	3–95
3.4.9.	<i>Leto 1954 - londonski memorandum in priključitev cone B STO Jugoslaviji</i>	3–100
3.4.10.	<i>Likvidacija Istrske banke d.d., Koper</i>	3–103
4.	OSTALI DENARNI ZAVODI NA PRIMORSKEM	4–107
4.1.	Narodna banka FLRJ, podružnici Koper in Buje.....	4–107
4.2.	Komunalna banka Koper	4–108
4.3.	Hranilnica in posojilnica Koper.....	4–109
5.	ZAKLJUČEK	5–110
6.	PRILOGE	6–113
6.1.	Slovenski denarni zavodi ustanovljeni pred drugo svetovno vojno	6–113
6.2.	Bančni slovar	6–117
6.3.	Tečajna vrednost dinarja	6–145
7.	SEZNAM KRATIC	7–147
8.	LITERATURA	8–149
9.	VIRI	9–153
10.	OBJAVLJENI VIRI	10–154
10.1.	Uradni listi.....	10–154
10.2.	Statistika in drugi objavljeni viri.....	10–154
11.	ČASOPISI	11–155

1. UVOD

Denarništvo in bančništvo na slovenskem etničnem ozemlju in splošni gospodarski razvoj na njem sta medsebojno povezana. Pri svojem razvoju sta si vedno sledila in soustvarjala pogoje za oblikovanje in uveljavljanje držav, ki so tu nastajale in se menjavale. Razburljivo 20. stoletje je tako Istri in Slovenskemu primorju (v nadaljevanju Primorska) kot Sloveniji, Jugoslaviji in Italiji v kratkem času prineslo številne politične, kulturne, socialne in gospodarske prevrate. Denarni zavodi pa so bili vedno med prvimi institucijami, ki si jih je vsaka nova oblast najprej podredila. S tem je pridobila vpliv in moč odločanja na vseh področjih javnega in zasebnega življenja, kar je pomenilo predvsem uveljavljanje svojih političnih ciljev in poslovnih interesov. Zaradi tega ima razvoj denarništva in bančništva pomembno mesto v raziskavah gospodarske zgodovine. Glede na to, da Slovenija v preteklosti ni imela enovitega zgodovinskega razvoja, se ta različnost odraža tudi v zgodovini slovenskih denarnih zavodov. Na njihov razvoj in tudi poslovanje so močno vplivale politične spremembe in pripadnost različnim državam. Vsaka državna tvorba je vpeljala svoj bančni sistem, svojo valuto, svoje smernice poslovanja in svoj interes. Pri tem se ni posluževala obstoječih domačih finančnih zavodov. Slovenskim denarnim zavodom gre tudi zahvala, da so kot temelj gospodarske moči Slovencev, od vsega začetka z denarjem in društvenimi prostori, ki so jih dajali na razpolago, podpirali razvoj slovenskih šol in kulture.

Bežen pogled na politične spremembe v Istri in Slovenskem primorju nam razkrije, s kakšnimi problemi so se soočali slovenski denarni zavodi, da bi preživel in uspešno poslovali. Glede na geopolitični položaj Primorske, kot stičišča politično in gospodarsko pomembnih poti, je bilo jasno, da bi to področje utegnilo postati gospodarsko zelo razgibano in uspešno.

Temeljna dela iz zgodovine slovenskega gospodarstva med prvo in drugo svetovno vojno (France Kresal, Jože Šorn, Žarko Lazarevič) ter po koncu druge svetovne vojne (Jože Prinčič, Zdenko Čepič) praviloma ne obravnavajo gospodarskega razvoja Primorske ali pa se ga le bežno dotaknejo. Glavni vzrok za to gre iskati v specifičnosti razvoja Primorske in njene ločenosti od ostalega dela Slovenije. Obsežnejše raziskave primorske gospodarske zgodovine je opravila Maruša Zagradnik in izsledke teh raziskav objavila v številnih strokovnih publikacijah. Zgodovina primorskega bančništva in denarništva pa še vedno sodi v zelo slabo

raziskano področje. Vrzel v tem izjemno pomembnem segmentu gospodarstva so delno zapolnili Žarko Lazarevič in Jože Prinčič, avtorja edine znanstvene knjige o zgodovini slovenskega bančništva, ki se delno dotika tudi zgodovine primorskega bančništva, Neven Borak, z ekonomskimi in finančnimi raziskavami za območje Slovenije in Jugoslavije, Marko Waltritsch za goriško in Milan Pahor za tržaško medvojno bančništvo ter prispevki objavljeni v Jadranskem koledarju ob jubilejnih obletnicah slovenskih hranilnic in posojilnic.

Namen pričajočega magistrskega dela je, da prikaže zgodovinski pregled bančništva in njegov vpliv na gospodarstvo na območju, ki je po prvi svetovni vojni prišlo pod Kraljevino Italijo, po drugi svetovni vojni najprej v cono B Julijske krajine (v nadaljevanju cona B) (1945 – 1947), potem v cono B Svobodnega tržaškega ozemlja (v nadaljevanju cona B STO) (1947 – 1954) in nato v Ljudsko Republiko Slovenijo (v nadaljevanju LRS) in v Ljudsko Republiko Hrvaško v okviru Federativne Ljudske Republike Jugoslavije (v nadaljevanju FLRJ).

Poseben poudarek v delu je namenjen Istrski banki Koper, ki je v viharju političnih in gospodarskih sprememb odigrala izjemno pomembno, celo odločilno vlogo pri razvoju Primorske po drugi svetovni vojni in pustila neizbrisen pečat v zgodovini primorskega gospodarstva. Tako je prvič predstavljena vloga in delovanje banke v celoti, kot tudi večina arhivskega gradiva iz fonda Istrske banke.

Delovanje ostalih bančnih institucij obeh jugoslovanskih con v letih 1945 in 1954 je predstavljeno v obsegu njihovega vpliva na gospodarstvo in na delovanje Istrske banke.

Za lažje razumevanje posebnosti obravnavanega območja in pomembnosti denarnih institucij na Primorskem je v uvodnem delu predstavljen oris razvoja denarnih zavodov, ki so podpirali in omogočali preživetje slovenskemu prebivalstvu in težave s katerimi so se spopadali zaradi političnih razmer pred drugo svetovno vojno. Opisani so politični dogodki, problemi razmejitve tega območja in uvedba zasedbene vojaške uprave jugoslovanske armade (v nadaljevanju VUJA) po drugi svetovni vojni kot ozadje kasnejših pomembnih premikov na področju bančništva in oris temeljnih značilnosti slovenskega gospodarstva v prvih letih po drugi svetovni vojni, ki je bilo za zasedbeno oblast osnovna usmeritev za uvajanje gospodarskega sistema na Primorskem.

V drugem poglavju so predstavljene osnovne značilnosti razvoja jugoslovanskega in slovenskega bančništva po drugi svetovni vojni.

Tretje poglavje zajema normativno ureditev na področju bančništva po letu 1945, poslovanje in položaj vseh bančnih institucij nekdanje cone B Julijske krajine in cone B STO ter njihovega vpliva na gospodarstvo: Denarnega zavoda Slovenije s podružnico za Slovensko primorje, Gospodarske banke za Istro, Reko in Slovensko primorje, Istrske banke Koper, v četrtem poglavju tudi kopske in bujske podružnice Narodne banke FLRJ, Komunalne banke Koper in Posojilnice in hranilnice Koper.

Ugotovitve o pomembnosti primorskih bančnih institucij so podane v zaključku, v prilogah pa je pregled slovenskih hranilnic in posojilnic na Primorskem pred drugo svetovno vojno, bančni slovar za lažje razumevanje nekaterih strokovnih izrazov s področja financ in tečajna vrednost dinarja v letih 1945 - 1956.

Delo temelji na arhivskih virih, predvsem na fondih, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Koper (v nadaljevanju PAK). Posebej je potrebno izpostaviti fond Istrske banke Koper, ki vsebuje ključne dokumente za raziskovanje primorskega bančništva, zlasti temeljnih nalog Istrske banke pri gospodarskem razvoju cone B STO. Toda, glede na usodo arhivskega gradiva omenjenega fonda (prenos v prostore takratne Narodne banke v Ljubljano, zatem prenos v kletne prostore nekdanje Skupščine občine Koper in šele leta 1982 v Pokrajinski arhiv Koper) je potrebno opozoriti na nepopolnost gradiva. Del fonda Istrske banke še vedno hrani Banka Koper, del dokumentacije pa je bil izgubljen v času selitve gradiva. Obravnava nekaterih pomembnih dogodkov in ključnih sprememb v delovanju banke je terjala rekonstrukcijo dostopnih in ohranjenih dokumentov in njihovo primerjavo z dokumenti kopskega okrajnega ljudskega odbora (v nadaljevanju OLO), Istrskega okrožnega ljudskega odbora (v nadaljevanju IOLO) in VUJA. V veliko pomoč mi je bil majhen delček fonda Vojaške uprave jugoslovanske armade, ki je v PAK. V fondu so dragoceni podatki in razlage o ozadju številnih, na prvi pogled težko razumljivih potez Istrske banke, vendar pa je za celovito sliko dogodkov potrebno pridobiti vpogled v ostali del fonda, ki ga še vedno hranita Vojno zgodovinski institut v Beogradu in Hrvaški državni arhiv.

Gradivo o gospodarski in finančni situaciji okupacijskih con je tudi v zelo obsežnih fondih zavezniške vojaške uprave in obveščevalne službe, ki jih hrani National archives and Records Administration (NARA) v Washingtonu, ZDA, kopije manjšega dela fondov pa hrani PAK. Gradivo daje vpogled na odnos Zavezniške vojaške uprave (v nadaljevanju ZVU), ki je upravljala cono A do jugoslovanske gospodarske politike.

Omeniti velja tudi gradivo v fondih slovenskih hranilnic in posojilnic na Primorskem iz katerega je razviden celoten proces delovanja denarnih zavodov od ustanovitve do večinoma prisilne likvidacije pred drugo svetovno vojno in poskuse poveljne revitalizacije teh zavodov.

Pomemben del dokumentacije o analizi in oceni delovanja finančnih institucij je v fondih družbeno političnih organizacij, predvsem v fondu Okrajnega odbora Zveze komunistov Slovenije (v nadaljevanju ZKS) Koper in upravnih fondih, še posebej v fondu koprškega OLO.

Slika delovanja bančnih institucij na Primorskem so poleg arhivskega gradiva dopolnili številni objavljeni viri, časopisi in literatura, ki obravnavajo bodisi politično, bodisi gospodarsko zgodovino Slovenije oziroma zgodovino Primorske.

1.1. Oris razvoja denarnih zavodov na Primorskem in politične spremembe v letih 1918 - 1945

1.1.1. Od Avstrije do Italije

Naši predniki so dali v preteklosti veliko pobud za ustanovitev in uspešen razvoj obrti, trgovine, prometa, denarnih in kreditnih zavodov, zadružnih hranilnic in posojilnic in drugih podobnih ustanov na Primorskem. Uvajanje gospodarskega zadružništva je dobilo pravno osnovo leta 1873, ko so v Avstriji izdali zakon o zadružništvu. Za Slovence je bila druga polovica 19. stoletja na področju gospodarskega vzpona zelo pomembna. Regulativne hranilnice in kreditne zadruge, katerih glavni deleži so bili v rokah slovenskih narodnjakov in v katerih se je pretežno uporabljala slovenščina kot uradni jezik, so začele delovati od sredine sedemdesetih let devetnajstega stoletja naprej. Njihovo delovanje je zajemalo vse slovensko narodnostno ozemlje.

Leta 1880 je bila ustanovljena prva slovenska kreditna zadruga na Primorskem. To je bilo Gospodarsko društvo v Škednju pri Trstu, ki se je kasneje preimenovalo v »hranilnico in posojilnico«. Veliko zagnanost pri teh prizadevanjih odraža podatek, da je bilo v Julijski krajini po prvi svetovni vojni preko 600 denarnih in drugih zadrug z več kot 80 000 člani.

Ustanavljanje prvih slovenskih denarnih zavodov na Primorskem sodi v čas, ko je bilo to območje upravno-politični del Avstroogrške monarhije, imenovano Avstrijsko Primorje. Leto 1848 in program »zedinjene Slovenije« sta zaznamovala in politično prebudila primorske Slovence, izpostavila temeljne probleme njihovega družbenega življenja in postavila v ospredje problematiko, s katero so se bolj ali manj uspešno ukvarjali tudi naslednja desetletja. Osnovne ugotovitve in zahteve so temeljile na uveljavitvi slovenskega jezika v javnem življenju, upravnem združevanju in gospodarski problematiki. Ustavno obdobje¹ je poleg deželnih in državnozborskih volitev prineslo čitalniško gibanje in izdajateljsko dejavnost, zlasti na področju političnega periodičnega tiska.

Druga polovica 19. stoletja je bila na območju Primorske gospodarsko zelo razgibana. Kmečko prebivalstvo je začelo ustanavljati in se povezovati v zadruge, premožnejši prebivalci, zlasti v obmorskih mestih, so ustanavljali podjetja in manjše tovarne. Na pretežno agrarno usmerjeni Primorski se je industrija razvijala dokaj počasi in se koncentrirala v obalnih mestih. Počasnemu razvoju je botrovalo pomanjkanje kapitala ter vlaganj na področju trgovine in zavarovalništva pa tudi, s strani oblasti, prednostna industrializacija Trsta.

V sedanjem slovenskem delu Avstrijskega Primorja, so se oblikovale tovarne za predelavo ribe. Največji sta bili Ampelea, ustanovljena leta 1879 in Arrigoni, katere začetki segajo v leto 1881.²

Razvoj industrije je bil tesno povezan s prometom, še posebej ladjedelništvom, ki je sodilo med najpomembnejše industrijske panoge. Omeniti velja ladjedelnice »San Giusto« v Piranu ter »I.S.T.R.I.A.« in »Niccolò Depangher« v Kopru.³ Poleg dveh avstroogrskih pristanišč, Trsta in Reke, se je kot industrijsko pomembno mesto uveljavila Gorica, predvsem zaradi svoje lege in železniške povezave med Trstom in avstrijskimi deželami.

Živahno politično, gospodarsko in kulturno delovanje se je ohranilo do prve svetovne vojne, ko se za Primorsko začne obdobje številnih sprememb in političnih pretresov. Stanje ob koncu avstrijske dobe na Primorskem je bilo naslednje: na Goriškem sta bila precej ostro ločena slovenski in italijanski del. Zaradi razdelitve volilnih okrajev je Slovence in Italijane zastopalo približno enako število izvoljenih v parlamentu in

¹ Več o tem glej "Istra i Slovensko primorje", Beograd 1952, str. 99.

² Nadja Terčon, Razvoj industrijskega ribištva na slovenski obali v letih 1945 – 1959, Kronika 37, št. 1-2, Ljubljana 1989, str. 123 – 134.

³ Maruša Zagradnik, Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in slovenski Istri, Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni, št. 5, Ljubljana 1992, str. 151 – 154.

deželnem zboru; na Tržaškem nobeden od treh taborov (italijanska liberalna stranka, slovenska nacionalna stranka in združeni italijanski in slovenski socialni demokrati) pri nobenih volitvah, na podlagi splošne volilne pravice, ni dobil absolutne večine glasov, tržaška občina pa je ostala glavna trdnjava tržaške liberalne stranke, ker so volitve v njej še vedno potekale na podlagi »razredov« davkoplačevalcev; v Istri so bili v deželnem zboru zaradi neenake volilne pravice še vedno v večini italijanski predstavniki.

Kljub stalnemu in močnemu italijanskemu sovražnemu delovanju se je največji kulturni, družbeni in politični razcvet primorskih Slovencev kazal prav v obdobju pred prvo svetovno vojno, ko so bile gospodarske dejavnosti izredno močne. Odraž gospodarske moči so bili slovenski denarni zavodi, ki so bili povsem enakovredni italijanskim in nemškim, nemalokrat pa so jih tudi prekašali. Posojilnice in hranilnice je podpiralo in ustanavljalo Politično društvo Edinost iz Trsta, da bi varovale Slovence pred »laškim nderuhim«. Poleg Edinosti jih je ustanavljalo še krščansko-socialno gibanje, z namenom, da zgradi sistem samopomoči za kmete. Denarni zavodi so delovali kot zadruga, na katerih so slonele vsa trgovina, obrt, industrija in pomorska plovba. Skorajda ni bilo kmečke, obrtniške, trgovske ali celo meščanske družine, ki ne bi bila organizirana v zadrugo. Nekateri posamezniki zasledimo kot člane dveh ali celo več zadrug. Vse te celice medsebojnega sodelovanja so se pričele povezovati v organe in združna telesa – Zadružne zveze.

Že okoli leta 1880 je tudi na Primorsko prodrla ideja Raiffeisnove posojilnice. Osnovna naloga teh kreditnih ustanov je bila pomagati članom z dodeljevanjem nizkoobrestnih posojil in zbirati od članov (zadrušnikov) majhne vloge. Razlika med obrestmi, ki jih je posojilnica plačala vložitelju, in obrestmi, ki jih je zaračunala posojilojemalcu, je bila majhna. Dobiček se ni delil med članstvo, temveč je šel v rezervni sklad, ali pa so ga namenili v dobrodne namene. Druga oblika precej razširjenih posojilnic na Primorskem pa so bile Schultz-Delitzscheve posojilnice, ki so imele med svojim članstvom v glavnem majhne trgovce in obrtnike. Pri teh so del dobčka nakazali v rezervni sklad, del pa so ga razdelili med člane kot obresti ali dividende. Prva oblika posojilnic je imela majhne deleže, vendar z neomejeno zavezo, kar pomeni, da je zadrušnik jamčil za uspešno poslovanje zadruga z vsem svojim premoženjem. Pri drugi obliki posojilnic pa so zadrušniki prispevali

od dve do desetkrat višji delež, jamstvo pa je bilo omejeno.⁴ Mreža slovenskih denarnih zavodov je bila gosto razvejana po tržaški, goriški, reški in puljski pokrajini. Do začetka prve svetovne vojne so Slovenci in Hrvati ustanovili prek 170 denarnih zavodov. Za njihov napredek in usklajevanje finančnega poslovanja so skrbele združne zveze:

- **Zveza slovenskih posojilnic v Celju,**
- Zveza kranjskih posojilnic v Ljubljani (pozneje **Zadružna zveza v Ljubljani**),
- **Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani,**
- Goriška zveza gospodarskih zadrug in društev (pozneje **Zadružna zveza v Gorici**) in po prvi svetovni vojni še
- **Zadružna zveza v Trstu.**

Od politične usmeritve zadrug in zvez je bilo odvisno, katero zvezo si je izbral denarni zavod za svojo centralo. Liberalno usmerjene zadrug so se združevale v Zveze, ki so jih vodili liberalci, katoliške pa v tiste s katoliško usmerjenim vodstvom. Poleg nazivov »Posojilnica in hranilnica« in »Hranilnica in posojilnica« najdemo še druge izraze, ki so določali vrsto zadrug, kot so »kmečka«, »ljudska«, »obratna«, »kmečko-delavska« ali pa samo »posojilnica« oz. »hranilnica«.⁵

1.1.2. Od Italije do okupacijskih con

Na Primorskem je razpadu Avstroogrske sledila italijanska okupacija kot posledica londonskega pakta (26. aprila 1915), odločitve zavezniškega vojaškega sveta in premirja na italijanskem bojišču. Dve leti kasneje (12. novembra 1920) je bila podpisana *»pogodba med SHS in Italijo o medsebojnih mejah, o ustanovitvi Neodvisne države Reke in o političnem sodelovanju proti morebitni vzpostavitvi Habsburžanov«*.⁶

Rapalska pogodba ni vsebovala nobene določbe, ki bi urejala status slovenske manjšine, ki je po podpisu pogodbe prišla pod Italijo. Do konca leta 1922 je bila uprava Julijske krajine podrejena Osrednjemu uradu za Nove pokrajine pri italijanski vladi. Nova civilna uprava zasedenega ozemlja je podpirala nastajajoče fašistično gibanje.

⁴ dr. Fran Juriševič, *Zadružno gibanje na Goriškem med dvema vojnama*, Jadranski koledar (JK) 1970, Trst, str. 105-112.

⁵ Marko Waltritsch, *Slovenske banke na Primorskem – več kot stoletna tradicija v Gorici in Trstu*, Delo št. 178-199 (4.8.1997-29.8.1997), Ljubljana 1997.

⁶ Stanislav Renko, *Od Rapalla do Osima*, JK 1981, Trst, str. 68 – 81.

Prva svetovna vojna je zadala hud udarec slovenskemu združništvu na Primorskem, saj so se zaradi bližine fronte morali izseliti ne samo denarni zavodi temveč tudi prebivalstvo.

Poslovanje slovenskih denarnih zavodov na ozemlju, ki je po koncu prve svetovne vojne pripadlo Italiji je bilo izredno težavno. Redki so bili tisti, ki so združne knjige odnesli na varno in jih rešili pred uničenjem, zato so morali marsikje brez arhivov na novo sestavljati knjigovodstvo. Skoraj vse denarne zadrage, ki so do konca prve svetovne vojne sprejemale hranilne vloge, so imele naložen denar v Celju ali Ljubljani. Po vojni so ostali slovenski denarni zavodi zaradi nove meje ločeni od dotedanjih central. S tem so nastale težave tako pri prenosu denarja iz Celja in Ljubljane v obnovljene ali novoustanovljene zadrage na Primorskem kot pri zamenjavi avstrijskih kron v italijanske lire in pri izplačilu vojnega posojila. Italija je za zamenjavo avstrijskih kron v lire določila rok petnajstih dni (od 5. do 19. aprila 1918), ki je bil objavljen v Uradnem listu »Gazzetta Ufficiale« le v italijanskem jeziku.⁷ S tem je slovenskim prebivalcem novopriključenih regij praktično onemogočila pravočasno ukrepanje glede zamenjave.

V težkem položaju so se znašli številni slovenski denarni zavodi, ki so morali dokazovati, da upravičeno niso zamenjali denarja v predvidenem roku. Pri tem velja poudariti, da niso imele vse denarne zadrage enakih težav. Članice goriške zveze so imele to ugodnost, da so bile njihove terjatve izterljive, medtem ko so bile terjatve drugih zadrug odvisne od končne rešitve vprašanja italijansko – jugoslovanske trgovske pogodbe. Poleg tega tudi dejstvo, da je Zadržna zveza v Trstu začela delovati šele leta 1921, potrjuje ugotovitve o težavnem položaju istrskih denarnih zavodov. Eden izmed pogojev zamenjave denarja je bil, da je zamenjevalec italijanski državljan. Vse zadrage so morale zaprositi novo italijansko oblast za priznanje državljanstva. Leta 1923 je »Goriška straža«⁸ objavila seznam slovenskih in hrvaških zadrug, ki so bile pod italijansko oblastjo in so še čakale na zamenjavo denarja. Po tem seznamu so imele zadrage preko 17.5 milijonov kron nezamenjanega denarja. Na konferenci v Genovi je bilo doseženo, da se zamenja denar bank, predvsem Jadranske banke in Ljubljanske kreditne banke ne pa tudi denar zadrug. Kot razlog za to potezo je dr. Rybar, član jugoslovanske pogajalske skupine, med drugim navedel naslednje:

⁷ Kontestabile – Rovis, Mirjana, Virgilij Šček – poslanec v rimskem parlamentu, Koper 1998, glej tudi Lavo Čermelj, Slovenci in Hrvatje pod Italijo, Ljubljana 1965, poglavje Gospodarstvo, str. 165-187.

⁸ Goriška straža, št. 32, 23. april 1923.

*»Jugoslovani se niso mogli pogajati v Genovi za izmenjavo združnega denarja radi tega, ker govori 215 člen San Germainске mirovne pogodbe le o denarnih zavodih, v katerih je naložen denar jugoslovanskih državljanov. V zadrugah pa leži denar italijanskih državljanov«.*⁹

Vprašanje zamenjave denarja je bilo rešeno šele leta 1924 po izredno ostrih intervencijah slovenskih narodnih poslancev v rimskem parlamentu. Pri vsem tem zavlačevanju so združne organizacije izgubile več kot 1,5 milijona lir. To je bil nemajhen udarec

slovenskemu že tako v vojni prizadetemu gospodarstvu. V času med obema vojnama je bilo zaslediti tudi upad obrtne in drobno trgovske dejavnosti pri Slovencih predvsem zato, ker je bilo za pridobitev dovoljenja potrebno članstvo v fašistični stranki. Cilj nove oblasti je bil »italijanizacija novopridobljenega ozemlja«. Najhitrejša pot za izvedbo zastavljenega cilja je bila podreitev gospodarstva. Za to potezo pa je bilo potrebno vezati vse obstoječe gospodarske institucije na Primorskem na italijansko finančno poslovanje, kar je pomenilo ukinitve slovenskih denarnih zavodov ali njihovo podreitev italijanskim. Vsa gospodarska združenja in obrati so bili z leti prisilno ukinjeni ali prevzeti s strani italijanskih organizacij. Med temi zadrugami so bili denarni zavodi še posebej izpostavljeni.

Kako je potekala pripojitev slovenskih denarnih zavodov v italijanske organizacije, je razvidno iz zapisnikov sej občnih zborov in načelstva skoraj vseh denarnih zavodov, katerih gradivo se je ohranilo.¹⁰ Ukazi, ki jih je izdajala nova oblast in so se nanašali na poslovanje zadrug, so se vrstili kot po tekočem traku. Kot že omenjeno, so morale zadruge zaprositi za italijansko državljanstvo, uradno poslovanje je postalo najprej dvojezično, od leta 1924 pa je potekalo samo v italijanskem jeziku. Zadruga je bila kot članica združne zveze pripojena sorodnim italijanskim zavodom »Ente nazionale per la cooperazione« ali »Ente fascista di zona per l'assistenza alle casse rurali e artigiane«. Takoj zatem so razglasili slabo poslovanje zadruge, velikansko izgubo in imenovali komisarje, ki naj bi likvidirali zadrugo. Likvidacijski postopki so trajali več let. Tako so vse slovenske denarne zadruge prešle pod kontrolo državne banke »Banca d'Italia«.

⁹ Goriška straža, št. 32, 9. avgust 1922.

¹⁰ SI PAK KP 177, Kmečka posojilnica in hranilnica Vanganel, škatla 2, arhivska enota 6, zapisniki občnih zborov.

V času med vojnama je fašistični režim v Julijski krajini ukinil slovenske denarne zavode v Bertokih, Dekanih, Hrpeljah, Kopru, Kozini, Kortah, Kubedu, Ilirski Bistrici, Luciji, Marezigah, Podgradu, Postojni, Sečovljah, Šmarjah, Vanganelu ter skoraj po vseh drugih večjih in manjših primorskih središčih. Med redkimi denarnimi zavodi, ki jih Italijanom ni uspelo likvidirati, je bila Kmečka in obrtna posojilnica in hranilnica v Pobegih.

Z uničenjem slovenskih denarnih zavodov so o usodi primorskih kmetov odločali italijanski denarni zavodi. S tem so bili izpolnjeni pogoji za italijansko kolonizacijo slovenskega Primorja.

Odsev dogodkov v času med vojnama na področju denarništva zasledimo v poročilu Posojilnice in hranilnice v Kopru, ki sodi med najstarejše slovenske denarne zavode. Ne glede na uspešno poslovanje ji ni uspelo ubežati pred likvidacijo, ki jo je izvedla nova italijanska oblast. Poročilo o stanju Posojilnice in hranilnice v Kopru nam zgovorno priča o položaju slovenskega združništva na Primorskem med vojnama.¹¹ Posojilnica in hranilnica v Kopru je bila ustanovljena 15. maja 1884 na občnem zboru kot zadruga z neomejenim jamstvom, 6. junija 1884 pa je bila registrirana na sodišču. Njena dejavnost je obsegala področje od Trsta do Pazina in do Ilirske Bistrice. Ustanovljena je bila z namenom, da okrepi slovensko gospodarstvo. Na prosvetnem in političnem polju je znatno pospešila napredek. V Kopru je vzdrževala slovensko gimnazijo, učiteljišče, knjižnico in čitalnico. Njen obseg dokazuje število članov, ki je po prvi svetovni vojni doseglo številko 1085 ter pol milijona lir vredne naložbe in vloge. Pri svojem delu v povojnem času je vedno bolj čutila nasprotovanje in odpor italijanskih krogov. Z dekretom, izdanim 3. avgusta 1927 jo je fašistični režim spravil v likvidacijo. Na podlagi dekreta, z dne 12. julija 1929, je bil razrešen likvidacijski odbor, ki so ga sestavljali bivši odborniki, namesto njega pa je bil imenovan za likvidatorja odvetnik Nino de Petris. Njemu so sledili še drugi. Likvidacija je trajala polnih 17 let in je bila zaključena nekaj mesecev pred koncem druge svetovne vojne, točneje 31. decembra 1944. V likvidacijskem postopku ji je bila odvzeta vsa premoženjska in nepremična imovina. Kljub vsem težavam, s katerimi so se primorski Slovenci spoprijeli, je ostala živa zavest, da je brez lastne finančne podpore domačih denarnih institucij ogrožen njihov obstoj in gospodarski razvoj. Trdno in stabilno gospodarstvo pa je temelj za uspešen razvoj naroda na drugih, nacionalno pomembnih področjih javnega delovanja in eden od osnovnih pogojev za preprečevanje asimilacije. Leta

¹¹ SI PAK KP 174, Posojilnica in hranilnica Koper, škatla 2, arhivska enota 4, Poročilo o stanju Posojilnice in hranilnice Koper, april 1956.

1947 so Posojilnico in hranilnico s sedežem v Kopru obnovili njeni stari člani iz Bertokov in Prad. Načrte Italije o kolonizaciji in italijanizaciji slovenskega ozemlja je prekinila kapitulacija Italije leta 1943 in opredelitev Primorcev za narodno osvobodilni boj (v nadaljevanju NOB).

1.1.3. Od okupacijskih con do Jugoslavije

Padec fašizma v Italiji je zelo razgibal prebivalstvo Primorske. Takoj po razglasitvi brezpogojne vdaje italijanske vojske 8. septembra 1943 so se Primorci in Istrani še bolj množično vključevali v osvobodilno gibanje. Posledice italijanske okupacije Jugoslavije, po navedbah časopisa Borba pa so bile naslednje: 437.956 ubitih, 131.250 invalidov, 109.437 zaprtih in odpeljanih v taborišča, 84.512 odpeljanih na prisilno delo, 122.430 razseljenih in 87.215 prisilno mobiliziranih, 10 milijard USD vojne škode.¹²

Vrhovni plenum osvobodilne fronte (v nadaljevanju OF) je 16. septembra 1943 razglasil priključitev Primorske k Sloveniji in italijanski narodni manjšini na priključenem ozemlju zagotovil avtonomijo. Na vsem svobodnem ozemlju sta oblast prevzeli OF in narodnoosvobodilna vojska Slovenije.

Zahodni zavezniki so po osvoboditvi pritiskali na Jugoslavijo, da privoli v uvedbo ZVU na celotnem območju Julijske krajine. Po beograjskem sestanku med Josipom Brozom Titom in Haroldom Alexandrom (22. – 26. februar 1945), so zavezniki dobili koridor Trst – Trbiž proti Avstriji, za oskrbo svojih enot. Že v začetku marca 1945 je Alcide De Gasperi izrazil željo, da bi zavezniška vojska zasedla celotno Julijsko krajino. Ko je 1. maja 1945 Alexander poslal sporočilo Winstonu Churchill, da so predhodnice Clarkove armade pred Trstom, ni mogel mimo dejstva, da se jugoslovanska armada že bori v Trstu in da je osvobodila velik del Julijske krajine. Alexander je poslal 7. maja 1945 generala William Duthie Morgana v Beograd na razgovor s Titom. 13. maja 1945 je Morgan sporočil, da so bila pogajanja neuspešna, ker je Tito ostal pri svoji zahtevi po Trstu. Zahodni zavezniki so, da bi pripravili Jugoslovane k odhodu iz Trsta, nanje pritiskali s političnimi prepričevanji, z diplomatskimi notami in vojaškimi premiki.

Istočasno pa so dali vedeti, da dejstvo, da je jugoslovanska vojska te predele »okupirala« pred zavezniki, ne bo imelo nobenega vpliva na odločitev mirovne

¹² Janko Jeri, Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni, Ljubljana 1961, str. 61.

konference. Neizprosnost zaveznikov in njihovo nenaklonjenost jugoslovanskim zahtevam odraža poročilo, ki navaja:

»Julijska krajina, ozemlje okoli Trsta in Gorice in vzhodno od reke Soče je del Italije. Ozemlje okoli Beljaka in Celovca je del Avstrije. Navedeno ozemlje sedaj zahteva maršal Tito in ga želi priključiti Jugoslaviji. Njegove zahteve, kot tudi končna odločitev bodo obravnavane na mirovni konferenci tako kot ostala sporna področja v Evropi. Naša naloga pa je javno povedati, da ne bo nobenih teritorialnih sprememb dokler ne bo o teh področjih končana razprava med vsemi vpletenimi državami. Titov način uresničevanja svojih zahtev, z vojaško okupacijo in silo preveč spominja na poteze Hitlerja, Mussolinija in Japonske. Zoper ta način pa smo se v tej vojni bojevali.«¹³

Z beograjskim sporazumom, ki je bil sprejet 9. junija 1945, je jugoslovanska vlada pristala na delitev zasedbene uprave na Primorskem, oziroma na Morganovo delitveno črto.

Morganova črta je razdelila celotno Julijsko krajino na dva dela: Cona A Julijske krajine – pod upravo zavezniške vojske in Cona B Julijske krajine, ki je segala do rapalske meje in je bila pod upravo jugoslovanske vojske. Ti dve coni sta obstajali od 12. junija 1945 do 13. septembra 1947. V Devinu pa so 21. junija 1945 podpisali še vojaški sporazum, ki je le natančneje opredeljeval določbe beograjskega sporazuma.¹⁴

Demarkacijska črta je potekala po črti:

Mangart – Sv. Gora – Soča – Komen – čez cesto pri Sežani – Senožeče – Vel. Gradišče – Golič – dolina Glinščice – Miljski hribi – morje pri Debelem rtiču.

¹³ SI PAK KP 647, Obveščevalna služba ZDA – oddelek za Jugoslavijo in Slovenijo, šk.18, f 65/611 (Message From Supreme Allied Commander Mediterranean Theater, 19 May 1945).

¹⁴ Več o tem "Dokumenti o spoljni politiki SFRJ 1945", Savezni sekretariat za inostrane poslove, Beograd 1984.

Slika 1: Demarkacijska črta med cono A in cono B Julijske krajine. Vir: SI PAK KP 24, Okrajni ljudski odbor Koper, škatla 20.

Septembra 1945 sta obe poklicani strani – jugoslovanska in italijanska – predložili Svetu zunanjih ministrov vsaka svoj predlog za oblikovanje meje. Jugoslovanski je vseboval naslednja stališča:

- etnično mejo proti zahodu,
- upoštevanje naravne pripadnosti mest okolju,
- Trst Jugoslaviji, pristanišče svobodno.

Italijanski predlog pa se je opiral na naslednje:

- geografska meja Snežnik – Bakarski zaliv,
- gospodarske potrebe po rudah iz Istre,
- Wilsonova črta z razlago, da je bila za Jugoslavijo po koncu prve svetovne vojne sprejemljiva.

V coni A je bila 12. junija 1945 z razglasom št.1 feldmaršala Harolda Alexandra postavljena ZVU, v coni B pa 25. junija 1945 z ukazom št. 218 maršala Josipa Broza – Tita VUJA. Sedež ZVU je bil v Trstu, sedež VUJA pa v Opatiji.

Civilna in tudi vojaška oblast sta v coni B delovali podobno kot oblasti v Jugoslaviji, čeprav z nekaterimi omejitvami, ki so jih postavljala mednarodna določila za zasedbena območja. Med najpomembnejšimi nalogami organov ljudske oblasti v Slovenskem primorju je bil boj za priključitev te pokrajine Jugoslaviji.

V začetku leta 1946 je Svet zunanjih ministrov oblikoval komisijo izvedencev, ki naj bi na terenu preučila stanje in na podlagi objektivnih izsledkov pripravila predlog razmejitve. Rezultat tega terenskega dela so bili štirje zelo različni predlogi. Sovjetski je bil v korist Jugoslavije, zajemal je celo več, kot je Jugoslavija zahtevala, ameriški in angleški v korist Italije, francoski pa je iskal zlato sredino. Po številnih razpravah so se zahodni zavezniki odločili za francoski predlog, ki pa ni zadovoljil niti Jugoslovancev niti Italijanov. Vse razprave o položaju Trsta in tržaške province pa je zopet prekinil francoski predlog, da naj ustanovijo tampon državo, ki bi jo upravljal Varnostni svet Organizacije združenih narodov. Država naj se imenuje STO. S tem je bila razprava o jugoslovansko – italijanski meji praktično že zaključena, vendar ne Italija ne Jugoslavija nista opustili boja za »pravično« razmejitev. Na stališča štirih velesil sta Italija in Jugoslavija reagirali povsem različno. De Gasperi je zaigral na karto strahu pred ekspanzijo komunizma in vseskozi opozarjal na njegov vpliv in širitev, Jugoslovani pa so nastopili agresivno v besedah in dejanjih, kar je bilo popolnoma kontraproduktivno.¹⁵

Na seji zunanjih ministrov štirih velesil maja 1946 je obveljal francoski predlog, ki je predvideval ustanovitev STO. Po besedah Jamesa Byrnesa je bil nastanek STO tipičen kompromis. Sovjetska zveza ni hotela prepustiti Trsta zahodu, zahodne zaveznice pa so bile enako odločne ne prepustiti Trsta Jugoslaviji,¹⁶ ker bi s tem odprli vrata vplivu komunizma in ogrozili demokratični red na zahodu.

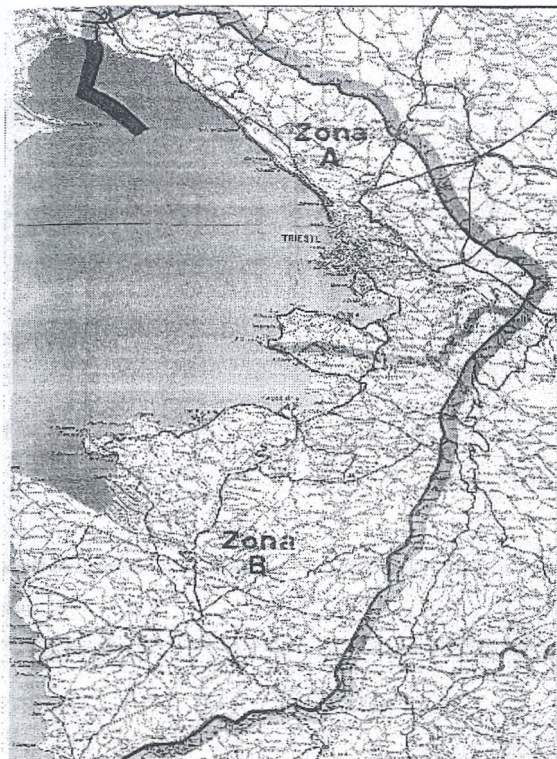
Po sklepu velesil je bil STO razdeljen na cono A pod ZVU in cono B pod VUJA. Po določenih mirovne pogodbe z Italijo, podpisane 10. februarja 1947 v Parizu in uveljavljene 15. septembra 1947, je Jugoslavija dobila dotedanjo cono B, razen območja, ki je bilo vključeno v STO, in del cone A. Ljudska republika Slovenija si je priključila dele Primorske in Notranjske, kjer so pred Rapallom živeli le Slovenci. Mirovna pogodba je v 21. členu opredeljevala ustanovitev STO, v prilogah pa njegovo ureditev. Do imenovanja guvernerja naj bi cona A (Trst z okolico) ostala pod

¹⁵ Jože Pirjevec, Pariška mirovna konferenca, Acta Histriae 6, Koper 1998, str. 7-15.

¹⁶ Bogdan C. Novak, Pravni položaj bivših con A in B Svobodnega tržaškega ozemlja (Ameriško stališče), Zaliv 48-49, Trst 1974, str. 161-181.

upravo ZVU, cono B (Koprski in Bujski okraj) pa bi upravljala VUJA. Glede na to, da kljub sklepom mirovne konference ni prišlo do imenovanja guvernerja sta obe upravi ohranili svoj vpliv.¹⁷

Slika 2: Cona A in cona B Svobodnega tržaškega ozemlja. Vir: Revija Istria . Fiume – Dalmazia, Tempi e cultura, Anno VII – Estateautunno 2003, no. 13.

Rešitev vprašanja STO je pospešila "tržaška kriza"¹⁸ oktobra 1953, ko so zahodne sile razglasile odločitev, da cono A STO predajo italijanski upravi. Pogajanja so se končala 5. oktobra 1954 s podpisom Spomenice o soglasju v Londonu, ki je razdelila STO med Italijo in Jugoslavijo. Zvezni izvršni svet je 30. decembra 1954 z Uredbo o izvajanju zakonov in drugih zveznih pravnih predpisov dal veljavo sprejetemu Zakonu o veljavi ustave, zakonov in drugih zveznih pravnih predpisov na ozemlju, na katero se je z mednarodnim sporazumom razširila civilna uprava FLRJ. Z veljavnostjo Uredbe so na priključenem ozemlju prenehali veljati pravni predpisi poveljnika VUJA in lokalnih organov oblasti, ki so bili v nasprotju z zveznimi predpisi. Ljudska odbora okrajev Koper in Buje sta imela rok 15 dni, da obvestita državljane in pravne osebe na območju okraja o vseh spremembah in novih dolžnostih, ki jim jih nalagajo zvezni

¹⁷ Nevenka Troha, Boj za meje. Slovenci in Italijani na Primorskem – v Julijski krajini v letih 1945-1947, Preteklost sodobnosti, izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine, Ljubljana 1999, str. 143 – 154.

¹⁸ Milica Kacin – Wohinz, Jože Pirjevec, Zgodovina Slovencev v Italiji 1866 – 2000, Ljubljana 2000, str. 139.

predpisi. Za izvršitev določb je bil pristojen republiški izvršni svet, ki je bil preko ustreznih republiških organih na razpolago obema okrajema glede ustrezne pomoči. Uredba je začela veljati s 1. januarjem 1955.

1.2. Temeljne značilnosti gospodarskega razvoja Slovenije v letih 1945 – 1955

1.2.1. Slovenija in Jugoslavija

S propadom habsburške monarhije in koncem prve svetovne vojne sta se dotedanji položaj in velikost Slovenije bistveno spremenila. Slovensko primorje in Istra sta po rapalski pogodbi pripadli Italiji, ostali del Slovenije pa je postal del nove države SHS, preimenovane v kraljevino SHS in kasneje v kraljevino Jugoslavijo. Kot sestavni del nove države se je Slovenija usmerila na vseh področjih na vzhod. Za slovensko gospodarstvo je to pomenilo odkrivanje zanj še neizkoriščenega vzhodnega trga in nove možnosti za razvoj nastajajoče industrije.

Druga svetovna vojna je hudo prizadela slovensko gospodarstvo. Slovenija je bila po okupaciji razdeljena na tri zasedbena območja pod italijansko, nemško in madžarsko upravo. Takoj po zasedbi so vse tri vključile najpomembnejši del industrijskih zmogljivosti v vojno gospodarstvo svojih držav. Zaradi razmer je bila večina podjetij izpostavljena izkoriščanju in načrtnemu uničevanju.

Materialna vojna škoda, ki jo je utrpela Slovenija je bila ocenjena na dobrih 1.8 milijarde ameriških dolarjev. Od tega je po podatkih Zavoda za statistiko 810 milijonov dolarjev odpadlo na gospodarstvo. Škoda na industrijskih objektih je znašala skoraj četrtno celotne vrednosti industrije.

V prvih povojnih letih je bila pozornost usmerjena k obnovi uničenih kapacitet, organizaciji proizvodnje in zbiranju strokovnega kadra. Že leta 1944 so pri gospodarskih odsekih in komisijah Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (v nadaljevanju SNOS) razpravljali o novi gospodarski ureditvi. Obnovo podeželja so začeli izvajati narodno osvobodilni odbori (NOO) takoj po končani vojni. Obnovo gospodarstva in industrije pa so prevzela pristojna ministrstva. Komunistična partija kot novi oblastnik ni imela izkušenj s socialistično preobrazbo družbe. Zato je sledila sovjetski razvojni teoriji, ki je temeljila na krepitvi industrije kot materialne baze

gospodarskega razvoja. Glavni cilji gospodarskega razvoja, ki jih je načrtovalo partijsko vodstvo, so bili:

- hitra obnova države,
- utrditev gospodarskega sektorja kot socialističnega sektorja gospodarstva,
- izvedba agrarne reforme,
- omejevanje in izrivanje kapitalističnih elementov.

Za uspešno izpeljavo zastavljenih ciljev so bili predvideni naslednji ukrepi: ekspropriacija in sekvestracija, odvzem vojnega dobička, državni monopol v zunanji trgovini, bančna, valutna, davčna in agrarna reforma.¹⁹ Po koncu druge svetovne vojne je bilo vodstvo Komunistične partije Jugoslavije trdno odločeno nacionalizirati²⁰ vse pomembne gospodarske panoge, ukiniti vse koncesije ter rešiti vprašanje odškodnine na simboličen način. Izvedba nacionalizacije se je zaradi zunanjih okoliščin in obsežnosti začela izvajati jeseni leta 1946. Z zakonom o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij, sprejetim 5. decembra 1946 so vsa podjetja iz kategorije splošno državnega in republiškega pomena tudi uradno postala državna gospodarska podjetja.

Po koncu druge svetovne vojne se je v Sloveniji začel proces pospešenega poddržavljanja industrijskih podjetij. Ministrstvo za industrijo in rudarstvo LRS je sredi leta obvladovalo pretežni del slovenske industrijske proizvodnje. Sprejetje splošnih gospodarskih smernic je narekovalo tudi izvedbo načrtnega razvoja industrije in postavilo v ospredje razvoj elektroenergetskega gospodarstva in težke industrije.

Zavod za statistiko SR Slovenije je objavil, da je bilo v letih obnove 1945/1946 porabljenih »okrog 12.8 milijonov dinarjev, od tega je bilo namenjeno gospodarstvu kar 10.4 milijonov din: skoraj 70% vseh gospodarskih investicij za industrijo in rudarstvo«.²¹

Posebno vprašanje je predstavljalo financiranje obnove podeželja, ki je bilo odvisno od gospodarske zmogljivosti države. Po svoji intenziteti je obnova podeželja potekala v treh fazah. Od 1945 do 1947 je bila zelo intenzivna, v obdobju od 1948 do 1950 so

¹⁹ Jože Prinčič, Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji 1947 – 1956, doktorska disertacija, Ljubljana 1990, str. 16.

²⁰ Nacionalizacija po drugi svetovni vojni je bila politično gospodarski ukrep, s katerim je država prisilno poddržavila večji del privatne lastnine. Podrobneje glej: Jože Prinčič, Povojne nacionalizacije v Sloveniji :1945-1963, Novo mesto 1994; Jože Prinčič, Poglavitne značilnosti prve in druge nacionalizacije industrijskih podjetij na ozemlju FLR Jugoslavije (s posebnim ozirom na LR Slovenijo), Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni, št. 5, Ljubljana 1992, str. 5-9.

²¹ Slovenija 1945 – 1975, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975, str. 21.

bila dokončana le najnujnejša obnovitvena dela, od 1951 do 1953 pa je sledilo zaključno obdobje, ko je bila obnova podeželja v glavnem končana.

Jeseni leta 1946 je politično vodstvo presodilo, da so temelji za industrializacijo države pripravljeni in da lahko zaključijo obdobje gospodarske obnove. Edvard Kardelj je prehod iz obnove v nadaljnji razvoj omenjal že v svojem referatu »O političnem in ekonomskem položaju naše države«, v Ljudski skupščini FLRJ, 22. marca 1946. V njem je zapisal:

»Lotili smo se obnavljanja industrije in smo do danes dosegli pomembne rezultate. Če upoštevamo sredstva, ki so nam bila na razpolago, lahko rečemo, da so ti rezultati zadovoljivi. [...] Industrijsko proizvodnjo smo torej dobili v svoje roke in ustvarili osnove za plansko industrijsko proizvodnjo s pogojem, da industriji popolnoma zagotovimo surovine.«²²

Po sovjetskem sistemu petletk je bil na tretjem rednem zasedanju Zveznega sveta in Sveta narodov Ljudska skupščine FLRJ dne 28. aprila 1947 sprejet petletni načrt za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ v letih 1947 – 1951.²³ Podlaga načrtnega razvoja je bila načrtna industrializacija in elektrifikacija, zlasti pa izgraditev težke industrije kot pogoja za razvoj ostalih gospodarskih panog. Temeljne naloge prve petletke so bile:

- odpraviti gospodarsko in tehnično nerazvitost,
- okrepiti ekonomsko in obrambno moč države,
- okrepiti socialistični sektor gospodarstva in nove proizvodne odnose, ki izvirajo iz njega in
- dvigniti splošno blaginjo.

Na podlagi zveznega petletnega načrta so v Sloveniji dne 8. julija istega leta sprejeli zakon o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva LRS v letih 1947 – 1951.²⁴

Prvi petletni plan je bil zelo zahteven, saj naj bi se narodni dohodek glede na predvojno stanje povečal kar za 50%.²⁵

²² Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve, Ljubljana 1956, str. 13-31.

²³ Uradni list FLRJ, leto III, št. 36, 30. april 1947, predpis št. 280. Zakon o petletnem načrtu za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ v letih 1947-1951, str. 413-441.

²⁴ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 69-70.

²⁵ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 69-70.

Prvi petletni plan je bil zaradi okoliščin v letih 1948-1949 podaljšan za eno leto (do leta 1952), kasneje pa do leta 1955.²⁶ Spremenjene razmere pa so bile vzrok, da ni bil nikoli dokončan. Vzroki, zaradi katerih načrt kapitalne izgradnje ni bil izpolnjen, so bili po ugotovitvah kontrolnih komisij neenakomerna planska obremenitev posameznih sektorjev gospodarstva in podjetij,²⁷ slaba izkoriščenost obstoječe mehanizacije²⁸ in neizvršena dobava strojev in naprav iz uvoza²⁹, pomanjkanje delovne sile, še posebej pa kvalificiranih delavcev in strokovnih kadrov³⁰. Zaradi usmeritve podjetij predvsem na kvantiteto je bila močno zanemarjena kvaliteta proizvodov. Pri ugotovitvah kontrolnih komisij je zaslediti, da je pri podjetjih precejšen odstotek izvrženega blaga in blaga slabe kvalitete.³¹ V naštevanju vzrokov Edvard Kardelj ugotavlja, da je *»velika pomanjkljivost v naši gospodarski graditvi površen in celo zanikrni odnos številnih naših gospodarskih voditeljev do vprašanja varčevanja, do pravilnega izkoriščanja surovin in drugega materiala, kakor tudi do izkoriščanja goriva in energije.[...] Velik del pomanjkljivosti in napak, ki se pojavljajo v naši proizvodnji, imamo tudi na področju trgovine [...], kmetijstva [...], državne uprave, posebej ljudskih odborov [...], in financ«*.³² Med naštetimi vzroki pa ni upoštevana sprememba v politiki kapitalne izgradnje, oziroma prenos težišča na zvezno kapitalno izgradnjo, kar je bil nesporno prvi vzrok za neizpolnjen načrt republiške izgradnje.³³ V drugem in tretjem industrijskem obdobju, to je v obdobju ključne kapitalne izgradnje (1950-1952) ter temeljne investicijske izgradnje (1953-1955), je težišče investicijske politike, dokončanje ključnih industrijskih objektov vsedržavnega pomena, ostalo nespremenjeno.³⁴

Po letu 1950 so se v političnem in gospodarskem življenju začele postopoma uveljavljati spremembe, katerih zasnove so se izoblikovale že v letih 1948/1949. Z zakonom o ljudskih odborih,³⁵ ki je pomenil prve začetke krajevne samouprave,³⁶

²⁶ Jože Prinčič, Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945 – 1991), Zgodovina v šoli IX, št.2, Ljubljana 2000, str. 20-26.

²⁷ Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve, Ljubljana 1956, str. 227-258.

²⁸ prav tam

²⁹ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 69-70.

³⁰ Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve, Ljubljana 1956, str. 227-258.

³¹ prav tam

³² prav tam

³³ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 69-70.

³⁴ Jože Prinčič, Poglavitne značilnosti in rezultati industrializacijskega procesa na ozemlju LR Slovenije v prvem desetletju po drugi svetovni vojni /1946-1956/, Povojna zgodovina na slovenskem, zbornik referatov in razprave s simpozija, Slovenj Gradec 1992, str. 33-40.

³⁵ Uradni list FLRJ, leto V, št. 49, 9. junij 1949, odlok št. 410.

predvsem pa s temeljnim zakonom o gospodarjenju z državnimi gospodarskimi podjetji in z višjimi gospodarskimi združenji po delovnih kolektivih,³⁷ se je začela že v času administrativnega upravljanja uveljavljati nova – samoupravna – smer družbenega in ekonomskega razvoja v Jugoslaviji. Nova ureditev se je od sovjetske razlikovala v tem, da ni več temeljila na državni lastnini proizvodnih sredstev ter na njihovem državnem upravljanju, temveč na družbeni lastnini ter delnem upoštevanju zakonitosti tržnega gospodarstva.³⁸ S temeljnim zakonom o gospodarjenju z državnimi gospodarskimi podjetji in z višjimi gospodarskimi združenji po delovnih kolektivih so bila gospodarska podjetja izročena v upravljanje delovnim kolektivom. Organi upravljanja so bili delavski svet, upravni odbor in direktor.

Zakon o planskem vodenju narodnega gospodarstva, sprejet konec leta 1951, je zamenjal centralno planirano gospodarstvo s planiranjem tako imenovanih osnovnih razmerij kot so stopnja akumulacije, razdelitev investicij in višina sklada za plače.³⁹

Zvezni gospodarski svet in posebne komisije, ki so vodile preobrazbo gospodarskega sistema, so se v svojih prizadevanjih osredotočili le na tista investicijska področja, kjer so bile spremembe potrebne zaradi zaključevanja ključne kapitalne izgradnje. V prvem obdobju so največjo pozornost posvetili vzpostavljanju sistema samofinanciranja, t.i. obveznih investicij. Bistvo predlaganega sistema je bilo povečanje udeležbe gospodarstva razvitih republik v financiranju obvezne investicijske izgradnje v drugih delih države.⁴⁰

Konec leta 1952 še vedno ni bila zaključena ključna kapitalna izgradnja, to pomeni, da petletni plan ni bil izpolnjen.⁴¹

Ker se je z letom 1952 končalo šestletno plansko obdobje, je bilo treba pripraviti nov večletni gospodarski načrt, s katerim naj bi usmerjali gospodarski razvoj države v naslednjih letih. Smernice novega načrta so temeljile na dveh izhodiščih. Prvo izhodišče je bilo, da komisije izdelajo dva načrta, kratkoročnega (1953-1955) in

³⁶ 3. člen zakona o ljudskih odborih pravi: »Ljudski odbori vodijo gospodarski, socialni in kulturni razvoj svojega območja. Ljudski odbori imajo poleg drugih pravic, ki jih imajo kot lokalni organi državne oblasti tudi nasproti gospodarskim podjetjem in ustanovam republiškega in splošnega državnega pomena na svojem območju, v skladu z zakonitimi predpisi obenem pravico nadzorstva nad stanjem teh podjetij in ustanov...« Podrobne naloge ljudskih odborov opredeljuje 31 točk 25. člena omenjenega zakona.

³⁷ Uradni list FLRJ, leto VI, št. 43, 5. julij 1950, odlok št. 391.

³⁸ Jože Prinčič, Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945 – 1991), Zgodovina v šoli IX, št.2, Ljubljana 2000, str. 20-26.

³⁹ Slovenija 45-75, str. 45.

⁴⁰ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 113.

⁴¹ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992, str. 128-129.

dolgoročnega (1953-1963). Drugo pa je bilo, da osnutek triletnega gospodarskega plana za industrijo, kmetijstvo, gradbeništvo in gozdarstvo v Sloveniji, na podlagi predlogov podjetij, izdelal republiški gospodarski svet.

1.2.2. Neizpolnjeni pogoji za uvedbo jugoslovanske gospodarske ureditve v coni B in coni B STO

Pomlad 1945 za primorsko gospodarstvo ni pomenila tiste prelomnice, kot jo beležijo ostale slovenske pokrajine. Primorsko je internacionalizacija ozemeljskega spora med Jugoslavijo in Italijo privedla do začasnega zaprtja v zasedbeno cono pod upravo VUJA. Za gospodarsko življenje Primorske je to pomenilo osamitev, ki je botrovala zastoju gospodarskega življenja.⁴² Cono B je od Jugoslavije ločevala meja, od cone A pa Morganova črta. Tako je bila gospodarsko iztrgana iz italijanske gospodarske ureditve, a brez možnosti vključitve v jugoslovansko. Zaradi odprtih vprašanj glede razmejitve in pripadnosti con so zasedbene oblasti v coni B po navodilih Jugoslavije poskrbele le za nujni obseg vzpostavitve in delovanja proizvodnih procesov. To je povzročilo stagnacijo gospodarstva na Primorskem. Velika pozornost je bila namenjena tudi problematiki premoženjsko pravnih vprašanj. Zaradi strogih prepovedi mednarodne skupnosti, ki jih opredeljuje Haaški pravilnik (v veljavi od leta 1907) izvedba nacionalizacije, oziroma poddržavljanje premoženja ni bila uradno izvedena. Proces poddržavljanja je potekal prikrito, premoženje odsotnih oseb je upravljal Komisija za upravo narodne imovine. Pred podpisom pariške mirovne pogodbe je bila izvedena agrarna reforma v obliki dekolonizacije, vendar le v okraju Koper. Z uradno izvedbo nacionalizacije pa se je začelo šele po priključitvi cone B Jugoslaviji.

Povsem drugačni so bili cilji jugoslovanske politike do cone B STO. Gospodarski razcvet cone je Jugoslavija podprla v celoti, finančno in blagovno in tako poskusila uresničiti načrt o gospodarskem prodoru v cono A STO. Jugoslovanski vzorec pri oblikovanju in izvajanju gospodarskih smernic je zasedbena oblast poskušala uveljaviti na vseh področjih svojega delovanja v coni B STO.

Ker je bila cona B STO zaradi posebnega pravnega položaja ravno tako na očeh mednarodne javnosti, je bila uvedba celotnega socialističnega modela gospodarstva

⁴² Podrobneje glej v: Maruša Zagradnik, Gospodarska ohromitev Slovenskega primorja v času okupacijski con (1945 – 1954), Gospodarske krize in Slovenci, Institut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana 1999, str. 155 – 171.

in bančništva neizvedljiva. V primerih, ko je način ureditve odstopal od zahtev mednarodne skupnosti, je VUJA ubrala drugačno pot in delovanje navidezno prilagodila zahtevam. Jugoslavija je pri uveljavljanju svojih interesov v coni vseskozi morala upoštevati različne možnosti reševanja statusa ozemlja, ki ga je upravljala. Zaradi možnosti, da mednarodna skupnost imenuje guvernerja in s tem oblikuje STO kot državo, ki kot taka postane lastnica vsega državnega in poldržavnega premoženja, ni bila izvedena nacionalizacija podjetij po jugoslovanskem vzoru.⁴³ Problem celovitega socialističnega modela se je pokazal tudi pri oblikovanju državnega gospodarskega sektorja. Mednarodna skupnost je bila ostro proti ustanavljanju podjetij, ki bi bila vpeta v jugoslovanski model družbene lastnine, ker bi to lahko prejudiciralo končno rešitev položaja cone. Kljub temu se jugoslovanska oblast in s tem VUJA nista odrekli prikritemu uvajanju svojega koncepta gospodarskega razvoja. Ne glede na dejstvo, da so bila sredstva namenjena ustanovitvi podjetij v celoti priskrbljena iz FLRJ, so bila ta podjetja registrirana kot delniške družbe. Delež v teh družbah sta imela Istrska banka Koper in Gospodarski odsek Istrske banke, ki je kot lastnike vpisoval zanesljive ljudi kot navidezne delničarje. S tem je uveljavljanje jugoslovanskega koncepta navzven dobilo pravno obliko, ki ni odstopala od zahtev Haaške konvencije.⁴⁴ Leta 1950 je bilo gospodarstvo cone B STO postavljeno v jugoslovanski okvir planskega gospodarstva. Temu je sledila uvedba upravljanja podjetij s strani delavskih svetov⁴⁵ 13. februarja 1951 in uvedba novega finančnega sistema 31. julija 1951. Celotno jugoslovansko gospodarsko ureditev v coni B STO je Jugoslavija uvedla po podpisu Londonskega memoranduma 5. oktobra 1954.

⁴³ Maruša Zagradnik, *Procesi podržavljanja zasebnega premoženja v Slovenskem primorju po drugi svetovni vojni, Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. Stoletju 1918 – 1945 – 1991*, Ekonomska knjižnica, Ljubljana 1996, str. 133 – 143.

⁴⁴ Določbe II. haaške konvencije in Alvarezove deklaracije o omejevanju samopomoči, represalij in retorzij, določbe IV. Haaške konvencije o zakonih in običajih vojne na kopnem, ki vsebuje Martensovo klavzulo in Haaški pravilnik v prilogi, ki govori o vojaški upravi. Haaški pravilnik postavlja določene omejitve glede nacionalizacije in drugih ukrepov zoper lastnino. Okupator je upravitelj državnega premoženja z nevojaškim značajem (javne zgradbe, nepremičnine, gozdovi) in mora ohranjevati njegovo substanco.

⁴⁵ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, upravljanje preduzeća po radnim kolektivima.

2. BANČNIŠTVO V JUGOSLAVIJI IN SLOVENIJI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Kakovosten in hiter gospodarski razvoj nekega območja je vselej pogojen s prisotnostjo močnih denarnih ustanov, ki uravnavajo potrebe in zahteve trga, podpirajo ustanavljanje ter poslovanje podjetij in s tem skrbijo za kupno moč prebivalstva. Vzpon posameznih mest ali območij v gospodarsko močan center je praviloma ubiral enako pot. Gospodarski utrip (od proizvodnje in porabe preko menjave do trga), zlasti pa denarna moč, oziroma močno bančništvo, sta krojila tudi politično usodo posameznega območja.

Od 12. marca 1944, ko je bil ustanovljen Denarni zavod Slovenije (v nadaljevanju DZS), pa do leta 1954, ko je bila sprejeta Uredba o bankah in hranilnicah, je jugoslovansko in slovensko bančništvo v dobrih desetih letih prehodilo štiri razvojna obdobja.

Prvo obdobje je trajalo od leta 1944 do leta 1946, zanj pa sta bili značilni likvidacija kapitalističnega bančništva (oblika delniških družb) in izgradnja temeljev za socialistično bančništvo v Jugoslaviji in Sloveniji. Prve korake k poenotenju denarnega poslovanja je naredil SNOS. Predsedstvo SNOS je 12. marca 1944 ustanovilo odsek za finance, ki je kot zametek bodočega ministrstva prevzelo vodenje računovodske in blagajniške službe, nadzor nad blagajniškim in finančnim poslovanjem, organizacijo odmere in pobiranja davkov, ureditev davčnega sistema, organizacijo vpisovanja posojila narodne osvoboditve in evidenco finančnih obveznosti nove oblasti.⁴⁶ V letu 1944 je zaradi pomanjkanja gotovine in enostavnejše ureditve denarnega prometa izdal slovenski plačilni bon, kot zakonito plačilno sredstvo. S tem je želel preprečiti dotok tujih valut na osvobojeno ozemlje in z bonom postopoma zamenjati dotedanja plačilna sredstva. Za pridobitev večjih denarnih sredstev, ki so jih imeli zasebniki in zasebna podjetja pri sebi pa je sklenil povišati vloge posojila. Med najpomembnejše ukrepe za ureditev denarnega prometa pa zagotovo sodi ustanovitev DZS pri predsedstvu SNOS, ki je opravljal poleg emisijske tudi funkciji kreditiranja in depozitov.

⁴⁶ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 174 - 175.

Poslovanje ostalih denarnih zavodov na osvobojenem ozemlju je DZS hotel izsiliti s sklicem občnih zborov in imenovanjem novih upravnih odborov. Septembra in oktobra 1944 so začeli poslovati denarni zavodi v Črnomlju in Metliki.⁴⁷

Z Zakonom o ureditvi in delovanju kreditnega sistema, ki je bil sprejet novembra 1945, so bila postavljena temeljna načela socialističnega bančništva z naslednjimi nalogami:

- da organizira državni kreditni aparat, tako da bo sestavljal zaokroženo celoto (sistem),
- da loči kratkoročni kredit od dolgoročnega in
- da kategorizira in razmeji delo obstoječih bančnih podjetij, s tem, da jih razdeli v pet kategorij: zvezne banke, republiške, krajevne (ali lokalne), združne in zasebne (skupaj s tujimi).

V tem obdobju je bilo v Jugoslaviji 720 zasebnih bank razpuščenih, 95 zaplenjenih, 4 nacionalizirane, tako da je ostalo v vsej državi 7 zveznih bank, 6 republiških in 59 lokalnih bank.⁴⁸

Drugo obdobje je trajalo od leta 1946 do leta 1948. V tem obdobje se je oblast trudila čimprej likvidirati staro bančno ureditev.⁴⁹ V tem času so se vse zvezne kreditne ustanove (razen Državne investicijske banke in Jugoslovanske izvozne in kreditne banke) in vse republiške banke združile z Narodno banko FLRJ, s tem, da je država odkupila še preostale delnice zveznih bank. Kot namen združitve je bila navedena boljša preglednost in koncentracija kreditnih sredstev, izboljšanje kreditnih pogojev in sredstev, zmanjševanje blagajniških rezerv ter splošna racionalizacija izkoriščanja denarja, kadrov in prostorov.⁵⁰ To je pomenilo usposabljanje bančnega aparata za učinkovito izvajanje planske politike, statistike in evidence. Do konca drugega obdobja so v Jugoslaviji obstajale Narodna banka FLRJ, Državna investicijska banka, Jugoslovanska izvozna in kreditna banka ter mestne hranilnice.

Z združitvijo je Narodna banka FLRJ postala emisijsko depozitna banka in je dobila nove pristojnosti in sicer vodenje notranjega plačilnega prometa, organizacijo

⁴⁷ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 184.

⁴⁸ Boško Kujavič, Sedem razdobij v razvoju našega bančništva, Bančni vestnik, leto XX, št. 9, Ljubljana 1971, str. 267 – 276.

⁴⁹ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 208 - 209.

⁵⁰ Boško Kujavič, Sedem razdobij v razvoju našega bančništva, Bančni vestnik, leto XX, št. 9, Ljubljana 1971, str. 267 – 276.

varčevanja, skrb za proračun in dodeljevanje kratkoročnih kreditov. Za dolgoročne kredite ter financiranje investicijske izgradnje pa je skrbela Državna investicijska banka.

Tretje obdobje zajema leta od 1948 do 1952, ko je bilo ustanovljeno 6 državnih bank za kreditiranje kmetijskih zadrug ter 99 komunalnih bank, ki so imele nalogo kreditirati lokalno gospodarstvo in podpirati njegov razvoj s kratkoročnimi in dolgoročnimi krediti. To so bile komunalne banke I. tipa, ki so bile ukinjene 20. marca 1952. Uredba o ustanovitvi, ureditvi in poslovanju Državne banke za kreditiranje kmetijskih zadrug v LRS je bila objavljena 21. decembra 1948,⁵¹ centrala banke v Ljubljani in podružnice v Mariboru, Celju, Murski Soboti in Ajdovščini so bile ustanovljene spomladi leta 1949.⁵² V Sloveniji je v tem obdobju več pozornosti bilo namenjeno ustanavljanju kreditnih odsekov pri kmetijskih zadrugah. Prvotno nalogo teh odsekov, kreditiranje kmetijskih zadrug, je hitro zamenjalo pospešeno zbiranje prostih denarnih sredstev v obliki hranilnih vlog. Kreditiranje združništva pa je morala prevzeti Državna investicijska banka ali zvezni proračun.

Ustanovitev komunalnih bank I. tipa v Sloveniji leta 1948 je potekala »previdno«⁵³ in le v krajih, kjer je to bilo res najbolj potrebno (Ljubljana, Celje, Maribor, Krško, Novo mesto in Trbovlje). Leto kasneje je bilo v Sloveniji ustanovljeno 23 mestnih ali okrajnih hranilnic.

Četrto obdobje je trajalo od leta 1952 do leta 1954. V tem obdobju je prišlo do združitve Državne investicijske banke in Državnih bank za kreditiranje kmetijskih zadrug z Narodno banko FLRJ.⁵⁴ Poleg Jugoslovanske izvozne in kreditne banke, ki je bila specializirana za uvozne in izvozne posle, je tako postala Narodna banka s 463 podružnicami edina in enotna banka za vso državo. V delovno področje Narodne banke je prišlo tudi dolgoročno kreditiranje, tako da je v sebi združevala tri vrste bank: emisijsko, depozitno in investicijsko.

Ustanovitev enotne banke se je ujemala s preходом na novi gospodarski sistem, v katerem je bilo administrativno vodenje zamenjano z decentraliziranim. Banka je imela nalogo, da v prehodnem obdobju zagotovi učinkovito družbeno evidenco in poskrbi za vse finančne posle gospodarskih subjektov, kar se ji ni v celoti posrečilo.

⁵¹ Uradni list LRS, leto V, št. 54, 21. december 1948, odredba št. 289.

⁵² Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 240.

⁵³ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 241.

⁵⁴ Uradni list FLRJ, leto VIII, št. 15, 26. marec 1952, odredba št. 147.

Leta 1952 je v Jugoslaviji prenehal veljati dotedanji devizni sistem, v katerem so se devize stekale v centralni devizni sklad in je bil vpeljan novi, decentralizirani sistem, s katerim je bil del deviznega poslovanja prenesen na podružnice. V letu 1953 je bil spremenjen način dolgoročnega in kratkoročnega kreditiranja, uveden je bil sistem predpisanih kvot. Nov sistem je temeljil na dotacijah oziroma nepovratnih sredstvih iz državnega proračuna in skladov državnih bank za kreditiranje kmetijskih zadrug.⁵⁵

Preširoko zastavljeno delovno področje Narodne banke je povzročilo nastajanje novih birokratskih in administrativnih odnosov ter preslabo družbeno upravljanje, zato so leta 1954 izvedli ponovno reorganizacijo bank.⁵⁶ Takrat so začeli ustanavljati komunalne banke II. tipa.

⁵⁵ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 251.

⁵⁶ Uradni list FLRJ, leto X, št. 4/54 in 13/54, Uredba o bankah in hranilnicah in Spremembe in dopolnitve te uredbe.

3. BANČNIŠTVO NA PRIMORSKEM PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN NJEGOV VPLIV NA GOSPODARSKO ŽIVLJENJE

Konec druge svetovne vojne je Primorska dočakala v precej slabem gospodarskem stanju. Gospodarski dvig je bil tesno povezan s pogajanji o pripadnosti ozemlja zahodne Slovenije. Boj za meje je znova izpostavil vse možne zmogljivosti Primorske, predvsem gospodarske, in obe pogajalski strani, italijanska in jugoslovanska, sta poskušali iz tega iztržiti čim več. Ločnica, ki jo je Varnostni svet OZN leta 1947 potegnil med Trstom kot gospodarskim centrom ter koprskim in bujskim okrajem, je slednjima odvzela možnosti pospešenega gospodarskega razvoja. V tem je italijanska stran videla možnost, da se izkaže kot edina sposobna gospodarsko skrbeti za to področje. Zaradi tega je tudi zavlačevala z izpolnjevanjem določil mirovne pogodbe o oskrbovanju cone B STO, ki je prišla pod upravo jugoslovanske armade, z denarjem in blagom. Italija je s to potezo Jugoslaviji nehote odprla možnost, da izboljša svoj pogajalski položaj in prikaže svojo tezo, da je sposobna zagotoviti preživetje in razcvet Primorske, a le znotraj jugoslovanskih meja. Stališče, da zaledje brez centra lahko preživi, center brez zaledja pa ne in da le-ta sodi k zaledju, je bilo potrebno podkrepiti z dejstvi dokazanimi v praksi.⁵⁷ Zaradi tega je Jugoslavija finančno podprla cono B STO in začela preudarno izvajati ukrepe, ki naj bi ji zagotovili gospodarsko oživitev. Zviševanje gospodarske moči bi lahko jugoslovanska stran, ki je upravljala cono B, uporabila kot dokaz o upravičenosti zahtev tudi do cone A in ne nazadnje s tem pridobila podporo prebivalstva pri pogajanjih.

Cono B STO je na eni strani zapirala demarkacijska črta z Italijo, na drugi strani pa meja z Jugoslavijo. Zaradi tega je bila dejansko ločena od Trsta, Pulja in Gorice z ene strani in Jugoslavije z druge. Na Primorskem torej ni ostal noben upravni in gospodarski center, ki bi lahko nudil tehnično in strokovno pomoč pri obnovi.⁵⁸

⁵⁷ Primorski dnevnik, Trst 1949, Priloga, Letno poročilo VUJA Varnostnemu svetu OZN za obdobje sept. 1948 – sept. 1949.

⁵⁸ Maruša Zagradnik, Gospodarska ohromitev Slovenskega primorja v času okupacijski con (1945 – 1954), Gospodarske krize in Slovenci, Institut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana 1999, str. 155 – 171.

Glede na to, je VUJA med prednostne ukrepe uvrstila oblikovanje novega gospodarskega središča, ki bi bilo dovolj močno, da bi obvladovalo in zadovoljevalo vse potrebe prebivalcev. Z ustanavljanjem tovarn in podjetij bi zagotovili dovolj delovnih mest in zadržali delavce, ki so se izseljevali ali odhajali v cono A na delo. Vendar bi zgolj ustanavljanje podjetij brez denarnega centra kot zaledja zahtevalo nujno povezavo z obstoječimi bankami v coni A STO, ki pa so bile izven jugoslovanskega vpliva. Ravno to je bil razlog, da so najprej vzpostavili denarno institucijo, ki je bila navzven v zasebni lasti, dejansko pa del jugoslovanskega sistema.

Zagotavljanje gospodarske prosperitete je zahtevalo ureditev razmer na področju zakonodaje, denarnega poslovanja in gospodarskih organizacij. Oblikovanje zakonodajnih teles in sprejemanje zakonov je bilo temelj na katerem je oblast lahko gradila in vzpostavljala pogoje za razvoj območja, ki ga je upravljala. Najpomembnejši nalogi pri gospodarski oživitvi cone B STO sta bili vzpostavitev močnega domačega denarnega zavoda, preko katerega bi lahko utrdili gospodarski položaj in ustanovitev močnih gospodarskih organizacij, t.j. tovarn in podjetij, ki bi bile povezane z denarnim zavodom in njegovo sposobnostjo, da obvladuje trg.

3.1. Normativna ureditev bančništva in denarnega poslovanja v coni B Julijske krajine in coni B STO

Predpisi, ki so urejali način denarnega poslovanja in postavili osnovne smernice v delovanju bančnih institucij v obeh jugoslovanskih conah in tudi v matični državi so izhajali v uradnih listih. Ti so se v letih 1945 - 1956, zlasti na območju zasedbenih con, izmenjevali glede na pestro politično dogajanje in skladno z zamenjavami oblastnih organov. Obravnava in predstavitev normativne ureditve v conah bi bila nepopolna brez predstavitve pomembnejših zakonov in odredb, ki so urejale obravnavano tematiko in so veljale na območju Slovenije in Jugoslavije.

Uradni listi so predstavljeni kronološko in v dveh sklopih. Prvi sklop obravnava uradne liste, ki so veljali na območju Slovenije in Jugoslavije. Pri tem so izpostavljeni predpisi, ki urejajo področje bančništva.

- **Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (UL SNOS)** je bil ustanovljen leta 1944 in v svoji prvi številki z dne 25. marca 1944 prinaša odlok o ustanovitvi Denarnega zavoda Slovenije pri Predsedstvu SNOS, z nalogo, da skrbi za *»osredotočenje, poenostavljanje denarnega prometa javnopravnih ustanov in denarnega prometa na ozemlju Slovenije«* ter odlok o pooblastitvi Denarnega zavoda Slovenije pri Predsedstvu SNOS za izdajo plačilnih bonov v vrednosti 20 milijonov lir.⁵⁹ Za predsednika Denarnega zavoda Slovenije je Predsedstvo SNOS imenovalo Lavoslava Dolinška.
- Uradni list se je z oblikovanjem Narodne vlade Slovenije (v nadaljevanju NVS) preimenoval v **Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije** (v nadaljevanju UL SNOS in NVS), prinesel pa je odredbo o poslovanju denarnih zavodov.⁶⁰ V posebni prilogi 7. številke UL SNOS in NVS so objavljeni ponatisi iz osrednjega Uradnega lista Demokratične federativne Jugoslavije (v nadaljevanju DFJ) od št. 6 do 15.

Na področje denarništva se nanaša odlok št. 114. iz številke 9. z dne 2. marec 1945, ki govori o poslovanju Narodne banke, Državne hipotekarne banke, Poštne hranilnice, Privilegirane agrarne banke, Občinske hranilnice in Obrtne banke. V posebni prilogi 8. številke UL SNOS in NVS pa so objavljeni ponatisi (UL DFJ) od št. 16 do 23. Številka 23. prinaša odločbo (št. 224) o bankovcih demokratične federativne Jugoslavije v vrednostih po 1000, 500, 100, 50, 20, 10, 5 in 1 dinar. V 11. številki UL SNOS in NVS je bil objavljen Zakon o Denarnem zavodu Slovenije,⁶¹ ki zavod opredeljuje kot javnopravno ustanovo z nalogo, da na območju federalne Slovenije zbira denarna sredstva, ki naj se uporabijo, da se dokonča osvobodilna vojna, obnovi dežela, zgradi država in povzdigne gospodarstvo. Svoj sedež je imel v Ljubljani, podružnice pa v vseh okrožjih.

- Uradni list SNOS in NVS z 20.2.1946 začne izhajati kot **Uradni list Ljudske republike Slovenije** (v nadaljevanju UL LRS).

⁵⁹ Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta, leto I, št. 1, 25. marec 1944, odloka št. 6 in 7.

⁶⁰ Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, leto I/II, št. 6, 6. junij 1945, odlok št. 69.

⁶¹ Uradni list SNOS in NVS, leto I/II, št. 11, 23. junij 1945, odlok št. 110.

- Zakonodaja in predpisi s področja denarnega in kreditnega poslovanja na nivoju države je bila objavljena v **Uradnem listu Federativne ljudske republike Jugoslavije** (v nadaljevanju UL FLRJ).

Številka 68 UL FLRJ z dne 23. avgust 1946 je prinesla Zakon o ureditvi in delovanju kreditnega sistema. Uredba o spojitvi kreditnih podjetij iz državnega sektorja in Odločba o pristojnosti nad delniškimi družbami, ki se ukvarjajo s kreditnimi posli, pa sta objavljeni v številki 78 z dne 27. septembra 1946 in številki 83 z dne 15. oktober 1946.

Drugi sklop obravnava uradne list na območju cone B in cone B STO, ki jih je izdajala veljavna civilna in vojaška oblast cone. Posebnost normativne ureditve obeh con je bil uradni list VUJA. Zasedbena oblast je po določbah mednarodnih konvencij in predpisov zgolj upravljala dodeljeno ji območje. Skladno s tem je lahko v uradnem listu, ki ga je izdajala, objavljala le odredbe in ne zakone. Do leta 1952 je zakone prinašal uradni list civilne oblasti cone, veljavnost pomembnejše jugoslovanske zakonodaje pa je po letu 1952 VUJA razširila na cono B STO z razglasi. Uradni listi, ki so veljali na območju jugoslovanskih con so predstavljeni kronološko, poseben poudarek pa je na predpisih s področja denarništva in bančništva.

- Za Slovensko primorje je bil po odobritvi VUJA in pooblastilu PNOO z dne 31. julija 1945 ustanovljen **Uradni list Poverjeništva Pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora (PPNOO) za Slovensko Primorje** (v nadaljevanju UL PPNOO). Prva številka je izšla 22. septembra 1945 v Ajdovščini.

V 20. številki, izdani 10. decembra 1946 je bil objavljen vpis družbe Istrska banka d.d. Koper v trgovinski register.

- Na podlagi odloka PPNOO za Slovensko Primorje in Oblastnega ljudskega odbora za Istro z dne 20. februarja 1947 je bilo ustanovljeno Istrsko okrožje, ki je obsegalo okraja Koper in Buje. PPNOO in Oblastni ljudski odbor za Istro sta prenesla na novoustanovljeni Istrski okrožni ljudski odbor (IOLO) vso civilno oblast. Istočasno je ustanovljen tudi **Uradni list Istrskega okrožnega**

ljudskega odbora (v nadaljevanju UL IOLO), prva številka pa je izšla 1. septembra 1947 v Kopru.

- S tretjo številko postane Uradni list IOLO tudi Uradni list Vojaške uprave Jugoslovanske armade (VUJA) in se 10. oktobra 1947 preimenuje v **Uradni list Vojaške uprave Jugoslovanske armade in Istrskega okrožnega ljudskega odbora** (v nadaljevanju UL VUJA in IOLO).

Po ratifikaciji (4. septembra 1947) mirovne pogodbe z Italijo, sklenjene v Parizu 10. februarja 1947,⁶² je bila v UL FLRJ objavljena Uredba o odvzemu iz obtoka in zamenjavi denarja, ki se glasi na lire, ter o preračunavanju obveznosti v dinarje FLRJ na ozemlju, ki je bilo po mirovni pogodbi z Italijo priključeno FLRJ,⁶³ in sicer v coni B Julijske krajine: italijanskih metropolitanskih lir (izdajatelj Banca d'Italia) in lir »B« (izdajatelj Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje), v coni A Julijske krajine pa: italijanskih metropolitanskih lir (izdajatelj Banca d'Italia), zavezniških lir (izdajatelj Zavezniška vojaška uprava) in lir »B« (izdajatelj Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje).

Bankovci so bili zamenjani po tečaju:

100 lir (italijanskih metropolitanskih in zavezniških)	- 15 dinarjev
100 lir »B« (Gospodarske banke)	- 30 dinarjev.

Leta 1949 je bil na podlagi pogodbe o posojilu, sklenjene 1. julija istega leta med VUJA in Vlado FLRJ, v UL VUJA in IOLO objavljen ukaz št. 14⁶⁴ o zamenjavi jugoslovanskih lir »B« (jugolir) z dinarjem FLRJ po tečaju:

100 jugolir	- 30 dinarjev.
-------------	----------------

Zamenjava je bila izvršena 4. in 5. julija 1949.

Z ukazom šefa VUJA, številka 18,⁶⁵ iz leta 1950 je bila ukinjena carinska meja med cona B STO in FLRJ.

⁶² Ratifikacija mirovne pogodbe je objavljena v Uradnem listu FLRJ, leto III, št. 74, 29. avgust 1947, ukaz št. 527.

⁶³ Uradni list FLRJ, leto III, št. 77, 9. september 1947, odredba št. 536.

⁶⁴ Uradni list VUJA in IOLO, leto III, št. 2, 3. julij 1949, odredba št. 14.

⁶⁵ Uradni list VUJA in IOLO, leto IV, št. 5, 25. marec 1950, odredba št. 18.

- S številko 11 z dne 15. septembra 1950 postane Uradni list VUJA in IOLO znova **Uradni list Istrskega okrožnega ljudskega odbora**. Zadnja številka UL IOLO je izšla 14.5.1952, dan kasneje pa je bil IOLO tudi uradno ukinjen, vse pristojnosti so bile prenesene na OLO Koper in OLO Buje.
- Vojaška uprava JLA pa je znova začela izdajati Uradni list 15. februarja 1952. **Uradni list VUJLA** v svoji 3. številki z dne 15. maja 1952 prinaša Odredbo št. 5 o odprtju podružnic Narodne banke FLRJ v Kopru in Bujah.

Odredba prinaša pooblastilo za opravljanje poslov v zvezi z emisijo denarja, kreditiranje gospodarstva pod javno upravo in za javne potrebe, devizne posle ter posle v zvezi z izvajanjem proračuna. Navedene pristojnosti so prenesene iz Istrske banke na Narodno banko, oz. njene podružnice. V istem Uradnem listu pa je bilo objavljeno tudi pooblastilo Istrski banki d.d. Koper in njenim podružnicam, da smejo vršiti vse devizno – valutne posle na področju jugoslovanske cone STO.

Zadnja številka Uradnega lista VUJLA je izšla 1. septembra 1954.

- Za objavljane predpisov in zapisnikov sej, ki jih je sprejemal OLO Koper, je bil na podlagi ukaza komandanta VUJLA ustanovljen **Uradni vestnik ljudskega odbora okraja Koper**, ki je začel izhajati 10. julija 1952 v Kopru.

S sprejetjem memoranduma o soglasju,⁶⁶ doseženim 5.10.1954 v Londonu o razdelitvi con A STO in B STO med Italijo in Jugoslavijo ter razširitvijo veljavnosti jugoslovanske zakonodaje na novopridobljena območja⁶⁷ je Uradni vestnik OLO Koper prenehal izhajati,⁶⁸ vse uradne objave pa so objavljali v Uradnem listu LRS.

- Zaradi potrebe po okrajnem uradnem glasilu so poleg Uradnega lista FLRJ in Uradnega lista LRS v okraju Koper 11.11.1955 začeli izdajati **Uradni vestnik Okraja Koper** kot redno prilogo publikacije »Slovenski Jadran«.

⁶⁶ Odločba o sprejetju sporazuma, ki ga obsega memorandum o soglasju je bila objavljena v Uradnem listu FLRJ, leto X, št. 43, 13. oktober 1954, odredba št. 524.

⁶⁷ Uradni list FLRJ, leto X, št. 45, 27. oktober 1954, odredba št. 551; Uradni list LRS, leto XI, št. 43, 4. november 1954, odredba št. 156.

⁶⁸ Zadnja, sedma številka je izšla 25. novembra 1954.

3.2. Denarni zavod Slovenije

V Sloveniji sta takoj po osvoboditvi največje težave za razvoj in poživitev gospodarstva ter ureditev finančnega poslovanja povzročili valutna zmeda zaradi različnih okupatorskih valut⁶⁹ in nezadostna količina plačilnih sredstev. Z ureditvijo stanja na denarnem področju je bilo tesno povezano vprašanje ustanovitve denarnega zavoda, ki bi prevzel naloge emisije plačilnih bonov in opravljal tudi druge denarne posle. SNOS je 20. februarja 1944 sprejel prvi zakonodajni ukrep denarnega prometa, in sicer Odlok o izdaji plačilnega bona.⁷⁰ Predsedstvo SNOS je dne 12. marca 1944 izdalo Odlok o ustanovitvi DZS⁷¹ z nalogo, da zmanjša valutno zmedo, zagotovi zadostno količino denarnih sredstev za potrebe narodnoosvobodilnega gibanja in uredi finančni položaj. Predsedstvo SNOS je za prvega predsednika DZS imenovalo Lavoslava Dolinška. Sedež DZS je bil najprej v gozdovih Roga v bazi 80 (Srednja vas), po dveh mesecih pa se je preselil v Črnomelj, v prostore nekdanje črnomaljske hranilnice in 2. junija 1944 začel bolj dejavno poslovati. Do konca vojne se je organizacija DZS razširila. Obsegala je predsedstvo zavoda, tajništvo, kreditni, informacijski, pravni, likvidacijski, knjigovodski, korespondenčni, hranilni oddelek, oddelek za nakup in prodajo deviz in oddelek za evidenco emisije. Posebno pozornost je posvečal kreditnim poslom in vzpostavljanju rednega in zadostnega dnevnega obtoka denarja. Pristojnosti zavoda so obsegale izdajanje in evidenco lirskih plačilnih bonov, regulacijo denarnega in plačilnega prometa, zbiranje hranilnih vlog in vlog na tekočih računih, odobritve posojil javnim ustanovam, denarnim zavodom, industriji, obrti, trgovini, združenstvu, nakup in prodaja deviz, zbiranje statističnih podatkov, proučevanje gospodarskih razmer, ustanavljanje podružnic.⁷² Konec aprila 1945 se je DZS preselil iz Črnomlja preko Gorskega Kotarja in Istre v Ajdovščino, od tam pa 10. maja 1945 v Ljubljano. V začetnem povojnem obdobju od maja do junija 1945 si je nova oblast prizadevala omejiti denarni promet, prevzeti upravo denarnih zavodov ali neposredni nadzor nad njimi in omejiti njihovo poslovanje. S tem bi preprečila prenos ali odtok denarja ter omogočila izdelavo bilanc

⁶⁹ Nemška marka, italijanska lira, madžarski pengő.

⁷⁰ Slovenski poročevalec, leto V, št. 6, 1. marec 1944. Več o tem v Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 177 in Avgust Vasle, Računovodstvo in finance v NOB 1941 – 1945, Zveza računovodskih in finančnih delavcev Slovenije, Ljubljana 1979.

⁷¹ Uradni list SNOS, leto I, št. 1, 25. marec 1944.

⁷² V drugi polovici leta 1944 je Denarni zavod Slovenije ustanovil podružnice za Gorenjsko, Štajersko in slovensko primorje.

o predvojnem in medvojnem poslovanju. V tem času je prišlo tudi do zamenjave domačih (partizanskih) in tujih (okupatorskih) plačilnih sredstev z novo državno valuto, dinarjem DFJ.⁷³ Z zakonom o odvzemu okupacijskih bankovcev iz prometa in njihovi zamenjavi, sprejetim 10. aprila 1945 je dinar postal zakonito plačilno sredstvo v DFJ. Za zamenjavo denarja je bila pooblaščen vrhovna komisija pri zveznem finančnem ministrstvu preko svojih glavnih komisij.⁷⁴ Obnova gospodarstva, kot prednostna naloga oblasti, je vplivala tudi na sprejetje Zakona o Denarnem zavodu Slovenije 21. junija 1945,⁷⁵ ki je med drugim določal, da so naloge zavoda zbiranje denarnih sredstev namenjenih za obnovo dežele, zgraditev države in obnovitev gospodarstva. S tem zakonom je DZS postal osrednja javno pravna ustanova federalne Slovenije za zbiranje denarnih sredstev, kreditiranje oblastnih organov, kreditnih, gospodarskih in drugih podjetij, za organiziranje plačilnega prometa, vodenje proračunske službe za Slovenijo in opravljanje drugih nalog kreditnih podjetij. Na podlagi zveznega zakona o zaplembi premoženja z dne 9. junija 1945 in zakona o delovanju kreditnega sistema z dne 26. oktobra 1945 je postal Denarni zavod Slovenije glavni nosilec kreditnega sistema v Sloveniji. Denarni zavod Slovenije je bil 19. oktobra 1946 ob reorganizaciji denarnih zavodov v državi zaradi uvedbe planskega gospodarstva, združen z Narodno banko FLRJ.

3.2.1. Denarni zavod Slovenije – podružnica za Slovensko primorje

Organizacijske priprave za ustanovitev podružnice DZS za Slovensko primorje so se razmahnile v drugi polovici leta 1944, ko je bilo imenovano vodstvo za to področje. Odlok predsedstva SNOS je bil izdan 6. septembra 1944. Sedež podružnice je bil v vasi Lepanje pri Šempasu, za predsednika je bil izvoljen Jože Štrukelj, za namestnika pa Vladimir Žvab. Po aretaciji obeh, januarja 1945, so sedež prenesli v Cerkljo. Postavljen je bil novi odbor, ki so ga sestavljali Alojz Kersnič, Andrej Perko in Pavle Avbelj. Podružnica je zaradi nemške ofenzive 19. marca 1945 morala začasno prenehati z delovanjem. Ob osvoboditvi Trsta, 1. maja 1945 je podružnica prenesla

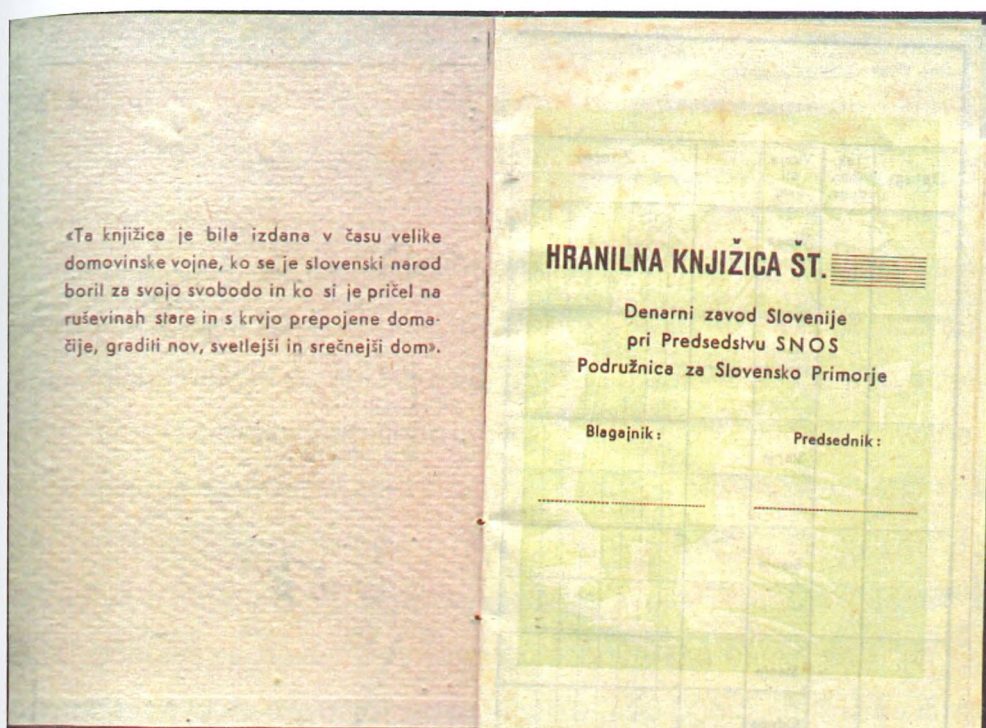
⁷³ Podrobno o tem v Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 191 – 196.

⁷⁴ Podrobno o tem v Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 196 – 200.

⁷⁵ Uradni list SNOS, leto II, št. 11, 23. junij 1945.

svoj sedež v prostore Banca d'Italia v Trstu in prevzela funkcijo jugoslovanskega državnega denarnega zavoda.⁷⁶

Slika 3: Hranilna knjižica Denarnega zavoda Slovenije, podružnice za Slovensko primorje. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 82.

Podružnica je bila s prihodom ZVU v cono A Julijske krajine potisnjena v ozadje. Vsem bančnim zavodom je ZVU izdala navodilo za delo. S predstavniki DZS v Trstu pa je opravila več razgovorov o tem, ali lahko Denarni zavod še posluje. Denarni zavod je 17. julija 1945 odprl podružnico v Gorici, ki so ji zavezniške oblasti izdale prepoved delovanja, ker ni imela dovoljenja na podlagi italijanske zakonodaje. V coni B tržaška podružnica ni imela zastopnika, zato je začela 1. julija 1945 poslovati podružnica v Postojni, ki naj bi nadzorovala vse bančne ustanove na območju VUJA in še isti mesec je bila odprta njena poslovalnica v Kopru. Kljub prepovedi ZVU je zavod v Gorici deloval naprej in 8. avgusta 1945 celo odprl podružnico v Ajdovščini, nekaj dni kasneje pa tudi v Tolminu. Oktobra 1945 je moral Denarni zavod v Trstu zapustiti prostore Banca d'Italia, kot datum njegove ukinitve pa je bil določen 27.

⁷⁶ Metka Gombač, Denarni zavod Slovenije – podružnica za Slovensko primorje (1945), Zgodovina denarništva in bančništva na Slovenskem, posvetovanje ob 40 obletnici Denarnega zavoda Slovenije, 11.- 12. december 1984, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1987.

oktober 1945. Z ustanovitvijo Gospodarske banke za Istro, Reko in Slovensko primorje so podružnice DZS v coni B prešle pod upravo le-te.

3.3. Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje – *Banca per l'economia dell'Istria, Fiume e Litorale Sloveno*

Po koncu vojne in vzpostavitvi dveh zasedbenih con na Primorskem so se vse denarne transakcije opravljale z metrolirami, ki jih je izdajala Banca d'Italia. Večina italijanskih podjetij, ki so do takrat delovala v coni B, je razpoložljive metrolire povlekla v cono A, centrale italijanskih bank pa so prekinile poslovanje s svojimi podružnicami v coni B in jim blokirale račune, kar je izzvalo denarno krizo. Zavezniške oblasti v coni A so na podlagi mednarodnega prava začele izdajati svojo AMG liro⁷⁷. Zaradi premajhne količine denarja v obtoku, povojne obnove in dviga življenjskega standarda ter ohranitve gospodarskega razvoja je poveljnik VUJA dne 18. oktobra 1945 v skladu z mednarodnimi pooblastili za zasedbeno oblast izdal odredbo, s katero je VUJA začela izdajati svoj »okupacijski denar« za področje cone B ter pooblastila novoustanovljeno Gospodarsko banko za Istro, Reko in Slovensko primorje, da je dala v obtok nove jugolire (400.000.000),⁷⁸ ki so imele enako vrednost oz. enak tečaj kot stare italijanske (Banca d'Italia). V obtoku so še vedno ostale tudi metrolire.

Slika 4: Bankovec za 1000 jugolir, ki ga je izdala Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje. Vir: <http://numizmatika.pondi.hr/lireb.htm>, 25.8.2004.

Glede na dejstvo, da zaradi prepovedi izvajanja jugoslovanske zakonodaje dinar ni bil veljavno plačilno sredstvo, je bila uvedba jugolire za cono B edina rešitev. Zaradi

⁷⁷ Allied Military Government.

⁷⁸ Istra in Slovensko primorje, Beograd 1952, str. 660 – 662.

padca vrednosti italijanske lire je poveljnik VUJA dne 24. oktobra 1946 izdal ukaz, da je razmerje med liro, ki jo izda Gospodarska banka proti metroliri v odnosu 1:2, tj. 100 lir Gospodarske banke za 200 metrolir.⁷⁹

Upoštevajoč tudi dejstvo, da niti Narodna banka FLRJ ni imela pristojnosti na območju cone B, je bila dne 17. septembra 1945 z odločbo PNOO za Slovensko primorje, Oblastnega NOO za Istro ter na podlagi dovoljenja VUJA ustanovljena Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje s sedežem na Reki. Glavnica družbe je znašala 100.000.000 lir.⁸⁰ Za predsednika banke je bil imenovan Ljudevit Juričič, za namestnika predsednika Jože Kramar, za ravnatelja Antun Huber, za namestnika ravnatelja Željko Ambrožič in Miro Sancin. Člani Upravnega odbora so bili ing. Hinko De Emili, Friderik Furlan in Pavle Uršičič, nadzornik pa Giulio Vallencich.⁸¹ Naloge banke so bile podpora celotnemu gospodarskemu sistemu cone B, emisijski in blagajniški posli ter obračun in izplačilo blagovnega prometa med conama A in B Julijske krajine v obliki kliringa. Uvozniki in izvozniki obeh con so svoje finančne obveznosti izpolnjevali preko posebnih računov, odprtih pri pooblaščenih zavodih, obračun pa je bil izvrševan v lirah za izvoz iz cone B in dinarjih za izvoz iz cone A.

⁷⁹ Ob soglasju Beograda je VUJA oktobra 1945 izdala svoj okupacijski denar – jugoliro. SI PAK KP 24, Okrajni ljudski odbor Koper, škatla 1366, arhivska enota 1833, Vprašanje valute, 1953. Glej podrobneje tudi v: Jože Princič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000 in Maruša Zagradnik, Gospodarska ohromitev Slovenskega primorja v času okupacijski con (1945 – 1954), Gospodarske krize in Slovenci, Institut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana 1999.

⁸⁰ Glas Istre, Rijeka, 13. september 1945., str. 4.

⁸¹ Popis podpisnikov Gospodarske banke, 19. september 1945. SI PAK KP 171, Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje, škatla 2, arhivska enota 7.

Slika 5: Vložna knjižica Gospodarske banke za Istro, Reko in Slovensko primorje. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 82.

Svoje podružnice je Gospodarska banka ustanovila 5. julija 1946.⁸² V slovenskem delu cone B so bile ustanovljene v

- Ajdovščini, ravnatelj Peter Birska in namestnik ravnatelja Miloš Pečenko,
- Idriji, ravnatelj Janko Bevk in blagajnik Ladislav Nanut,
- Ilirski Bistrici, ravnatelj Jože Pirc in blagajnik Karl Kanobel,
- Kopru, ravnatelj Štefan Lovrečič, namestnik ravnatelja Fran Plečko in blagajnik Kvirin Jakomin,
- Postojni, ravnatelj Luce Koritzky, namestnik ravnatelja Zoran Hvala in blagajnik dr. Miro Adamič,
- Tolminu, ravnatelj Anton Malnaršič in blagajničarka Vera Fon.⁸³

Poslovanje z Jugoslavijo je potekalo na podlagi uvoznih in izvoznih dovoljenj izdanih od VUJA, vsa plačila so morala biti nakazana v lirah preko zbirnih računov odprtih pri Gospodarski banki in njeni podružnici v Postojni. Gospodarska rast in večji blagovni promet sta vplivala na porast obtoka denarja, kar je povzročilo zmanjšanje denarnih zalog pri banki.

Z vključitvijo Reke v območje dinarja 7. decembra 1946 je Ministrstvo za finance FLRJ izdalo odločbo, da Gospodarska banka na območju Reke iz obtoka vzame

⁸² Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 259.

⁸³ SI PAK KP 171, Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje, škatla 1, arhivska enota 1, Sklep o vpisu podružnic Gospodarske banke v trgovinski register, 5. julij 1945.

jugolire, vendar jih ne sme zamenjati za dinarje. Bankovci vzeti iz obtoka v vrednosti 333.318.969 lir so bili po navodilih VUJA in z dovoljenjem Ministrstva za finance FLRJ uporabljeni za potrebe ostalega dela cone B.⁸⁴ Po mirovnem sporazumu leta 1947 ter priključitvi dela cone B Julijske krajine Jugoslaviji je bilo v dinarje zamenjanih slabih 1.100 milijonov lir. Po nepopolnih podatkih VUJA so bile zamenjane jugolire prenesene v cono B STO v gotovini, in sicer 480 milijonov Gospodarske banke za kritje dolgov podružnicam v Kopru in Bujah, 100 milijonov predvidenih kot ustanovni kapital Istrske banke, 100 milijonov, ki jih je prevzela VUJA, in 220 milijonov, predvidenih za hranilne vloge pri Gospodarskem odseku Istrske banke, s katerimi naj bi le-ta ustanavljala podjetja.⁸⁵

Na predlog ministra za finance FLRJ Sretena Žujovića je bila 20. oktobra 1947 Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje s sedežem na Reki združena z Narodno banko FLRJ, le podružnici v Kopru in Bujah sta bili izvzeti.⁸⁶ Komaj dobra dva meseca kasneje, 31. decembra 1947, je VUJA izdala ukaz o likvidaciji Gospodarske banke ter obeh podružnic.

V času likvidacijskega postopka je koprška podružnica po znižanju klirinškega računa z Narodno banko morala prevzeti tudi negativno bilanco podružnice v Bujah ter poravnati dolgove. Obe podružnici sta končali likvidacijo januarja 1948 s 651.839,72 lir izgube, ki jo je prevzela Istrska banka Koper.⁸⁷

⁸⁴ Akt Ministrstva za finance, Beograd, Pov. br. 1190, 7. december 1946. Radmila Matejčić, Lire »b«, papirni novac u emisiji Gospodarske banke za Rijeku, Istru i Slovensko primorje u Rijeci, iz godine 1945.—1947. <http://numizmatika.pondi.hr/lireb.htm>, 25. avgust 2004.

⁸⁵ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Beleška sa konferencije sa drugom ambasadorom Bratožem 19.9.1952 in SI PAK KP 24, Okrajni ljudski odbor Koper, škatla 1366, arhivska enota 1833, Pitanje Istrske banke d.d. i preduzeća u jugoslovenskoj zoni B, 19. november 1952.

⁸⁶ Uradni list FLRJ, leto III, št. 93, 1. november 1947, odredba št. 683.

⁸⁷ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 260.

3.4. *Istrska banka d.d. – Banca d' Istria s.a., Koper*

3.4.1. Leto 1946 – ustanovitev družbe

Ustanovitev močne denarne institucije v coni B Julijske krajine so narekovale posebne razmere na ozemlju razdeljenem na dve coni pod različnima vojaškima upravama, in nujne gospodarske potrebe prebivalstva tega ozemlja. V ta namen je bila po odobritvi PNOO ustanovljena »Istrska banka d.d.« s sedežem v Kopru. Naloga nove banke je bila, da podpre razvoj gospodarstva na območju, ki ga je upravljala VUJA, njen cilj pa, da sicer prikrito zaradi mednarodnih zahtev, vendar v celoti vzpostavi državni gospodarski sektor v coni B.

Enako je veljalo tudi za ustanovitev banke kot družbe. Banka je dejansko bila jugoslovansko državno podjetje, ustanovljeno z državnimi sredstvi, čeprav je navzven morala imeti obliko delniške družbe. Ustanovitev banke kot delniške družbe je narekoval mednarodni položaj, predvsem pa pomanjkanje splošno veljavnih predpisov, ki bi dovoljevali drugo obliko ustanovitve. Sklicevanje na jugoslovansko zakonodajo glede načina ustanovitve podjetja je bilo prepovedano, ob pomanjkanju novih veljavnih predpisov vojaške uprave pa so kot edina pravna podlaga ostali le italijanski zakoni. Vsekakor je oblika delniške družbe zagotovila banki pravno osnovo za delovanje, in s tem so bili postavljeni temelji za financiranje gospodarskega razvoja. Delniška glavnica banke oziroma vloženi državni denar je bila prikazana kot delež posameznikov sicer skrbno izbranih zanesljivih ljudi, ki so dejansko le posodili svoje ime.

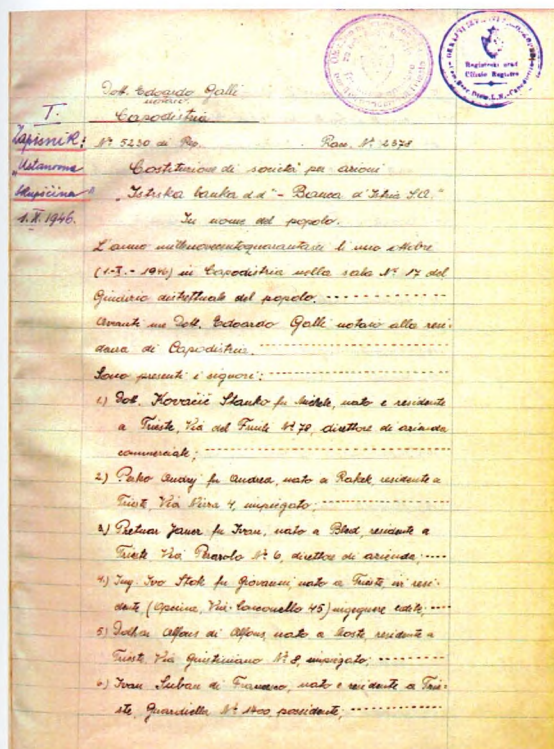
Družba je bila torej, ustanovljena po formalnostih in predpisih italijanskega zakona o delniških družbah, po katerem je morala imeti delniška družba najmanj 1.000.000 lir delniške glavnice. Po posebni odredbi izdani med vojno so morale biti delnice poimenske in se ne glasiti na prinosnika. Delniška družba se je lahko ustanovila simultano ali z javnim podpisovanjem in obvezno v obliki notarskega zapisa, ki je vseboval:

- priimek, ime, očetovo ime, bivališče in državljanstvo delničarjev ter število delnic, ki so jih podpisali,
- ime, sedež družbe in morebitne podružnice (ime je moralo vsebovati oznako »società per azioni«),
- predmet poslovanja družbe,

- višino podpisane in vplačane delniške glavnice,
- nominalno vrednost in število delnic,
- vrednost terjatev in druge imovine družbe,
- določila o razdelitvi dobička,
- udeležbo na dobičku,
- število članov upravnega sveta, pooblastila sveta in zastopnike družbe,
- število članov nadzornega sveta,
- trajanje družbe.

Za ustanovitev družbe so morali biti izpolnjeni pogoji in sicer, podpis celotne delniške glavnice, vplačanih najmanj 3/10 vseh podpisov v gotovini pri emisijskem denarnem zavodu in ustrezna dovoljenja upravnih oblasti.

Slika 6: Prva stran zapisnika ustanovne skupščine Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 60.

Ustanovna skupščina je bila 1. oktobra 1946 v navzočnosti 20-članskega pripravljalnega odbora. Na skupščini so sodelovali:

1. dr Stanko Kovačič, Trst
2. Andrej Perko, Trst
3. Janez Pretnar, Trst

4. ing. Ivo Štok, Trst
5. Alfonz Dolhar, Trst
6. Ivan Suban, Trst
7. Francesco Lipovec, Trst
8. Marjan Kopitar, Trst
9. Andrej Mahnič, Trst
10. dr Jože Dekleva, Trst
11. Anton Abram, Trst - Opčine
12. Avgustin Hrovatin, Plavje
13. Andrej Janežič, Ajdovščina
14. Dušan Keber, Ajdovščina
15. Alojzij Hudales, Izola
16. Vladimir Petrič, Koper
17. Srečko Colja, Ajdovščina
18. Jože Može, Dolenja vas
19. ing. Peter Aljančič, Idrija
20. Albin Čotar, Ilirska Bistrica

Navedeni člani so na podlagi dovoljenja PPNOO za Slovensko primorje⁸⁸ in potrdila Gospodarske banke za Istro, Reko in Slovensko primorje o pologu vsote 6.000.000 lir kot 3/10 deleža glavnice⁸⁹ pri notarju dr. Edoardu Galliju podpisali pogodbo o ustanovitvi delniške družbe za bančne posle z nazivom »Istrska banka d.d.« (Rep. 5230 – Racc. 2378) s sedežem v Kopru, Santorijeva 28/II. Prostore za sedež družbe so izbrali že novembra 1946, vselili pa so se po adaptaciji konec februarja 1947. Stavba je bila last MLO Koper, s katero je banka sklenila najemno pogodbo za 20 let z mesečno najemnino 1.666 lir, oprema pa je bila iz nekdanje Prve hrvatske štedionice, podružnice v Ljubljani.⁹⁰

Delniška glavnica je znašala 20.000.000 lir, razdeljenih na 20.000 poimenskih delnic z nominalno vrednostjo 1.000 lir. Vsak od navedenih 20 članov pripravljalnega odbora je dobil po 1000 delnic v vrednosti 1.000.000 lir. To je bila I. emisija delnic. Družba je bila 9. oktobra 1946 vpisana v trgovinski register Okrožnega narodnega sodišča v Postojni v Zvezku I, vložna št. 3, stran 5 in 6 (Zt 65/46-2) in istega dne v

⁸⁸ PPNOO za Slovensko primorje je pripravljalnemu odboru za ustanovitev Istrske banke dne 18. septembra 1946 izdalo dovoljenje štev. 3300/46, za ustanovitev delniške družbe Istrska banka. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113.

⁸⁹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113.

⁹⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 131, Poslovno poročilo po stanju od 30.4.1947.

družbeni register pri Okrajnem narodnem sodišču v Kopru pod št. Soc. 32/1 za dobo 99 let.⁹¹

Slika 7: Stavba, v kateri je bil sedež Istrske banke d.d., Koper. Vir: Zbirka razglednic PAK.

Zakon, ki je bil podlaga za ustanovitev Istrske banke kot delniške družbe je določal tudi način delovanja in organizacijo družbe, ki je morala imeti skupščino delničarjev, upravni svet, izvršilni odbor, nadzorni svet in ravnateljstvo.

Skupščino delničarjev so sestavljali na skupščini prisotni delničarji. Skupščina je bila razglašena za sklepčno, če so prisotni delničarji predstavljali vsaj polovico delniške glavnice. V tem primeru je predstavljala skupnost vseh delničarjev, njeni sklepi pa so bili obvezujoči za vse. Redne skupščine so sklicevali v roku šestih mesecev po zaključku poslovnega leta, izredne pa v primerih, ki jih je določal zakon ali pa po sklepu upravnega sveta. Vodil jo je predsednik upravnega sveta ali njegov namestnik. Redna skupščina je bila pristojna predvsem za potrjevanje zaključnih bilanc in delitev izkazanega čistega dobička, za volitve upravnega sveta in članov ter predsednika nadzornega sveta, določanje nagrad članom upravnega in nadzornega sveta.

Upravni svet je po sklepu skupščine štel tri do devet članov izvoljenih za dobo treh let z možnostjo ponovne izvolitve. Upravni svet je bil pristojen sklepati o zaključnih bilancah, ki jih je potem predložil skupščini v potrditev, o ustanovitvi ali ukinitvi podružnic in zastopništev, o sprejemanju predpisov in pravilnikov o notranjem poslovanju družbe in njenih organov, o nakupu, prodaji in zamenjavi nepremičnin, o aktivnih in pasivnih hipotekah, o investicijskih družbenih fondih, o finančnih poslih skladnih z družbenimi nameni, o imenovanju in odpoklicu ravnateljstva in ravnateljev,

⁹¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113 in Uradni list PPNOO, leto I, št. 20, 10.12.1946, str. 203.

o zaposlitvah, plačah in nagradah, o dodeljevanju začasnih vodstvenih funkcij, o imenovanju podpisnikov v imenu družbe. Člani upravnega sveta so imeli pravico do povračila dejanskih stroškov. Na ustanovni skupščini delničarjev so bili v upravni svet izvoljeni:

Andrej Perko	- predsednik,
Marjan Kopitar	- namestnik predsednika,
dr Jože Dekleva	- tajnik,
dr Stanko Kovačič	- član,
Alfonz Dolhar	- član,
Janez Pretnar	- član,
ing. Ivo Štok	- član.

Izvršilni odbor je vodil predsednik upravnega sveta, če so bili v odbor izvoljeni člani upravnega sveta. Izvršilni odbor je bil pristojen za naloge, ki mu jih je dodelil upravni svet, člani pa so imeli pravico do povračila dejanskih stroškov. Prvi izvršilni odbor so sestavljali:

Andrej Perko	- predsednik,
Marjan Kopitar	- namestnik predsednika,
dr Jože Dekleva	- tajnik.

Nadzorni svet so sestavljali trije člani in dva namestnika. Izvoljeni so bili za dobo treh let. Svet je nadziral poslovanje družbe. Člani nadzornega sveta so bili:

dr Mirko Adamič	- član,
Franc Ramovš	- član,
Alojz Hudales	- član.

Ravnateljstvo je bilo sestavljeno iz enega ali več ravnateljev. Pristojno je bilo za izvrševanje nalog dodeljenih mu s strani upravnega sveta ali izvršilnega odbora, tehnično vodenje celotnega poslovanja družbe, sprejemanje ukrepov potrebnih za zavarovanje imovine družbe, izvrševanje sklepov upravnega sveta in izvršilnega odbora, vodenje vseh bančnih poslov v zvezi s pologi, zastavami in hipotekami, zastopanje družbe in »pravdanje« na sodiščih vseh stopenj, zastopanje pred upravnimi oblastmi ter dajanje splošnih in posebnih pooblastil v imenu družbe. Ravnateljstvo sta predstavljala:

Alojz - Slavo Martelanc	- ravnatelj,
Zoran Hvala	- namestnik ravnatelja in v.d. tajnika.

Kot predstavniki družbe so družbo lahko zastopali predsednik upravnega sveta in pooblaščen osebe s strani upravnega sveta, pri rednem poslovanju pa tudi ravnatelji.

Na prošnjo novoustanovljene družbe je VUJA izdala dovoljenje o poslovanju (št.U-1499, 26.10.1946) na podlagi statuta odobrenega s strani PPNOO. Statut Istrske banke je v 3. členu določal, da družba opravlja vse po zakonu dopustne kreditne in v bančno stroko spadajoče posle, bodisi za svoj račun ali za račun tretjih, doma ali v tujini.

Po statutu je opravljala naslednje posle:

eskontiranje⁹² menic, dajanje posojil na menice, efekte,⁹³ cesije,⁹⁴ izvrševanje bančnih nakazil, odobritev osebnih in blagovnih kreditov doma in v tujini, dajanje posojil na državne in bančne vrednostne papirje, dajanje lombardnih⁹⁵ posojil na blago in dragocenosti, dajanje posojil fizičnim in pravnim osebam, odobritev kreditov na tekoči račun, dajanje predujmov proti pologu, zastavi ali hipoteki, kupovanje in prodajanje čekov, deviz, nakazil in vrednostnih papirjev vseh vrst, izdajanje bančnih nakazil, kreditnih pisem, raznih akreditivov, izvrševanje izplačil in inkaso dokumentov na račun tretjih doma in v tujini, odobritev pomorskih posojil, udeležba pri industrijskih, trgovskih in drugih podjetjih, sprejemanje hranilnih vlog na hranilne knjižice ali tekoči račun in na splošno opravljanje vseh bančnih in kreditnih poslov, ki niso nasprotni zakonom.

⁹² Glej bančni slovar

⁹³ Vrednostni papirji

⁹⁴ Glej bančni slovar

⁹⁵ Glej bančni slovar

3.4.2. Leto 1947 – začetek poslovanja Istrske banke

Čeprav je imela Istrska banka d.d. obliko prave delniške družbe, je bila v resnici državno podjetje, saj je kapital za njeno delniško glavnico zagotovila Jugoslavija iz proračunskih sredstev.⁹⁶ Istrska banka je iz FLRJ v obliki dotacij prejela:

Preglednica 1: Sredstva, ki jih je Istrska banka prejela za začetek svojega poslovanja. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 131, Poslovno poročilo po stanju 30. aprila 1947.

DATUM	VSOTA	OSEBA*
18. februarja 1947	20.000.000 jugolir	PNOO
6. marca 1947	100.000.000 jugolir	Gospodarska banka
11. marca 1947	100.000.000 jugolir	Gospodarska banka
17. julija 1947	100.000.000 jugolir	Gospodarska banka
Skupaj	320.000.000 lir	

* Pravne osebe, ki so prispevale sredstva za ustanovitev Istrske banke.

Prejeta sredstva je banka razdelila na manjše zneske in jih knjižila na različne račune, od tega 100.000.000 lir za plačilo I. in II. emisije delnic.⁹⁷

Že v začetku bančnega poslovanja se je pokazala potreba po zvišanju delniške glavnice, predvsem zaradi naraščajočih bančnih udeležb pri novoustanovljenih podjetij v coni B. Zato se je 3. aprila 1947 sestala prva izredna skupščina delničarjev in je na predlog upravnega sveta sprejela sklep o zvišanju osnove delniške glavnice na 100.000.000 lir. Povišanje za 80.000.000 lir so izvedli z emisijo 80.000 poimenskih delnic po nominalni vrednosti 1.000 lir. Podpisniki II. emisije delnic Istrske banke so bili:

⁹⁶ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o historiatu in poslovanju Istrske banke d.d. v Kopru, 7. april 1956 in škatla 57, arhivska enota 131, Poslovno poročilo po stanju od 30. april 1947.

⁹⁷ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o novi organizaciji Istrske banke d.d. v Kopru, 16. junij 1952.

Preglednica 2: Seznam podpisnikov II. emisije delnic. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o ustanovitvi, delovanju in o stanju zavoda po prvi letni bilanci 31. decembra 1947.

DELNIČAR	BIVALIŠČE	VSOTA
podjetje UIVOD (uvožno izvozno podjetje)	Trst	50 000 delnic
Vojko Ferluga	Trst	1 500 "
Rudi Pavletič	Trst	1 500 "
dr. Umberto Sajovitz	Trst	500 "
dr. Vekoslav Sosič	Trst	1 500 "
Anton Mezgec	Trst	1 000 "
Drago Vatovec	Trst	1 000 "
Angel Venturini	Trst	1 500 "
Franc Kralj	Koper	500 "
Andrej Mahnič	Trst	1 500 "
dr. Stanko Kovačič	Trst	1 500 "
Ivan Novak	Trst	500 "
Stanko Cesar	Trst	500 "
Mirko Kosmina	Trst	500 "
Rudolf Ukmar	Trst	1 000 "
Josip Ferfolja	Trst	1 500 "
Mario Juriševič	Trst	1 000 "
dr. Angel Kukanja	Trst	2 000 "
Alfonz Grmek	Trst	1 000 "
Rihard Tence	Trst	500 "
dr. Vladimir Kenda	Trst	1 000 "
Viljem Turk	Koper	500 "
Srečko Pečarič	Pobegi	1 000 "
Franc Benčič	Pomjan	500 "
Emil Zlobec	Koper	500 "

Erminijo Medica	Buje	500 "
Matej Petaroš	Nova vas	500 "
Marjan Kocjančič	Trst	5 000 "
skupaj 28 delničarjev		80 000 delnic

Redno poslovanje Istrske banke se je začelo 10. februarja 1947 na dan podpisa mirovne pogodbe z Italijo v Parizu. V začetku je imela le pet zaposlenih, poleg ravnatelja in njegovega namestnika še korespondentko, snažilko in pomožnega delavca. Zaradi obsega del je koprška podružnica Gospodarske banke v soglasju s centralo dodelila Istrski banki knjigovodjo, blagajnika in primanotista kot začasno pomoč pri delu. Na podlagi sklepa seje upravnega sveta Istrske banke d.d. v Kopru z dne 3. februarja 1947 v zvezi z drugim odstavkom 33. člena družbenih pravil je bila ustanovljena podružnica Istrske banke d.d. v Bujah in 7. februarja istega leta vpisana v združni register Okrajnega ljudskega sodišča v Kopru pod št. Soc. 32/3.⁹⁸ Delovno področje Istrske banke je obsegalo celoten okraj Koper, medtem ko je bilo delovanje v okraju Buje omejeno na financiranje tamkajšnje Okrajne nabavne in prodajne zadruga. Večino poslovanja je predstavljala blagajniška in obračunska služba, ki jo je banka izvajala za potrebe upravno – političnih subjektov koprškega okraja in nemotenega razdeljevanja blaga ter plasiranja izdelkov obeh okrajev. Začetni poslovni rezultat banke je kazal izgubo v višini 834.866,70 lir zaradi pomanjkanja industrijskih in trgovskih prometnih računov.⁹⁹

Svojo pravo vlogo in pomen je banka dobila septembra, ko so bile dejansko uresničene določbe mirovne pogodbe, saj je takrat postala osrednji denarni zavod cone B STO.

Politične spremembe so spodbudile Istrsko banko, da je pripravila predlog za prenos sedeža banke v Trst. Predlog, ki ga je posredovala jugoslovanskim oblastem je utemeljila s »pričakovano« razširitvijo svojih pristojnosti na celotno območje STO. S pripravi naj bi sistematizirala in smotrno uredila akumulacijo vseh razpoložljivih sredstev iz obstoječih virov, uredila statistično podprte kreditne in obračunske službe

⁹⁸ Uradni list VUJA in IOLO, leto III, št. 4, 1. oktober 1949.

⁹⁹ V zaključnem računu za leto 1947 je bil prikazan čisti dobiček v znesku 459.413,10 lir, skupni bančni promet pa je znašal 12.2 milijard lir. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 60, arhivska enota 154, Knjiga zapisnikov sej Upravnega sveta istrske banke d.d., Koper 1947 – 1956.

ter pospešila izvajanje kontrolne službe nad obstoječimi podjetji, zadružništvom in sodelavstvi banke. S prenosom sedeža bi banka podrobno preučila politično – ekonomske okoliščine »v cilju čim večjega izkoriščanja jugoslovanskega in tržaškega gospodarskega trga ter nasprotnikove gospodarske ustanove in metode v cilju slabljenja njegovih ekonomskih baz in prodora v njegove gospodarske pozicije«, kar bi lahko razumeli kot pripravo za morebitno razširitev jugoslovanskega gospodarskega vpliva na cono A STO.

Banka bi istočasno izboljšala bančno poslovanje, posebno pozornost bi namenila potrebam tržaške luke, prekomorskega in posredovalniškega prometa ter organizaciji bančnega dela v zvezi z navedenimi nalogami.

Poiskala bi zanesljive kadre za izvajanje:

a – blagajniške in obračunske službe

b – izvoznih in uvoznih poslov

c – deviznih poslov

d – lombarda

e – odkupa dokumentov

f – akreditivne službe

g – garancij

h – eskontne službe itd.¹⁰⁰

Na predlog upravnega sveta je bila dne 23. septembra 1947 sklicana druga izredna skupščina delničarjev, ki je na podlagi navedenih utemeljitev sprejela sklep o prenosu sedeža družbe v Trst. V prošnji Zavezniški vojaški upravi v Trstu¹⁰¹ je uprava družbe navajala naslednje:

1. *»Istrska banka d.d. v Kopru, katere ustanovitev so diktirale nujne gospodarske potrebe prebivalstva tega ozemlja je domači zavod.*
2. *Iz priloge izhaja, da obstajajo vsi pravni pogoji za poslovanje Istrske banke d.d. na področju STO. V tej zvezi podpisani izjavljajo, da so pripravljeni predložiti overovljene prepise v prilogi navedenih dokumentov in izposlovati pri tukajšnjem sodišču omologacijo¹⁰² in registracijo v družbenem registru – sedeža ali podružnice družbe – ter izpolnitev ostalih morebitnih formalnosti, ki bi jih zahtevale tukajšnje pristojne oblasti.*

¹⁰⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 131, Poslovno poročilo po stanju od 30. aprila 1947, str. 7.

¹⁰¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Prošnja za prenos sedeža centrale Istrske banke iz Kopra v Trst in odobritve poslovanja v coni A STO.

¹⁰² Usklajevanje

3. *Podpisani pripominjajo, da po 15. septembru 1947, ko je stopila v veljavo mirovna pogodba z Italijo, ne bi smele obstojati nobene omejitve za poslovanje Istrske banke d.d. tudi na upravnem področju britansko – ameriške cone STO, ker obe upravni coni tvorita – državno enoto z vsemi pravnimi posledicami.*
4. *Sodeč po informacijah lokalnega časopisja je zavezniška vojaška uprava že dovolila inozemskim denarnim zavodom poslovanje in otvoritev podružnic v Trstu. Če je tako, je nujen zaključek, da ima Istrska banka d.d. kot domači zavod najmanj enake pravice kot kateri koli inozemski zavod za razširitev svojega poslovanja v Trstu, ki je naravno gospodarsko središče STO.*
5. *Končno, podpisani poudarjajo, da je fašizem uničil vse gospodarske pozicije, ki si jih je zgradil slovanski živelj iz Trsta in okolice z največjim naporom. Med uničenimi gospodarskimi institucijami so bili tudi cvetoči denarni zavodi, od katerih zadnja, Tržaška posojilnica in hranilnica v Trstu je bila likvidirana z dnem 10. april 1941. Po uničenju fašizma in osvoboditvi slovanskega življa zahteva čut pravičnosti, da se temu delu prebivalstva STO omogoči gospodarsko obnovo, za kar je predpogoj soliden denarni zavod.*

Iz zgoraj navedenega nujno sledi, da je prošnja Istrske banke d.d. vsestransko utemeljena.»¹⁰³

Poskus ni uspel in prenos sedeža ni bil nikoli izvršen. Uprava Istrske banke ni dobila nobenega odgovora, ne z jugoslovanske in ne z zavezniške strani.

S sklepom izvršilnega odbora na 33. redni seji (11. septembra 1947) je Istrska banka ustanovila podružnice v Portorožu, Izoli, Piranu, Umagu in Novigradu, ki jih je zastopal Andrej Perko. V družbeni register pri Okrožnem ljudskem sodišču Koper so bile vpisane 9. oktobra 1947.¹⁰⁴

Na drugi izredni skupščini 23. septembra 1947 so prisotni delničarji imenovali nove člane upravnega sveta:

Marjan Kocjančič	- predsednik,
Andrej Mahnič	- namestnik predsednika,
dr. Jože Dekleva	- tajnik,
Angel Venturini	- član,

¹⁰³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Prošnja za prenos sedeža centrale Istrske banke iz Kopra v Trst in odobritve poslovanja v coni A STO.

¹⁰⁴ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113 in Uradni list VUJA in IOLO, leto III, št. 4, 1. oktober 1949.

Rudolf Ukmar - član,
 Rudolf Pavletič - član,
 Emil Zlobec - član,

ki so na svoji prvi seji izvolili nove člane izvršilnega odbora,

Marjan Kocjančič - predsednik,
 Andrej Mahnič - namestnik predsednika,
 dr. Jože Dekleva - tajnik,

in novo ravnateljstvo,

Andrej Perko - ravnatelj,
 Alojzij - Slavo Martelanc - namestnik ravnatelja,
 Zoran Hvala - tajnik.

Zavod je imel v letu 1947 zaposlenih 17 uslužbencev.

Med pomembnejšimi aktivnimi nalogami banke je bilo kreditiranje gospodarstva. V letu 1947 je kreditiranje potekalo brez pravega načrta in brez upoštevanja pomembnosti oziroma nujnosti zahtevkov. Prošnje za kredite je banka obravnavala po vrstnem redu prispetja. Razdelitev denarja je razvidna iz spodnje preglednice.

Preglednica 3: Delež odobrenih kreditov v procentih. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Dodatno pojasnilo k bilančnemu poročilu Istrske banke d.d. – Koper za delovno leto 1947.

PREJEMNIKI SREDSTEV	DELEŽ
Kontrolirana podjetja*	57.1 %
Zadružna podjetja	12.8 %
Privatna podjetja**	1.6 %
Ljudski odbori	12.1 %
Ustanove	16.4 %

* podjetja, ki so bila pod upravo narodne imovine oziroma upravo imovine odsotnih oseb.

** podjetja, ki so jih upravljali njihovi lastniki.

V tem letu je banka z nenačrtnim kreditiranjem presegla vsoto sredstev, namenjenih za kredite, in bila prisiljena nadaljnje kreditiranje omejiti in celo ustaviti. Priliv sredstev je znašal 795.019.172,49 lir, odobrila pa je kredite v vrednosti 981.660.000,00 lir, od

katerih je bilo ob koncu leta izrabljenih sredstev v znesku 818.244.424,17 lir.¹⁰⁵ To je upravo dodatno utrdilo v prepričanju, da je nujno potrebno uvesti plansko gospodarjenje tudi na področju kreditiranja. V ta namen so pri planiranju predlagali razdelitev kreditov na dolgoročne in kratkoročne, po gospodarskih sektorjih, še posebej pa po pomembnosti in nujnosti. Dejavnost banke naj bi se tudi na tak način tesneje povezala z gospodarskim življenjem, kot edini denarni zavod istrskega okrožja pa naj bi bila finančni regulator, ki po navodilih oblasti usmerja in vodi gospodarske zadeve. Kljub preseženim sredstvom je banka na koncu leta izkazovala dobiček.

3.4.2.1. *Gospodarski odsek Istrske banke*

V skladu z mirovno pogodbo je bila Italija dolžna vse državno in poldržavno premoženje na ozemlju cone B brez odškodnine prepustiti STO-ju. Nacionalizacija zasebnih gospodarskih podjetij na tem področju ni bila izpeljana. Vodstvo cone B STO je iz Jugoslavije dobilo navodilo, naj pusti lastništvo podjetij tako, kot je, posveča naj se le povečanju proizvodnje.¹⁰⁶

Po ustanovitvi STO je začela VUJA uresničevati načrt za dvig vseh panog gospodarstva in s tem za pridobitev dobrih izhodišč za politična pogajanja. Obenem pa je tudi razmišljala, kako naj organizira gospodarstvo, da bi FLRJ svoje vloške ohranila tudi v primeru imenovanja guvernerja ali celo priključitve STO Italiji.¹⁰⁷ Lastniki nekdanjih velikih tovarn in obratov niso bili pripravljeni sodelovati z jugoslovanskimi oblastmi in zaradi tega so tovarne propadale, na nekaterih je bilo narejeno precej škode ali pa je bil inventar odpeljan v Jugoslavijo.¹⁰⁸ Zaradi tega so lastniki zahtevali potrdila o škodi na objektih in inventarju, da bi z njimi lahko dokazovali upravičenost svoje izselitve, ker jim je bilo nadaljnje delo onemogočeno.

¹⁰⁵ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Zapisnik I. redne skupščine Istrske banke d.d. v Kopru, 24. junija 1948.

¹⁰⁶ Maruša Zagradnik, Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in slovenski Istri, Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni, št. 5, Ljubljana 1992, str. 151 – 154.

¹⁰⁷ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 261.

¹⁰⁸ Vrednost odpeljane imovine je bila ocenjena na več kot 4 milijarde dinarjev. SI PAK KP 450, Okrajni komite ZKS Koper, škatla 40, arhivska enota 172.

Zahtevki lastnikov so bili za jugoslovansko stran neugodni, kar je razvidno iz naslednjega navodila:

»Na posameznih objektih, ki jih je zavzela JA na območju cone B je nastala večja ali manjša škoda. Lastniki zahtevajo od VUJA, da jim izda potrdilo o zasedbi s strani JA in povzročeni škodi.

Zainteresiranim strankam se lahko izda potrdilo, da je bil določeni objekt zaseden s strani enot JA, vendar to potrdilo ne sme vsebovati specifikacijo stanja objekta v času prevzema ali zapustitve. To pomeni, da ne sme omenjati narejene škode, sklicuje pa se na 76. člen (1 in 1b) mirovne pogodbe z Italijo. Potrdilo, da je stavba poškodovana ali uničena v vojni pa se lahko izdajo takoj.«¹⁰⁹

Zaradi mednarodnih pravnih določb, ki so jih oblastni organi cone B STO morali upoštevati zaradi pravnega položaja Primorske, ni bilo posegov oblasti v privatno lastnino državljanov v obliki razlastitev, nacionalizacije ali agrarne reforme.¹¹⁰ Skladno z možnostmi je VUJA v soglasju z Jugoslavijo sprejela odločitev o ustanovitvi novih podjetij kot delniških družb, dejansko pa bi sredstva zanje priskrbela država v obliki večinskega deleža Istrske banke d.d.

Preostali delež delniške glavnice podjetij oz. delnic pa je bil *»vplačan tudi preko Istrske banke d.d., Koper, vendar na ime posameznikov, ki fungirajo kot delničarji, oz. solastniki podjetij d.z.o.z. Iste te osebe so uradno tudi člani upravnih in nadzornih odborov v teh podjetjih«¹¹¹* in vpisan s pomočjo *»sredstev, ki jim jih je dala, formalno posodila, Istrska banka d.d. Koper«¹¹²*

Podjetja so bila ustanovljena kot delniške družbe in družbe z omejeno zavezo, da bi tako zaščitili gospodarske interese FLRJ. Prenos podjetij v splošno ljudsko premoženje in v last ljudskih odborov bi bil zaradi možnega imenovanja guvernerja

¹⁰⁹ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Zabeleške s konference z ambasadorjem Bratožem 19.9.1952, poglavje Narejena škoda s strani JA pred 15. septembrom 1947.

¹¹⁰ Maruša Zagradnik, Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in slovenski Istri, Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni, št. 5, Ljubljana 1992, str. 151 – 154 in Maruša Zagradnik, Procesi podržavljanja zasebnega premoženja v Slovenskem primorju po drugi svetovni vojni, Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. Stoletju 1918 – 1945 – 1991, Ekonomska knjižnica, Ljubljana 1996, str. 133 – 143.

¹¹¹ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Zabeleške s konference z ambasadorjem Bratožem 19. septembra 1952, poglavje Delniške družbe in odnos delavskih svetov do upravnih odborov delničarjev.

¹¹² SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Zabeleška o premoženjsko-pravnih vprašanjih cone B.

STO za FLRJ tvegana odločitev. Z vzpostavitvijo STO bi nova oblast prevzela vse državno premoženje, ki bi tako za FLRJ bilo izgubljeno.

Dejanski izvor denarja za ustanovitev podjetij javnosti ni smel biti znan. O tem priča tudi dokument z oznako »strogo pov.«:

*»...Vprašanje je, kako priti do vrnitve udeležb Istrske banke d.d., zlasti Gospodarskega odseka Istrske banke, ki so vedno knjižene pod imeni raznih delničarjev, ter javnosti ne sme biti znano, da so to defacto udeležbe Gospodarskega odseka«.*¹¹³

Organizacijo in vodenje novonastalih podjetij je prevzela generalna direkcija, imenovana »Gospodarski odsek Istrske banke« (v nadaljevanju GOIB).¹¹⁴ Vodstvo odseka so imenovali VUJA in predstavniki civilne oblasti v Okraju Koper. Za potrebe vodenja in nadzorovanja gospodarstva in GOIB je bila imenovana posebna ekonomska komisija. Naloga GOIB sta bila tudi izdajanje in prodaja delnic novih podjetij in množično nakupovanje delnic obstoječih podjetij če je bila banka njihov večinski delničar.

Notranja organizacija GOIB je bila razdeljena na posamezne oddelke, vsak oddelek pa je opravljal predvidene naloge.

¹¹³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Problematika Istrske banke Koper, str. pov. D-7/53, 16. junij 1953.

¹¹⁴ SI PAK KP 24, Okrajni ljudski odbor Koper, škatla 1366, arhivska enota 1833, Pitanje Istrske banke d.d. i preduzeća u jugoslovenskoj zoni B, 19. november 1952.

Preglednica 4: Organizacija generalne direkcije. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 54, arhivska enota 115.

Notranja organizacija Gospodarskega odseka Istrske banke Koper

GOIB je imel naslednje naloge:

DIREKCIJA je bila odgovorna za vse posle GOIB in za poslovanje vseh podjetij, prejela je navodila in ukaze nadrejenih forumov in organov ter jih posredovala podjetjem, skrbela je za izvedbo plana, operativno reševala tekoče probleme podjetij, vodila je glavno pisarno GOIB ter vsa podjetja po ukazu nadrejenih. Pri izvajanju svojih nalog je morala vzdrževati stike z oblastjo in ji poročati o delu.

KADROVSKI ODDELEK je bil direkciji podrejen le v strokovnem pogledu. Imel je nalogo vzdrževati stike s direkcijami podjetij in upoštevati njihove nasvete pri strokovnih kadrih. Pri ostalih poslih je deloval samostojno, odgovoren pa je bil nadrejenemu forumu, ekonomski komisiji.

TAJNIŠTVO je bilo operativni organ direkcije v vseh administrativnih poslih, pod sabo pa je združevalo personalni oddelek, operativno evidenco, korespondenco in arhiv.

Personalni oddelek je opravljal vse administrativne posle obstoječih kadrov, in to ne le interno uslužbencev GOIB, pač pa tudi personalne zadeve podjetij.

Pod *operativno evidenco* je bil mišljena predvsem nadzor izvedbe plana, vodili pa so tudi evidenco o vseh obstoječih podjetjih, bodisi so poslovala, bodisi so bila zgolj

registrirana. Prav tako so vodili evidenco potreb po novih podjetjih. Naloga oddelka je bila, da statistično in grafično prikaže razvoj podjetij.

Korespondenca je skrbela za dopise, zapisnike sej, protokol in arhiv.

PRAVNI ODDELEK je reševal vsa lastninsko pravna vprašanja in nastopal kot svetovalec in izvrševalec v pravnih zadevah GOIB in podjetij. Vodil je evidenco o lastninsko pravnem položaju vsakega podjetja (lastništvu, obliki, nepremičninah in premičninah).

KONJUKTURNI ODDELEK je imel vlogo komercialnega svetovalca podjetjem in direkciji. Vodil je evidenco o stanju na tržišču upoštevajoč vse gospodarske panoge in opozarjal podjetja in direkcijo o ugodnih in neugodnih razmerah na trgu. Skupaj s pravnim oddelkom je skrbel, da so bila podjetja in direkcija pravočasno obveščena o vseh veljavnih in sprejetih predpisih, ki so vplivala na delo podjetij.

FINANČNI ODDELEK je opravljal vse blagajniške in knjigovodske posle GOIB.

Direkcija je vodila tri račune:

- račun jugolir, na katerem so se pod pasivo zbirali vsi dobički podjetij in drugi dohodki odseka, pod aktivo pa vse nove investicije, dotacije in dvigi na račun pisarne;
- račun jugolir, na katerem so se pod aktivo knjižili dvigi iz prvega računa in vsi izredni dohodki, ki niso bili knjiženi na prvem računu, pod pasivo pa izdatki za vzdrževanje pisarne, osebni dohodki zaposlenih in nagrade direktorjem podjetij;
- račun metrolir, na katerem so vpisovali vse pologe v metrolirah za račun oblasti v primeru izrednih razmer, pod pasivo pa pologi oz. izplačila po nalogu oblasti.

Podjetja, ki so nakazala polog v metrolirah so od GOIB dobila jugolire v razmerju 1:1, enako razmerje je veljalo tudi, ko je odsek posloval kot vplačnik.

Finančni oddelek je podjetjem predpisoval administrativno obliko vodenja knjigovodstva in blagajne. Poleg tega je skrbel, da v podjetjih niso zadrževali prevelikih vsot gotovine in pazil, da prevzeta posojila niso odstopala od višine glavnice, ali kapitala, ki so bili primerni za podjetje ter nadzoroval izrabo kreditov.

KONTROLNI ODDELEK je po nalogu direkcije preverjal finančno, blagovno, administrativno in splošno stanje v podjetjih ter o tem obveščal ustrezne oddelke.

V pristojnosti GOIB so bila industrijska, trgovska, transportna in gostinska podjetja, katerih večinski lastnik je bila Istrska banka d.d.

Glede na dejstvo, da so v coni B STO uvajali plansko gospodarstvo temelječe na jugoslovanski ureditvi, so smatrali, da je potrebno vzpostaviti državni sektor. Naloge, ki so jih v Jugoslaviji izvrševala državna podjetja, so v coni prevzele delniške družbe pod nadzorom GOIB.

GOIB je moral izdelati osnovni in finančni plan dela ter operativni in proizvodni plan za podjetja. Za uresničitev plana si je zastavil zelo ambiciozen načrt nalog:

1. *»zagotoviti hitrejši razvoj proizvodnih sil in povečati dohodek generalne direkcije in podjetij,*
2. *mobilizirati in stalno krepiti vse vire akumulacije. Investirati v razširitev obratov in v ustanovitev novih obratov čim višje vsote,*
3. *povečati vrednost celotne proizvodnje v podjetjih, ki spadajo v generalno direkcijo,*
4. *zagotoviti hitrejši tempo razvoju industrije, po možnosti zgraditi nove industrijske panoge in nova podjetja na moderni tehnični osnovi. Racionalizirati in rekonstruirati stara podjetja in povečati njihovo ekonomičnost in kapaciteto,*
5. *v vseh proizvodnih panogah uporabljati najnovejše rezultate tehnike. Posebno v industriji preusmerjati proizvodnjo na domače surovine, kompleksno izkoriščati surovino, energijo in odpadke,*
6. *neprestano krepiti podjetja (državni gospodarski sektor),*
7. *zgraditi produktivno tehnično bazo za preobrazbo in tehnično opremo ostalih gospodarskih panog ter se čimbolj osamosvojiti v popravilu tehničnih objektov, ki so v naši posesti,*
8. *organizirati sistematična raziskovanja rudnega bogastva in ostalih bogastev cone ter iste izkoriščati,*
9. *čimbolj angažirati obrtniško proizvodnjo ter jo v perspektivi vključiti v svoj plan dela,*
10. *za industrijo in obrt zagotoviti surovine, stroje, orodje in delo. Organizirati pravilen sistem razdelitve surovin in kontrole njih uporabe,*
11. *razviti vse prometne panoge zaradi zadostitve potreb gospodarstva, racionalizirati promet in znatno znižati stroške eksploatacije,*
12. *za zagotovitev enakomernega izpolnjevanja tega plana in premagovanja nepredvidenih težav ustvarjati potrebne rezerve materiala. V zvezi s tem zgraditi omrežje skladišč, hladilnic etc.,*

13. *povečati tehnično organizacijsko pomoč delovnemu kmetu s kmetijsko strojnimi postajami. Povečati število kmetijskih strojev in opreme. Racionalizirati njihovo delovno organizacijo in zagotoviti pravilno izkoriščanje istih ter znatno znižati stroške storitev strojnih postaj. Preskrbeti kmetijstvo s selekcioniranimi semeni, sadikami, plemensko živino, zdravili za živino, sredstvi za zaščito rastlin, umetnih gnojil etc.,*
14. *dvigniti odkup sadja in povrtnin ter dvigniti industrijo za predelovanje sadja in povrtnin,*
15. *organizirati kmetijska posestva (državna). Zagotoviti, da bodo oskrbovana kmečka gospodarstva in kmečke delovne zadruga s kvalitetnim semenjem, sadikami in plemensko živino. Obdelati načrte za kmetijska posestva in zagotoviti njihova načrtna dela,*
16. *razvijati delovni polet, ustvarjalno iniciativo ter zagotoviti neprestano dviganje storilnosti,*
17. *uvesti pravilni sistem tehničnih in ekonomskih norm proizvodnje. Zagotoviti najstrožje varčevanje s surovinami in gorivom. Racionalno izkoriščati in varovati stroje in orodje. Znižati neproduktivne izdatke gospodarstva. Znižati lastno ceno v industriji, gradbeni stroki in prometu,*
18. *utrditi delovno in plansko disciplino. Zagotoviti pravilno evidenco proizvodnje in potrošnje,*
19. *obdelati in uvesti diferencirani sistem mezd, plač in nagrad za izpolnitev in prekoračitev plana,*
20. *razvijati in izpopolnjevati tekmovanje kot metodo mobilizacije delovne sile za izpolnitev plana. Razširiti tekmovanje na vse naloge plana v stremljenju, da se izboljša tudi kakovost izdelkov ne le doseže čim večjo količino*
21. *izboljšati preskrbo delavcev in uradnikov, njihovo stanovanjsko razmerje ter delovne pogoje,*
22. *zagotoviti vzgojo in dvig kadrov za izpolnitev plana. Hkrati usposablja potrebne kadre za izpolnjevanje nalog nadaljnjega razvoja gospodarstva,*
23. *organizirati strokovne šole oziroma tečaje skupno s prosvetnim odsekom ter usmeriti njihovo delo k praktičnem izvrševanju problemov v zvezi s planom in k usposabljanju sposobnih strokovnih kadrov,*
24. *zgraditi in usposobiti trgovski aparat za nemoten in hiter razvoj blagovnega prometa. Dvigniti strokovno znanje in sposobnost trgovskega aparata. Okrepiti blagovno izmenjavo med industrijo in kmetijstvom,*

25. znižati stroške trgovine in s tem v zvezi prodajne cene na drobno,
26. razvijati trgovske mreže v mestu in na vasi. Usposobiti odkupna podjetja za odkup kmetijskih pridelkov,
27. izboljšati kvaliteto in asortiment blaga za množično potrošnjo,
28. povečati blagovni promet nekontingiranega blaga.«¹¹⁵

Za organizacijo in vodenje podjetij je GOIB skrbel do 5. oktobra 1950. S tem dnevom se je začel njegov likvidacijski postopek. Leta 1951 je IOLO sprejel odlok o administrativnem upravljanju podjetij, ki so tako prišla pod upravo posameznih poverjeništev ljudskih odborov.

Komisija za likvidacijo je postopek zaključila aprila 1952. Likvidacijska bilanca je na strani aktive prikazovala:

Osnovna sredstva – kapital, ki ga je Ekonomska komisija vložila v Istrsko banko in nekatera podjetja kot glavnico.

Bančni račun – stanje na računih Istrske banke. Na teh računih so bila vplačana sredstva iz FLRJ za začetek delovanja (66.000.000 dinarjev), sredstva naknadno prispela iz LRS (44.000.000 dinarjev) in akumulacija posameznih podjetij.

Udeležbo na dobičku – preostali dolgovi posameznih podjetij Gospodarskemu odseku na podlagi izkazov o dobičku do leta 1949. Glede na nerealne bilance podjetij so bile to zelo vprašljive postavke.

Dolžnike – manjši izterljivi dolgovi.

Izdatki – stroški Ekonomske komisije in administracije odseka.

Na strani pasive pa:

Kapital A – 66.000.000 dinarjev iz FLRJ, 44.000.000 dinarjev iz LRS, in 30.000.000 dinarjev prenesenih iz kapitala B za osnovno glavnico banke.

Kapital B – celotna vsota zadolžitve podjetij in udeležbe.

Administracijo – pasiven saldo račun izdatkov pri banki. Preko tega računa je Gospodarski odsek izvrševal vse poslovanje v zvezi z upravo in administracijo.

Upnike – manjši nelikvidirani dolgovi Gospodarskega odseka do posameznikov.¹¹⁶

Likvidacijska komisija je pri zaključku svojega dela opozorila na pravni položaj podjetij, ki jih je ustanovil GOIB in nujnost ureditve le-tega. Predlagala je ustanovitev

¹¹⁵ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 54, arhivska enota 115, Organizacija generalne direkcije.

¹¹⁶ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 63, arhivska enota 172, Likvidacija Gospodarskega odseka Istrske banke, 10. april 1952.

komisije, ki bi poskrbela, da formalna oblika podjetij ne bi odstopala od pravnih predpisov, ki so do končne odločitve o STO morali ostati nespremenjeni.

Udeležbe GOIB pri podjetjih so bile poravnane z likvidacijo delniških družb in s prenosom lastnine na Istrsko banko.

3.4.2.2. Ustanovitev podjetij

Po uveljavitvi mirovne pogodbe z Italijo je bilo v coni B STO ustanovljeno več podjetij v obliki delniških družb, oziroma družb z omejeno odgovornostjo. Večina delnic v novih podjetjih je bila v lasti Istrske banke, preostali delež pa so vplačali posamezniki s sredstvi Gospodarskega odseka z računa »Administracije«, odprtega pri Istrski banki. Navidezni delničarji so potem Istrsko banko pooblastili, da je vplačane zneske nakazala podjetjem.

Udeležbe so bile del likvidnih sredstev, ki so v okviru sredstev delniške glavnice banke bile prenesene na podjetja.

Preglednica 5: Pregled podjetij d.d. in d.z.o.z. na območju cone B ter njihovih delniških glavníc. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, str. pov. D – 9/53, 18. julij 1953¹¹⁷

PODJETJE	USTANOVITEV	UDELEŽBA IBK	DELNIČARJI (GOIB)	DELNIŠKA GLAVNICA
OKRAJ KOPER				
ADRIA TURIST d.z.o.z.	Odločba PNOO št.234/3/47, 23.1.1947 Notarski akt št. 5255, notar Edoardo Galli, 10.2.1947 (Soc. 38)		270.000 din	270.000 din
AGMARIT d.d.	Odločba PNOO št. 234/4/47, 22.1.1947 Notarski akt št. 5254, notar	450.000 din	150.000 din	600.000 din

¹¹⁷ Poleg naštetih sta še tudi Galenus (lekarna) in Taverna. Glej tudi dokumente SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Priloga k pismu »Prenos udeležb IB in GOIB, str. zaupno št. 14, 1. september 1953 (za okraj Buje) in SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 54, arhivska enota 116, Poročilo pravnega referenta dr Vovk Janka, 4. december 1951.

	Edoardo Galli, 10.2.1947 (Soc. 41)			
Avtopodjetje ADRIA d.d.	Odločba PNOO št. 235/4/47, 27.1.1947 Notarski akt št. 5244, notar Edoardo Galli, 28.1.1947 (Soc. 33)	3.112.500 din	1.387.500 din	4.500.000 din
BOR d.d.	Notarski akt št. 5289, notar Edoardo Galli, 21.6.1947 (Soc. 43)	300.000 din	150.000 din	450.000 din
CEMENT d.d.	3.10.1949 Soc. 72/1	3.600.000 din	2.400.000 din	6.000.000 din
EDILIT d.d.	Notarski akt, notar Edoardo Galli, 20.2.1947 (Soc. 46)	900.000 din	600.000 din	1.500.000 din
ELTE d.d.	Odločba PNOO št.235/9/47, 27.1.1947 Notarski akt št. 5261, notar Edoardo Galli, 18.2.1947 (Soc. 42)	600.000 din	300.000 din	900.000 din
FRUCTUS d.d.	Odločba PNOO št. 235/5/47, 21.1.1947 Notarski akt št. 5291, notar Edoardo Galli, 21.6.1947 (Soc. 45)	2.100.000 din	900.000 din	3.000.000 din
GLOBUS d.z.o.z.	Odločba PNOO št.234/2/47, 21.1.1947 Notarski akt št. 5250, notar Edoardo Galli, 8.2.1947 (Soc. 35)		60.000 din	60.000 din
GORIVO d.d.	Odločba PNOO št. 235/6/47, 23.1.1947 Notarski akt št. 5258, notar Edoardo Galli, 17.2.1947	270.000 din	180.000 din	450.000 din

	(Soc. 44)			
INTERAEROPUT d.d.	Odločba VUJA št. Up.4212 6.9.1947 Notarski akt št. 5322, notar Edoardo Galli, 11.9.1947	15.000.000 din	15.000.000 din	30.000.000 din
INTEREUROPA d.d.	Odločba PNOO št.235/2/47, 23.1.1947 Notarski akt št. 5253, notar Edoardo Galli, 8.2.1947 (Soc. 37)	1.050.000 din	450.000 din	1.500.000 din
ISTRA - BENZ d.d.	Odločba VUJA št. Up 1618, 8.4.1949 Notarski akt št. 5463, notar Edoardo Galli, 17.12.1948 (Soc. 66/2)	900.000 din	600.000 din	1.500.000 din
KOŽA d.d.	Odločba PNOO št. 235/10/47, 22.1.1947 Notarski akt št. 5266, notar Edoardo Galli, 24.2.1947 (Soc. 47)			180.000 din
LIPA d.z.o.z.	Notarski akt št. 5285, notar Edoardo Galli, 31.5.1947 (Soc. 51)	120.000 din	30.000 din	150.000 din
ODPAD d.z.o.z.	Odločba VUJA št. 2056, 13.5.1949 Notarski akt št. 2638, notar Edoardo Galli, 13.5.1949 (Soc. 73)	210.000 din	90.000 din	300.000 din
OLKOLOR, d.z.o.z.	Notarski akt št. 5306, notar Edoardo Galli, 23.7.1947			210.000 din
OMNIA d.d.	Odločba PNOO št. 234/1/47, 4.2.1947 Notarski akt št. 5257, notar	13.800.000 din	1.200.000 din	15.000.000 din

	Edoardo Galli, 10.2.1947 (Soc 39)			
ORIENT – TOBAK d.d.	Odločba PNOO št. 235/11/47, 20.1.1947 Notarski akt št. 5267, notar Edoardo Galli, 25.2.1947 (Soc. 49)	210.000 din	150.000 din	360.000 din
OSREDNJA MLEKARNA d.z.o.z.	Notarski akt št. 5373, notar Edoardo Galli, 26.2.1948 (Soc. 61)	300.000 din	150.000 din	450.000 din
PRERAD d.d.	Odločba VUJA št. Up.612 - 7193 11.9.1948 Notarski akt št. 5460, notar Edoardo Galli, 10.12.1948 (Soc. 63)	9.000.000 din	6.000.000 din	15.000.000 din
RADIOFONIJA d.d.	VUJA št. Up. 1678 11.4.1949, Soc. 74/1	900.000 din	600.000 din	1.500.000 din
REKLAM d.z.o.z.	Notarski akt št. 5305, notar Edoardo Galli, 22.7.1947 (Soc. 53/1)			
RIBA d.d.	Odločba PNOO št. 235/18/47, 28.1.1947 Notarski akt št. 5344, notar Edoardo Galli, 29.10.1947 Odločba VUJA št. 1838 23.4.1949 (Soc. 56/4)	2.370.000 din	630.000 din	3.000.000 din
RIVIERA TURIST HOTEL d.d.	Odločba PNOO št.235/1/47, 4.2.1947 Notarski akt št. 5256, notar Edoardo Galli, 10.2.1947 (Soc. 40)	900.000 din	600.000 din	1.500.000 din
RUDA d.d.	15.12.1948 (Soc. 64)	3.600.000 din	2.400.000 din	6.000.000 din

SANITETNO SKLADIŠČE IZOLA d.d.	2.3.1949, ustanovni akt št. 5489 Soc. 71/1	240.000 din	120.000 din	360.000 din
STIL d.d.	Notarski akt št. 5265, notar Edoardo Galli, 24.2.1947 (Soc 48)	600.000 din	300.000 din	900.000 din
Tiskarna JADRAN d.d.	14.2.1949, ustanovni akt št. 5484 (Soc. 68)	2.700.000 din	1.800.000 din	4.500.000 din
VINO d.d.	Odločba PNOO št. 235/14/47, 23.1.1947 Notarski akt št. 5290, notar Edoardo Galli, 27.2.1947 (Soc. 50)	2.700.000 din	1.800.000 din	4.500.000 din
ŽELEZNINA d.z.o.z.	Notarski akt št. 5308, notar Edoardo Galli, 25.7.1947 (Soc. 54/1)			280.000 din
OKRAJ BUJE				
AGRARIA d.d.	Odločba Obl.NOO za Istro št. 6817, 23.7.1947 Notarski akt št. 5312, notar Edoardo Galli, 4.8.1947	540.000 din	405.000 din	3.000.000 din
JADRAN d.d.	Notarski akt št. 27, notar Edoardo Galli, 3.8.1949	990.000din*	660.000din**	1.500.000 din
PROMET d.d.	Notarski akt št. 28, notar Edoardo Galli, 3.8.1949	360.000 din	264.000din***	600.000 din
GRADITELJ d.d.	5.8.1949	108.000 din	264.000din***	600.000 din

* 90.000 dinarjev je bilo vplačanih kot dodatek na emisijsko vrednost delnic (330 dinarjev po delnici).

** 30.000 dinarjev je bilo vplačanih kot dodatek na emisijsko vrednost delnic (330 dinarjev po delnici).

*** 24.000 dinarjev je bilo vplačanih kot dodatek na emisijsko vrednost delnic (330 dinarjev po delnici).

Podjetja, ki jih je upravljal GOIB so bila »pro forma« delniške družbe ali družbe z omejeno zavezo, ker je to narekoval mednarodni položaj cone B STO. Oblast je

zaradi nevarnosti izgube pozicij v coni B STO morala poskrbeti, da bi lahko hitro in brez zapletov iz podjetij potegnila večino vloženih sredstev. Zato je bila pomembna naloga odseka prikrivanje dejanskega finančnega stanja podjetij. Slednjim so ukazali, da sestavijo dvojne bilance in tako prikrijejo dobiček. Navodila za »friziranje« bilanc so podjetja dobila od GOIB. Način ustvarjanja skritih rezerv je razviden iz naslednjega pojasnila:

»Pri pregledovanju in analizi bilanc se največ pozornosti namenja oceni aktiv in rentabilnosti podjetja. Aktiva pokaže najboljšo sliko o stanju premoženja, rentabilnost obratovanja pa omogoča presojo, ali je podjetje zmožno preživeti. Višino premoženja dobimo tako, da odštejemo od vrednosti aktiv vse dolgove in obveznosti. Sestoji se iz lastne glavnice in deklariranih rezerv. Dejansko sliko premoženjskega stanja dobimo ko ocenimo aktivo in jo primerjamo z dejansko vrednostjo, ker se v njih lahko skriva višja ali nižja vrednost, kot je navedena v bilanci. Če je vrednost višja so to skrite ali tajne rezerve, če pa je vrednost nižja imamo fiktivno bilanco, ki jo lahko označimo kot lažno. Označba »skrite« ali »tajne« ne pomeni prikrivanje njihovega nastanka, posebno ne za davčno upravo, ker so take rezerve do določene meje obdavčljive. Potrebno pa je paziti, da podjetje ne pride s svojimi rezervami v višji davčni razred, kot v primeru določitve davčne stopnje na podlagi rentabilnosti. Pri tem je pomembno opozoriti, da za uporabo skritih rezerv ni potreben formalni sklep najvišjega organa (ponavadi občnega zbora oz. skupščine delničarjev), temveč sta uprava in vodstvo podjetja upravičeni razpolagati z njimi, seveda na podlagi pooblastil.«¹¹⁸

Prikrite oz. resnične bilance pa so morala podjetja predati odseku. Ustvarjeni dobiček so nakazovala na poseben račun pri Istrski banki, kot davek na posredniško provizijo. Tako ravnanje je odsek uradno zagovarjal kot zaščito pred težavami glede davkov, če bi na oblast stopil guverner ali italijanska država, kar ni bilo povsem prepričljivo v očeh zveznih oblasti.¹¹⁹ Očitek, da poslovanje ni bilo dovolj razvidno je bil namenjen predvsem vodenju stvarnih bilanc, ki so jih Istrska banka in podjetja morala predati takratni oblasti.

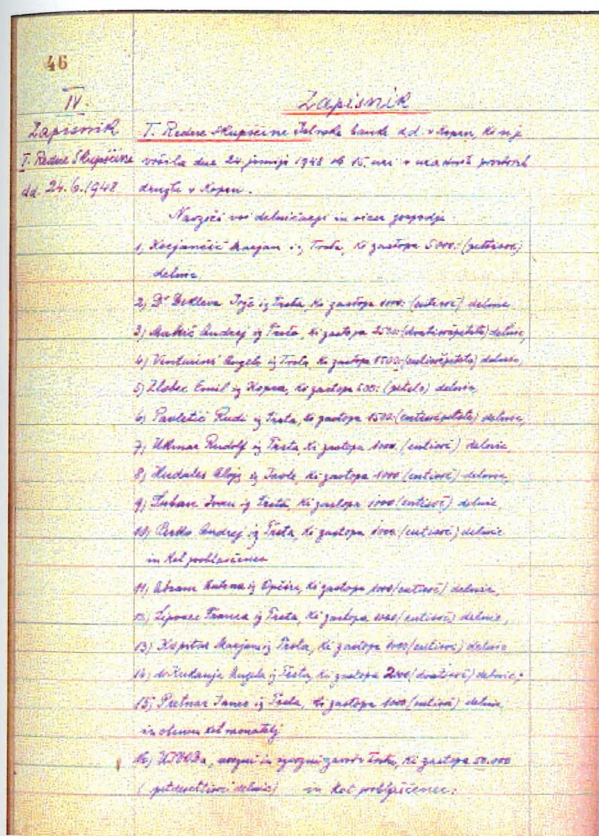
¹¹⁸ Avgust Tosti, Denarni zavodi v Sloveniji po prvi svetovni vojni, Bančni vestnik, Ljubljana 1989, str. 144 – 149.

¹¹⁹ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 261 – 262.

3.4.3. Leto 1948 – sklenitev klirinškega sporazuma med cono A STO in cono B STO

Že v začetku leta je Andrej Perko odstopil kot ravnatelj banke. Na predlog predsednika upravnega sveta je bil za novega ravnatelja znova izbran Slavo Martelanc. Spremembo je 24. junija 1948 potrdila prva redna skupščina delničarjev Istrske banke d.d., Koper.

Slika 8: Prva stran zapisnika prve redne skupščine delničarjev Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 60.

Leta 1948 je Italija ustavila menjavo metrolir za jugolire ter bolj izpostavila zahteve po priključitvi celotnega STO k svojemu državnemu ozemlju. Podoben proces se je začel tudi na jugoslovanski strani, saj je VUJA od zveznih oblasti dobila ukaz, naj proizvodnjo cone B STO vključi v prizadevanja za izpolnitev prve jugoslovanske petletke, vpelje plansko gospodarstvo ter začne preoblikovati zasebni gospodarski sektor v državnega. V novi gospodarski ureditvi naj bi banka opravljala vlogo

administrativno - upravnega vodje oziroma uprave ali direkcije. Z novim sistemom bi morala banka spremeniti tudi kreditno politiko in usmerjati družbena sredstva le v najbolj donosne in obetavne panoge, obenem pa podpirati ustanavljanje takih podjetij, ki bi imela surovinsko bazo v coni B STO ali v Jugoslaviji. Do predvidene reorganizacije pa v letu 1948 ni prišlo.¹²⁰

Ves ta čas pa je Jugoslavija vsestransko podpirala cono B STO, tako da je Istrska banka v letu 1948 zabeležila izjemen napredek. Tako je skupni bančni promet dosegel vsoto 46.2 milijard lir, kar je bilo za celih 278 % več kot v primerjavi z letom prej. Doseženi dobiček (Koper in Buje skupaj) pa je znašal 887.872,07 lir.¹²¹ Banka je imela v letu 1948 zaposlenih 32 oseb v Kopru in 5 v Bujah.

Pristojnosti banke so se sredi leta 1948 povečale, ko je bil sklenjen koprsko – tržaški klirinški sporazum. Istrska banka, Narodna banka in Banca d'Italia so v imenu pogajalskih strani poskušale izboljšati plačilne odnose med cono B STO, cono A STO in Jugoslavijo. Zato so dne 14. maja 1948 sklenile sporazum, s katerim so odpravile dotedanje ovire pri blagovni menjavi in dosegle hitrejšo izvedbo plačevanja klirinških računov.

Sporazum je opredelil postopek:

- odprtja tekočega računa na ime Istrske banke d.d., Koper pri Banca d'Italia s.a., Trst in odprtje enakega računa za Banca d'Italia v Kopru. Nakazila sta banki obračunavali v italijanskih lirah brez stroškov in obresti za banko, pri kateri je bil račun odprt.
- Sprejemanja vplačil, preko omenjenega računa (pri obeh bankah), za izvoženo oziroma uvoženo blago iz ene cone v drugo. Vplačila so upoštevala tudi stroške, nastale ob menjavi blaga med conama ter plačila finančnega značaja pod določenimi pogoji in formalnostmi.
- vplačevanja dolgov, ki jih morajo dolžniki ene cone nakazati drugi coni za uvoženo blago, obračunano v italijanskih lirah.
- sprejemanja vplačil ob predložitvi uvoznega dovoljenja izdanega od VUJA oziroma ZVU, potrdila carine o izvršenem uvozu blaga in fakture.
- sprejemanja predplačil za blago, ki ni bilo uvoženo, ob predložitvi uvoznega dovoljenja izdanega od VUJA oziroma ZVU. V tem primeru je morala

¹²⁰ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 262.

¹²¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Poročilo upravnega sveta Istrske banke d.d. – Koper o poslovanju in letni zaključni bilanci za delovno leto 1948.

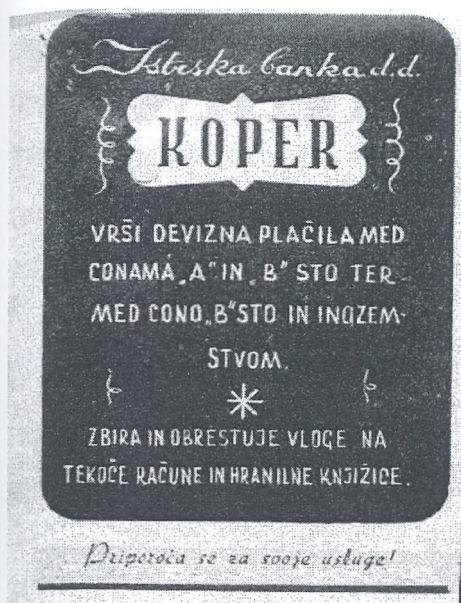
dokumentacija vsebovati trgovsko pogodbo, iz katere je bilo razvidno pogodbeno predplačilo s predračunom, izjavo, da se po izteku enega meseca od predvidenega uvoza zadeva lahko prekliče in potrdilo o obvezni izročitvi carinskega potrdila in računa po opravljenem uvozu zaradi urejanja morebitnih razlik v ceni.

- kronološkega izplačevanja vseh obveznosti.
- višino izplačil glede na razpoložljiva sredstva.
- izplačila predplačil za blago, ki ni bilo izvoženo (veljale so enake zahteve kot pri uvozu).
- opravljanja finančnih poslov – direktnih izplačil nakazanih vsot banki pogodbenici. Za zneske, ki so presegali 1.000.000 lir so bila potrebna dovoljenja VUJA oziroma ZVU.
- sprejemanja nakazil delavcev ene cone svojcem, ki živijo v drugi coni s pridržkom o najvišji vsoti 30.000 lir po delavcu. Skupni znesek mesečnih nakazil ni smel presegati vsote 6.000.000 lir.
- zaračunavanja provizij za vsako opravljeno transakcijo v višini 4% vrednosti posla, oziroma najmanj 30 lir. Provizijo in tudi morebitne stroške telefonskih in brzojavnih uslug so poravnali vplačniki.
- izmenjave podpisov predstavnikov obeh institucij, ki so po zakonu upravičeni zastopati banko.¹²²

S sklenitvijo sporazuma je oblast v coni B STO želela predvsem pospešiti gospodarsko obnovo, zlasti na področju komunalne dejavnosti ter z uvozom strojne opreme vsaj delno zapolniti vrzeli v živilski industriji, ribištvu itd. Potreben zagon pa naj bi gospodarstvo dobilo z ustreznimi krediti.

¹²² SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30 in škatla 51, arhivska enota 112, Dogovor med VUJA in ZVU glede zamenjave blaga in denarnih poslov med obema conama STO.

slika 9: Reklamna objava v časopisu. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 82.

Upravni svet Istrske banke je na svoji seji 28. julija 1948 opozoril, da je zaradi prevelikega povpraševanja po kreditih banka morala omejiti število odobrenih kreditov, kar je neugodno vplivalo na gospodarska gibanja. Zahteve po kreditih so bile do konca leta tako velike, da so presegle vsoto ene milijarde lir. Rešitev problema je upravni svet iskal v zvišanju delniške glavnice. O znesku so razpravljali na seji 14. decembra 1948 in predlagali povišanje na 250.000.000 lir. Da bi omogočili lažje vpisovanje delnic, so sprejeli predlog o njihovi spremembi iz poimenskih v delnice na prinosnika. Glede na to, da je italijanski zakon o delniških družbah, ki je bil podlaga za ustanovitev Istrske banke, predpisoval le poimenske delnice, in da ni bil uradno preklican, so zadevo reševali na podlagi odločbe IOLO (14. november 1948), ki pri računskih preglednikih omenja tudi delniške družbe z delnicami na prinosnika.¹²³ Oba predloga je potrdila skupščina leta 1949. V coni B STO je nekaj časa povzročal zmedo tudi italijanski odlok št. 807 z dne 24. julija 1942, ki je tujcem prepovedal lastnino delnic. Ker so bili pri Istrski banki Koper kot delničarji in člani upravnega sveta navedeni tudi državljani FLRJ, je to povzročalo pravne zaplete. Odlok je Italija razveljavila po uveljavitvi mirovne pogodbe, uradne razveljavitve v coni B STO pa ni bilo.

¹²³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Problematika Istrske banke Koper, 16. junij 1953.

3.4.4. Leto 1949 – zamenjava jugolir z dinarji

Zaradi slabe trgovinske menjave med conama in odklanjanja Italije, da izpolni finančne obveznosti do cone B, določene v mirovni pogodbi, se je cona B STO leta 1949 znašla v težkem gospodarskem in finančnem položaju. Nastali položaj je VUJA rešila tako, da je zagotovila od FLRJ potrebno količino blaga ter posojilo v višini 500 milijonov dinarjev.

Na podlagi odredbe št. 14 z dne 3. julija 1949 je VUJA v naslednjih dveh dneh v coni B STO umaknila iz prometa jugolire. Za njihovo zamenjavo je FLRJ odobrila 400 milijonov dinarjev. Po podatkih Narodne banke je v času zamenjave bilo

v obtoku	1.009.786.468 lir
v blagajni Istrske banke	84.750.091 lir
skupaj	1.094.536.559 lir

Iz prometa so povlekli 1.054.342.372 lir in za zamenjavo porabili 316.318.567 dinarjev.¹²⁴ Vse opisane dejavnosti, ki so bile izpeljane z aktivnim sodelovanjem FLRJ so sprožile proteste v Italiji in obtožbe, da jugoslovanska stran ne upošteva določb mirovne konference.

Na drugi redni in izredni skupščini delničarjev, 14. aprila 1949 so sprejeli predloge o zvišanju delniške glavnice Istrske banke na 250.000.000 lir, spremembi poimenskih delnic v delnice na prinosnika in o spremembi statuta. VUJA je spreminjevalne predloge potrdila z odločbami št. Up 1022 z dne 11. aprila 1949 in št. Up 2832 z dne 17. aprila 1949. Na račun III. emisije delnic je bilo vplačanih le 45.000.000 lir, kar je predstavljalo 3/10 po zakonu predvidenega vplačila, ki je sledilo vsakokratnemu dvigu glavnice. Ostanek (105.000.000 lir) ni bil poravnan, niti porazdeljen na posamezne delničarje, ker je prišlo pred tem do zamenjave jugolir v dinarje. Dotacij jugolir, dovoljenih za emisijo delnic, se ni moglo več uporabiti.

Skupščina je potrdila tudi novi upravni svet v sestavi

Marjan Kopitar	- predsednik,
Slavo Martelanc	- član,
Andrej Perko	- član,
Anton Ukmar	- član,
dr. Stanko Kovačič	- član,

¹²⁴ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Zamenjava jugolir v dinarje FLRJ, 8. oktober 1951.

Julij Beltram

- član.

Za namestnika predsednika nadzornega sveta je bil imenovan Ivan Suban.

Na seji upravnega sveta 22. aprila 1949 sta bila imenovana Slavo Martelanc za namestnika predsednika upravnega sveta in Andrej Mahnič za tajnika. Upravni svet je zaradi premestitve Slava Martelanca iz mesta ravnatelja banke na mesto načelnika finančnega oddelka VUJA, imenoval Zorana Hvalo za vršilca dolžnosti ravnatelja. Svet je na svoji 11. redni seji, 29. novembra 1949 razpravljal in sprejel sklep o reorganizaciji bančnega poslovanja, s katero bi vse pošte cone B STO vključili v bančno poslovanje. Živahno razpravo so sprožili predlogi o uvedbi plačilnega prometa, o spremembi načina knjiženja bančnih transakcij,¹²⁵ o uvedbi kopirnega (dvojnega) knjigovodstva in o uvedbi gotovinskega in kreditnega plana.

Iz poročila upravnega sveta ob zaključku poslovnega leta je razvidno, da je imela banka za 18 milijard dinarjev skupnega prometa, kar presega promet iz leta 1948 za 30%, čisti dobiček družbe pa je znašal 581.217,24 dinarjev. V tem letu so podjetja in občani izrabili za 619.392.309 dinarjev kreditov.

3.4.5. Leto 1950 – uvedba plačilnega prometa in gotovinskega ter kreditnega plana

Zaradi boljšega nadzora nad gotovinskimi prejemki in izdatki je upravni svet banke 1. januarja 1950 uvedel plačilni promet, 1. aprila 1950 gotovinski plan, 1. julija 1950 pa kreditni plan. Prvič v svojem poslovanju je morala banka sestaviti kreditni plan po novih merilih za podeljevanje kreditov podjetjem, ki so bila mnogo bolj stroga, a zato bolj realna. Prošnjo za kredit je moralo podjetje utemeljiti s podatki o obsegu poslovanja, višini izrabljenih kreditov, plačilni sposobnosti itd.¹²⁶ Zaradi uvedbe gotovinskega plana je imela banka številne probleme. Naletela je na nerazumevanje in odpor pri komitentih, ki so zaradi neupoštevanja navodil postavljali previsoke zahteve. Zato je bil prvi gotovinski plan previsok in nerealen.

Istrska banka je 15. julija 1950 vse delnice podjetij, v katerih je bila solastnik, ponudila IOLO in OLO Koper v odkup. Ponudbo je utemeljila s tem, da je

¹²⁵ Prehod iz sistema posameznih vknjižb na skupno oz. masovno vknjižbo, zaradi lažjega sledenja vpisom.

¹²⁶ Jože Prinčič, Žarko Lazarevič, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000, str. 263.

gospodarstvo cone B STO zasnovano na podlagi planskega gospodarstva in da podjetja v lasti Istrske banke ne morejo več razvijati lastne iniciative in so zato za banko postala nerentabilna.¹²⁷

Vse finančne evidence blagovnega in denarnega prometa med cono B STO in FLRJ so bile registrirane preko klirinškega računa, ki sta ga vodili Istrska banka in Narodna banka. S ciljem približevanja jugoslovanskemu sistemu so v coni B uvedli davek na promet z blagom in storitve (15. maja 1950), davek na dediščine in darila (4. junija 1950) in novi davčni sistem podoben jugoslovanskemu zakonu o davku na dohodek (4. junija 1950). Poleg navedenih davkov pa so pobirali tudi različne pristojbine v enaki višini kot v FLRJ. Z ukazom VUJA št.18 z dne 25. avgusta 1950 je bila med cono B STO in Jugoslavijo sklenjena carinska unija. Do uveljavitve tega dogovora se je na meji med cono B STO in FLRJ izvajal nadzor nad prenosom dinarjev na podlagi takrat veljavnih jugoslovanskih deviznih predpisov. Po uvedbi carinske unije je bil ta nadzor nad prilivom in odlivom denarja ukinjen. Večina dinarske gotovine je priliv iz LRS, povečan obtok pa je zvišal vrednost denarja in cene izdelkov. Uravnavanje dinarskega obtoka je morala reševati okrožna planska komisija, ki je ugotovila, da je kupni fond cone B STO znašal 1.379.568.000 dinarjev, skupaj z denarjem iz turizma, vojske, pomorstva ter pokojnin pa 1.647.225.200 dinarjev.¹²⁸ Za kritje kupnega fonda je bilo potrebnih 1.186.478.200 dinarjev, planiranih pa je bilo zgolj 869.447.000 dinarjev. Neravnovesje med kupnim in blagovnimi fondi je neposredno vplivalo tudi na stanje gotovinskih denarnih sredstev.

V razvoju gospodarstva koprškega okrožja je zaradi malomarnosti v poslovanju podjetij VUJA pozvala Istrsko banko, naj te pomanjkljivosti odpravi. Istočasno se je odločila, da banko vzame pod svoje neposredno nadzorstvo, ki je bilo 9. oktobra 1950 zaupano Slavu Martelancu, načelniku finančnega oddelka VUJA za cono B STO. Organizacija Istrske banke je bila po tej spremembi razdeljena na dva večja sklopa.

Prvi je bil vodstveni sestav banke sestavljen iz

predstavnika VUJA – oddelka za finance	= nadzorstvo banke,
predstavnika IOLO – planske komisije	= plansko vodstvo,
predstavnika OLO Kp – poverjenišтва za finance	= operativni vodja,

¹²⁷ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 60, arhivska enota 154, Knjiga zapisnikov sej Upravnega sveta istrske banke d.d., Koper 1947 – 1956.

¹²⁸ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, Cirkulacija in problematika dinarja po stanju 31. maj 1950.

ravnateljstva banke (direktor, namestnik direktorja in tajnik),

kolegij banke, ki so ga sestavljali ravnateljstvo banke in vodje oddelkov ter njihovi namestniki.

Upravni svet ni več imenoval izvršnega odbora, temveč je vsa pooblastila in pristojnosti prenesel na ravnateljstvo.

Na delovnih sejah Istrske banke oziroma direktivnem forumu so sodelovali načelnik oddelka za finance VUJA, poverjenik za finance IOLO, načelnik oddelka za finance OLO, predstavnik ravnateljstva banke in vodje obravnavanih oddelkov banke.

Drugi sklop pa so bili oddelki banke:

- A – tajništvo,
- B – kreditni oddelek in kreditni plan,
- C – oddelek gotovinskega plana,
- D – oddelek knjigovodstva,
- E – oddelek plačilnega prometa,
- F – oddelek kliringa,
- G – devizni oddelek (novoustanovljen)
- H – hranilni oddelek,
- I – oddelek potrošniških nakaznic,
- J – oddelek likvidature,
- K – oddelek proračuna
- L – inšpektorat.¹²⁹

¹²⁹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 54, arhivska enota 115, Osnutek organizacije Istrske banke d.d., Koper in škatla 52, arhivska enota 113, Poročilo za leto 1951.

Slika 10: Hranilna knjižica Istrske banke d.d. v Kopru. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 82.

V letu 1950 je zaradi konkurence italijanskih tržišč padla cena osnovnih izvoznih izdelkov cone B STO kot so: vino, zelenjava in sadje. Stališče, da se nastale razlike lahko izravna v breme izravnalnega fonda FLRJ, so oblasti cone označile kot napačno, ker bi s tem dolgoročno izgubili možnost za pravilno regulacijo cen in bi znižali življenjski standard prebivalstva. Za ureditev razmer je VUJA začela urejati devizno poslovanje, tako da so vsa uvozna in izvozna dovoljenja ter plačila morala biti knjižena preko Oddelka za zunanjo trgovino VUJA. Oddelek je nadziral tudi delo Istrske banke ter vseh podjetij, ki so poslovala s tujino. Podjetja so lahko trgovala le z dovoljenjem VUJA, na katero je banka morala vpisati podatke o vplačilu, podjetje pa je bilo obvezno te podatke voditi v kontrolni knjigi.

V poročilu upravnega sveta za poslovno leto 1950 je navedeno, da je skupni promet banke znašal 19.041.209.338 dinarjev, in ne glede na neizpolnjeni kreditni načrt zabeležila čisti dobiček (Koper, Buje, Piran) v višini 35.051.742 dinarjev.

Banka je oktobra prešla pod direktno nadzorstvo VUJA in ji je bila obvezna predložiti letno bilanco poslovanja. Za leto 1950 je banka izdelala dve bilanci. V preglednicah 6 in 7 je prikazana čista bilanca poslovanja centrale Istrske banke v Kopru, ki ima v

gradivu podpisane priloge inventurne komisije o pravilnosti izkazov. V preglednicah 8 in 9 je skupna bilanca centrale in podružnic v Bujah in Piranu za isto obdobje, ki je brez prilog.

Preglednica 6: Aktiva čiste bilance per 31.12.1950 Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper.

ČISTA BILANCA ISTRSKE BANKE KOPER		
31. december 1950 v dinarjih		
AKTIVA		
000 – oprema in poslovne naprave		3.004.750,30
100 – blagajna	64.969.552,69	
101 – gotovina pri poštah	841.144,12	
102 – izplačani deli poškodovanih bankovcev	88.824,00	
105 – gotovina pri poštah na poti	489.700,00	
150 – valute	1.500,00	66.390.720,81
201 – Banca d'Italia	6.844.035,81	
202 – denarni zavodi	2.246.410,00	
203 – Narodna banka FLRJ	387.383.074,00	
230 – akontacija za službene opravke	1.513,00	
235 – začasni računi	2.119,00	
239 – ostale terjatve in obveznosti	21.863.730,52	
250 – ekonomat	336.946,00	
282 – obračun s Komunalno banko Buje in podružnico Piran	730.961.769,78	
288 – obračun plačilnega prometa	7.148.054,45	1.156.787.652,56
300 – tekoči računi	343.645.400,20	
301 – proračunski računi	426.392.777,68	
302 – udeležbe	70.690.500,00	
308 – dinarski računi tujcev	240.950,00	
371 – dolgoročna posojila	219.026.300,00	1.059.995.927,88
738 – ostale obveze (soc. zavarovanja)		4.126,00
SKUPAJ		2.286.183.177,55
990 – prejete garancije		10.196.410,00

Preglednica 7: Pasiva čiste bilance per 31.12.1950 Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper.**ČISTA BILANCA ISTRSKE BANKE KOPER****31. december 1950 v dinarjih****PASIVA**

800 – delniška glavnica	43.500.000,00	
801 – redni rezervni skled	197.081,00	
802 – ostali rezervni skladi	917.072,55	
803 – amortizacijski skladi	418.137,68	45.032.291,23
203 – Narodna banka FLRJ	134.131.463,10	
219 – račun lir	1.193.376,22	
235 – začasni računi	535.965,37	
239 – ostale terjatve in obveznosti	139.460.570,78	
282 – obračun s Komunalno banko Buje in podružnico Piran	622.761.376,31	
288 – obračun plačilnega prometa	7.148.054,45	905.230.806,23
300 – tekoči računi	603.481.293,67	
301 – proračunski računi	621.760.846,95	
308 – dinarski računi tujcev	50.374.834,53	1.275.616.975,15
640 – hranilne vloge	23.612.106,41	
653 – nakaznice	4.568.336,50	
654 – poštne nakaznice	56.057,50	28.236.500,41
740 – preneseni dobiček		14.974,24
Dobiček v letu 1950		32.051.630,29
SKUPAJ		2.286.183.177,55
995 – dane garancije		10.196.410,00

Preglednica 8: Skupna aktiva čiste bilance per 31.12.1950 Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper.

ČISTA BILANCA ISTRSKE BANKE KOPER (centrala in podružnica Buje)		
31. december 1950 v dinarjih		
AKTIVA		
000 – oprema in poslovne naprave		3.472.969,30
100 – blagajna	66.016.806,09	
101 – gotovina pri poštah	841.144,12	
102 – izplačani deli poškodovanih bankovcev	88.824,00	
105 – gotovina pri poštah na poti	489.700,00	
150 – valute	1.500,00	67.437.974,21
201 – Banca d'Italia	6.844.035,81	
202 – denarni zavodi	2.246.410,00	
203 – Narodna banka FLRJ	387.383.074,00	
230 – akontacija za službene opravke	1.513,00	
235 – začasni računi	2.119,00	
239 – ostale terjatve in obveznosti	21.863.730,52	
250 – ekonomat	377.624,95	
282 – obračun s Komunalno banko Buje in podružnico Piran	953.685.818,60	
288 – obračun plačilnega prometa	7.148.054,45	1.379.552.380,33
300 – tekoči računi	389.312.223,20	
301 – proračunski računi	426.392.777,68	
302 – udeležbe	70.690.500,00	
308 – dinarski računi tujcev	240.950,00	
371 – dolgoročna posojila	309.620.090,00	1.196.256.540,88
738 – ostale obveze (soc. zavarovanja)		4.126,00
SKUPAJ		2.646.723.990,72
990 – prejete garancije		10.196.410,00

Preglednica 9: Skupna pasiva čiste bilance per 31.12.1950 Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper.

ČISTA BILANCA ISTRSKE BANKE KOPER (centrala in podružnica Buje)		
31. december 1950 v dinarjih		
PASIVA		
800 – delniška glavnica	43.500.000,00	
801 – redni rezervni skled	197.081,00	
802 – ostali rezervni skladi	917.072,55	
803 – amortizacijski skladi	418.137,68	45.032.291,23
203 – Narodna banka FLRJ	134.131.463,10	
219 – račun lir	1.193.376,22	
235 – začasni računi	676.704,37	
239 – ostale terjatve in obveznosti	139.460.570,78	
282 – obračun s Komunalno banko Buje in podružnico Piran	906.046.063,13	
288 – obračun plačilnega prometa	7.148.054,45	1.188.656.232,05
300 – tekoči računi	675.551.358,67	
301 – proračunski računi	622.601.466,95	
308 – dinarski računi tujcev	50.374.834,53	1.348.527.660,15
640 – hranilne vloge	24.804.188,41	
653 – nakaznice	4.568.336,50	
654 – poštne nakaznice	56.057,50	29.428.582,41
740 – preneseni dobiček	14.974,24	
782 – račun metrolir, Piran	12.508,80	27.483,04
Dobiček v letu 1950		35.051.741,84
SKUPAJ		2.646.723.990,72
995 – dane garancije		10.196.410,00

V času prve petletke je bilo gospodarstvo v istrskem okrožju centralizirano. IOLO je vodil vse planske in operative naloge. To se je pokazalo kot pomanjkljivost, saj njegove pristojnosti niso bile natančno določene. Ključna podjetja v okrožju so bila kot delniške družbe vezana na GOIB, ki je predstavljal finančni kapital, direktni vpliv na ta podjetja pa so imeli odgovorni funkcionarji s strani GOIB in planske komisije, oziroma vodilni gospodarski funkcionarji okrožja.

3.4.6. Leto 1951 – uvedba delavskih svetov

Z leti se je obseg poslovanja Istrske banke toliko zvišal, da je banka v začetku leta 1951 zaposlovala 70 ljudi,¹³⁰ s 1. januarjem 1951 pa je v njen sestav prišla Komunalna banka Buje, ki je s tem postala podružnica Istrske banke. Poslovati je začela tudi podružnica v Piranu. Banka je z letom 1951 dobila novi upravni svet v sestavi:

dr Stanko Kovačič	- predsednik,
Julij Beltram	- namestnik predsednika,
Danilo Herkov	- tajnik,
Herminij Medica	- član,
Pavel Pribac	- član,
Jože Pirc	- član,
Jože Makovac	- član,
Anton Ukmar	- član,
Alfonz Dolhar	- član.

Mesto ravnatelja je junija prevzel Jože Pirc.

Slika 11: Ček Istrske banke d.d., Koper. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 82.

69401 *

Prejšnji saldo: _____
Saldo precedente: _____

DIN _____

Izstavljen v korist: _____
Emesso a favore: *Plavinsko društvo*

DIN *13.000*

Današnji saldo: _____
Saldo odierno: _____

DIN _____

Datum *30.V.* 1951.

Tok - Titolo: _____

ISTRSKA BANKA D. D. BANCA D'ISTRIA S. A. DIN _____
KOPER CAPODISTRIA

A vista placajte za ta ček iz tek. računa šte. _____
A vista pagate per questo Assegno Bancario dal c/c. No. _____

ISTRSKA BANKA D. D. - KOPER
BANCA D'ISTRIA S. A. - CAPODISTRIA

ZNESEK - L'IMPORTO DI _____

DIN _____

dne _____ il _____ 1951

69404 *

PLAVINSKO DRUŠTVO
KOPER

Istrska banka d.d. Banca d'Istria S. A.
KOPER CAPODISTRIA

69404 *

Št. tek. rač. _____
No del c/c _____

SPOROČILO O OBREMNITVI
AVVISO D'ADDEBITO

Znesek DIN _____
Importo _____

Isdan od _____
Emesso da _____

Koristnik _____
Beneficiario _____

Datum izvršitve in podpis _____
L'ata dell'operazione e firma: _____

Istrska banka se je v letu 1951 dvakrat prilagodila novim sistemom poslovanja v gospodarstvu, sistemu delavskih svetov in novemu finančnemu sistemu.

¹³⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 132, Letno poročilo Istrske banke d.d. v Kopru za leto 1951, 12. januar 1952.

Kljub sprejetju odloka o upravljanju podjetij z delavskimi sveti januarja 1951¹³¹ so bile pravice delavskih svetov v privatnih podjetjih omejene, ker je del teh pravic imel lastnik. Z novelo (avgust 1951) so te razlike izničene; lastnik je postal zgolj lastnik, lahko je opravljal funkcijo direktorja svojega podjetja, pravice upravljanja pa ni imel več. S tem so bila privatna podjetja popolnoma izenačena z državnimi.

V coni B STO so med drugimi delovala naslednja večja privatna podjetja: Arrigoni, v Izoli (del), De Langlade v Kopru, SELVEG v Kopru, Palace Hotel v Portorožu, Salvetti v Piranu, opekarna Nardone v Izoli, plinarna Brunoro v Piranu ter pet prodajalnih delovnih zadrug iz Trsta (Cooperative operaie).

Vsa podjetja v coni B STO (razen Cooperative operaie) so upravljali delavski sveti, ne glede na to, da vsa niso bila obravnavana kot »ljudsko premoženje«. V primeru, da so sveti želeli zvišati investicije tem podjetjem, so to morali početi z bančnimi krediti ali sredstvi iz proračuna OLO. Ta proračunska sredstva¹³² so bila zavarovana s hipoteko. Hipotečno zavarovanje je v resnici predstavljalo varnostni mehanizem, ki bi v primeru ustanovitve STO odsotnim lastnikom preprečil prevzem podjetij. Po navodilih političnega vrha je bilo upravljanje privatnih podjetij z delavskimi sveti obravnavano kot neuradna nacionalizacija. Lastnikom teh podjetij ni pripadala nobena oblika nadomestila za lastnino, ne kot najemnina in ne kot obresti.¹³³ Ko so upravljanje prevzeli delavski sveti je prenehalo tudi zanimanje fiktivnih delničarjev za poslovanje in usodo podjetij. S tem je bil ustvarjen splošni vtis, da so podjetja nacionalizirana.

Stališče, da lastnikom privatnih podjetij ne pripada nadomestilo oz. odškodnina zaradi uredbe o delavskem upravljanju kot aktom neuradne nacionalizacije, je po mnenju predstavnikov vojaške uprave, nujno zahtevalo enak postopek pri obravnavi podjetij d.d., ki jih je ustanovila VUJA po letu 1947. Formalni lastniki so bili Istrska banka in posamezni »fiducirani«¹³⁴ delničarji, kapital pa je de facto dala FLRJ.¹³⁵

Pri uvajanju novega sistema v gospodarstvu je bilo težko sprejeti predpis, ki bi banki omogočal, da bi kot lastnica nepremičnin podjetij imela pravico do prihodkov od

¹³¹ Uradni list IOLO, št. 1, odlok 3, 13. februar 1951, Odlok o upravljanju gospodarskih podjetij s strani delavskih kolektivov in Uradni list IOLO, št. 7, odlok 34, 1951, Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o upravljanju gospodarskih podjetij s strani delavskih kolektivov.

¹³² Iz proračuna VUJA (sredstva FLRJ, za IOLO) ter OLO Koper in OLO Buje.

¹³³ »...delavski svet ni obvezen plačevati banki (lastniku) kakršnokoli nadomestilo za uporabo nepremičnin«. SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, šk. 1, Zabeležke s konference z ambasadorjem Bratožem 19. september 1952.

¹³⁴ Zaupni.

¹³⁵ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, upravljanje preduzeča po radnim kolektivima.

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

najema lastnine v času, ko je ta pravica odvzeta lastnikom podjetij, ki so jih upravljali delavski sveti. Kot rešitev je VUJA predlagala sprejetje ustreznih predpisov, po katerih bi banka kot lastnica nepremičnin imela vsaj omejeno pravico do lastnine, kar pomeni, da upravljanje njene lastnine z delavskimi sveti ne bi bila »neuradna nacionalizacija«. Enako je moralo veljati za vse lastnike podjetij na ozemlju cone B. Banka je vodila poseben register podjetij, ki niso bila »splošna lastnina«, bila pa so pod upravo delavskih svetov. Izdali so začasne delnice teh podjetij, ki jih je potrdila VUJA in so bile v hrambi pri Narodni banki. Delničarjem so bili izdani kontrareverzi,¹³⁶ v katerih so bile zapisane izjave, da delnice niso njihova last temveč so jim dane na upravljanje.¹³⁷

Ne glede na spremembe v podjetjih, nastale z uvedbo delavskih svetov, so le-ta tudi v letu 1951 imela težave z izvedbo planskih nalog, večina zaradi nerealno zastavljenih planov, pogosto pa tudi zaradi pomanjkanja ustreznih navodil in predpisov glede poslovanja, sestavljanja bilanc in izvajanja nadzora.¹³⁸

Ker so podjetja, ki so jim bila na podlagi klirinškega sporazuma dodeljena sredstva za uvoz blaga pred letom 1950, ta sredstva zadržala pri sebi, oziroma dobaviteljih, je VUJA 12. februarja 1951 izdala ukaz, da morajo podjetja zaradi nerealiziranega uvoza vse lire izročiti v odkup Istrski banki, vse depozite pa prenakazati v cono B STO na račun Istrske banke. Junija je bila končana reorganizacija vodenja zunanje trgovine, po kateri je Istrska banka izdajala dovoljenja

- za uvoz in izvoz ter opravljala plačila na podlagi odobrenih operativnih planov,
- za izven planski izvoz na podlagi soglasja Poverjenišтва za zunanjo trgovino in VUJA,
- za uvoz in plačilo na podlagi izredno dodeljenih deviz od strani planske komisije OLO in VUJA,
- za planski izvoz in plačila neblagovnega značaja za FLRJ in
- za izven planski izvoz v FLRJ ter za izvoz nekurantnega¹³⁹ blaga s soglasnostjo VUJA.

¹³⁶ Nevračljiva pisna potrdila.

¹³⁷ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Važnija imovinsko pravna pitanja koja su se rešavala u zoni B, 25. oktobra 1954.

¹³⁸ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 131, Izveštaj o situaciji u privrednim preduzećima na teritoriji Jugoslovanske zone STT, Revizijska komisija Ministrstva za finance FLRJ, 16. junij 1951.

¹³⁹ Blago, ki ne gre v denar

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Poleg tega je

- vodila evidence o izvedbi plana izvoza in uvoza, priliva in odliva deviz po vrsti blaga in podjetjih, torej je nadzorovala vsa plačila iz naslova uvoza in izvoza, skupaj s komisijami Poverjeništva za zunanjo trgovino nadzorovala devizno poslovanje, poročila in analize pa je posredovala oblastem (VUJA).
- na podlagi evidenc pripravljala poročila o uvozu, izvozu in stanju deviz ter sestavljala plačilno bilanco cone na podlagi celotnega blagovnega prometa.

Za izvedbo navedenih nalog je VUJA imenovala svojega predstavnika, ki je poleg izdajanja dovoljenj vodil celotno devizno poslovanje banke, sodeloval pri pripravi deviznih predpisov in svetoval glede devizne politike.¹⁴⁰

Osnovne smernice glede izvajanja zunanje trgovine so bile podane v Odloku o organizaciji in poslovanju zunanje trgovine ter o razdelitvi deviz doseženih z izvozom (8. avgusta 1951), ki je določal, da morajo vsa podjetja in organizacije nakazovati določen odstotek deviz v centralni devizni fond (v nadaljevanju CDF) IOLO. Višino odstotka je za posamezne gospodarske panoge določal Izvršni odbor IOLO. Sredstva centralnega deviznega fonda se je uporabilo za kritje uvoza tistim gospodarskim panogam, ki deviznih prilivov niso ustvarjale z izvozom, njihovo delovanje pa je bilo splošno koristno za prebivalce cone. Celotno poslovanje pa je moralo temeljiti na planu zunanje trgovine, ki ga je sprejemal Izvršni odbor IOLO.

Natančen odstotek razdelitve deviz med izvoznikom, Gospodarskim svetom (v nadaljevanju GS) OLO in CDF IOLO sta opredelili Odločbi o razdelitvi deviz z dne 8. avgust 1951 in 9. avgust 1951.¹⁴¹ Kot je razvidno so bile gospodarske panoge različno obremenjene z vsoto, ki so jo prispevale v fond. Največ prispevkov, preko 80 % so dajale panoge, ki so se ukvarjale s transportom, pogonskimi gorivi, pridobivanjem rudnin, tobakom in začimbami, predvsem soljo.

¹⁴⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Reorganizacija vodenja zunanje trgovine, 13. junij 1951.

¹⁴¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Preglednica 10: Pregled razdelitve deviz med izvoznikom, GS OLO in CDF IOLO. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Odredba o razdelitvi deviz doseženih z izvozom, 8. avgust 1951 in Odločba o razdelitvi deviz doseženih z izvozom, 9. avgust 1951.

IZVOZNO BLAGO (STORITEV)	RAZDELITEV DEVIZ V ODPSTOTKIH		
	IZVOZNIK	GS OLO	CDF IOLO
pohištvo	50%	40%	10%
lesni odpadki	50%	40%	10%
konjak, likerji	10%	40%	50%
odpadki klavne živine	80%	10%	10%
turizem – hotel Palace	80%	10%	10%
turizem - ostali	10%	40%	50%
Intereuropa – paketni promet	2%	10%	88%
transport	80%	10%	10%
rekreacija - šport	40%	10%	50%
bencin, nafta, maziva	30%	10%	60%
tobak in ostalo	10%	10%	80%
boksit in kamen	10%	10%	80%
sol	2%	10%	88%
sveža riba	50%	10%	40%
sardine, fileji, slana riba	30%	10%	60%
ostali ribji izdelki	50%	10%	40%
ostali industrijski in obrtniški izdelki	30%	10%	60%
kmetijski pridelki	60%	10%	30%

splošnih zadrug			
kmetijski pridelki	80%	10%	10%
kmet.-delov. zadrug			

Po nalogu glavne centrale Narodne banke v Beogradu je Istrska banka odprla račune pri Finanziaria s.p.a. v Trstu – za proste lire, pri Schweizerische Bankgesellschaft Zürich (12. januarja 1951) in pri The Chase Manhattan bank of the New York (17.9.1951) – za proste dolarje.

Revizijska komisija Ministrstva za finance FLRJ je pri pregledu izvajanja zastavljenih nalog opozorila predvsem na izjemno visoke dobičke podjetij, prikazane v letu 1950, ne glede na prepoved akumulacije sredstev. Po njenem mnenju je bil za to odgovoren urad za cene pri IOLO, ker je nekritično in brez ustrezne dokumentacije odobral obračunavanje previsokih cen uslug.

Novi finančni sistem, uveden 31. julija 1951, je uveljavil dve obliki financiranja gospodarstva:

- financiranje splošnih družbenih potreb (proračun) in
- samostojno financiranje za podjetja.

To pomeni, da so podjetja samostojno sestavljala svoje plane in gospodarila s sredstvi, ki jim jih je dala skupnost v okviru osnovnih družbenih planov. Država pa je s pomočjo revizijskih komisij preverjala, ali so podjetja izpolnjevala svoje obveznosti iz lastnega in družbenega plana. V ta namen je bilo znotraj banke v letu 1952 organizirano knjigovodstvo družbene evidence.¹⁴²

Spremembe so se kazale predvsem na kreditih. Z novimi samostojno izdelanimi plani podjetij se je uporaba obratnih kreditov povečala za trikrat, saj so podjetja v planih upoštevala maksimalne potrebe po kreditih. Povečanje skupne vsote zahtevanih kreditov je razvidno iz preglednice.

¹⁴² SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Navodilo za gospodarska podjetja v zvezi z vodenjem družbene evidence, 15.3.1952.

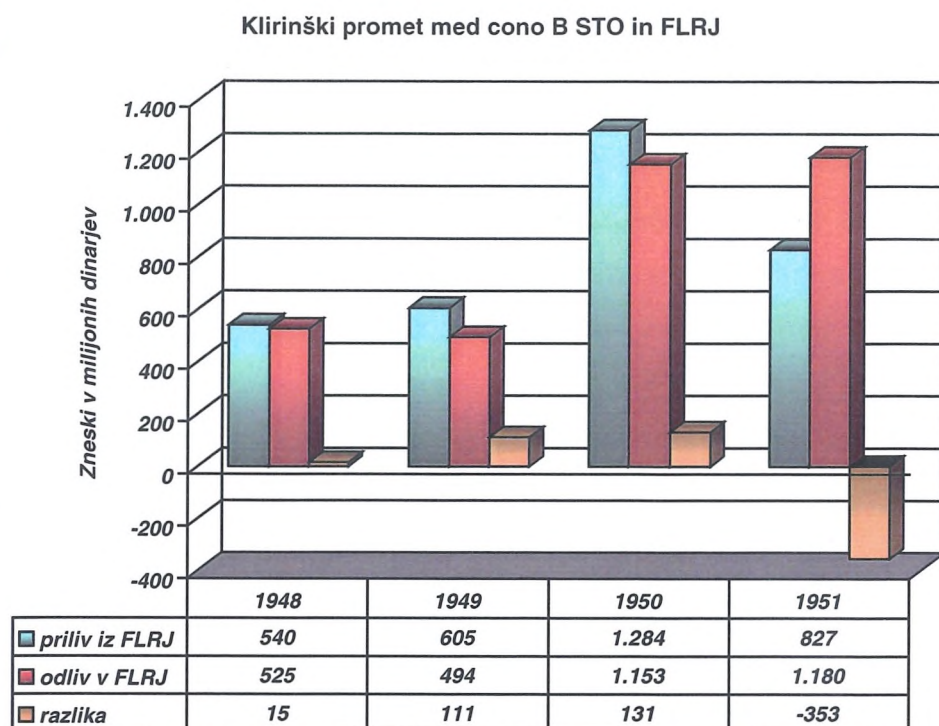
Preglednica 11: Izrabljeni obratni krediti. Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Poročilo Upravnega sveta Istrske banke d.d., Koper za poslovno leto 1951, 18. oktober 1952.

IZRABLJENI OBRATNI KREDITI	
31. julij 1951 Stari sistem	31. december 1951 Novi sistem
375.471.000 din	1.510.659.000 din

Po uvedbi novega finančnega sistema je revizijska komisija opravila pregled razpoložljivih sredstev v Istrski banki in blagajniških rezerv Narodne banke v Istrski banki. Ugotovljeno je bilo, da je imela banka 298.291.601 dinarjev lastnega denarja, komisija pa je predlagala, da se vodenje računov, na katerih so knjižili akumulacijo, prenese na Narodno banko. Kot razlog ne navedla, da ustvarjeni dobiček dejansko pripada Jugoslaviji, ker so bila sredstva za ustanovitev banke in podjetij priskrbljena iz FLRJ.

Z uvedbo novega finančnega sistema se je spremenil klirinški promet med cono B STO in FLRJ. Analiza poslovanje preko klirinškega računa je do sprememb sistema pokazala večji priliv sredstev iz FLRJ v cono B STO in vsakoletni porast prometa. Z novim finančnim sistemom je, razvidno iz grafikona 1, opazna precejšnja razlika med prilivom in odlivom sredstev med cono B STO in FLRJ.

Grafikon 1: Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 131, Predlog za vključitev cone B v plačilni promet FLRJ, 1951.

Po ukinitvi monetarne zapore s FLRJ (avgusta 1951) in sprejetju sporazuma o uvedbi plačilnega prometa med Istrsko banko in Narodno banko (centralo in vsemi podružnicami) je bilo klirinško poslovanje ukinjeno. S 1. januarjem 1952 je bil uveden redni plačilni promet med cono B STO in FLRJ. Ob vseh teh spremembah je banka na koncu leta zabeležila sicer manjši dobiček kot leto prej, a še vedno v višini 30.433.766 dinarjev.

Intenzivne spremembe na področju jugoslovanskega bančništva v letih 1944 - 1954 je bilo v coni B STO zaznati šele v zadnjih dveh letih obdobja, ko sta bili v letu 1952 ustanovljeni podružnici Narodne banke v Kopru in Bujah. Do takrat pa je razvoj bančništva in gospodarstva zaradi mednarodnega položaja imel drugačno pot kot slovensko in jugoslovansko.

3.4.7. Leto 1952 – ustanovitev podružnic Narodne banke FLRJ

Poslovanje delniških družb v letu 1952 so narekovale spremembe ob postopnem uvajanju jugoslovanskih odredb in predpisov na področju gospodarstva v coni B STO. Te spremembe so vplivale tudi na organizacijo in tehniko poslovanja Istrske banke. Njene aktivnosti v tem letu so bile razdeljene na dve etapi. Prva je zajemala obdobje od začetka leta do konca maja. V tem času je banka še vedno usmerjala in nadzirala celoten denarni obtok, kreditiranje gospodarstva, vodenje knjigovodskih poslov za javno upravo ter poslovanje s tujino in FLRJ. Druga pa je zajemala obdobje od začetka junija do konca leta, ko je ostala brez večine bančnih poslov, ki jih je opravljala dotlej.

Po posebni odredbi komandanta VUJA so morali prebivalci cone B STO prodati Istrski banki vse tuje valute 15 dni po prejemu.¹⁴³ Zato je banka februarja odprla 8 menjalnic in sicer blok na Škofijah, restavracija v Sv. Nikolaju, Luško zastopstvo v Umagu, hotel Metropol v Piranu, hotel Palace v Portorožu, potovalni urad Adria v Portorožu, hotel Triglav v Kopru in avtobusna postaja Adria v Kopru.¹⁴⁴ Na prošnjo Mestnega ljudskega odbora v Izoli in bančnih komitentov je 25. februarja 1952 banka odprla poslovalnico v Izoli z nalogo, da za stranke opravlja posle blagajne, likvidature in valutne menjalnice.

V začetku leta 1952 je imel kreditni oddelek banke nalogo, da obremeni redne tekoče račune gospodarskih podjetij za že plačane inventurne razlike v ceni ter istočasno približa vsoto izrabljenih kratkoročnih kreditov zahtevam kreditnega plana. Vplačila so povzročila neravnovesje kreditne bilance in znatno prekoračitev odobrenih kreditov. V tem času so obresti tekočih računov znašale 70% vseh bruto dohodkov banke, kar ji je omogočilo ustvariti dobiček 24.253.055 dinarjev za prvih pet mesecev poslovanja v letu 1952. Zaradi obsega poslovanja se je število zaposlenih dvignilo na 91 oseb.

Devizne posle je banka opravljala na podlagi evidenc in dovoljenj posebnega bančnega oddelka, ki je prej spadal v delovno področje VUJA. Oddelek je deloval kot operativno samostojna enota znotraj banke, skrbel pa je za statistiko in evidence.

¹⁴³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 133, Letno poročilo istrske banke d.d. v Kopru za leto 1952, 15. januar 1953.

¹⁴⁴ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 133, Letno poročilo istrske banke d.d. v Kopru za leto 1952, 15. januar 1953.

Prvo polletje leta 1952 je zaznamovala tudi ukinitve IOLO (15. maja 1952) in prenos vseh njegovih pristojnosti na OLO Koper in OLO Buje.

Največjo spremembo v poslovanju Istrske banke je prineslo odprtje podružnic Narodne banke FLRJ v Kopru in Bujah.¹⁴⁵ Natančna navodila in pojasnila je določal dopis glavne centrale Narodne banke št. 179 z dne 10. maja 1952. Navodila so opredeljevala teritorialne in poslovne pristojnosti podružnic, način prevzemanja poslov od Istrske banke, z opozorilom, da *»za vsak posamezni del aktive in pasive, ki jih sedež Istrske banke prenaša na sedež Narodne banke, mora Istrska banka izdelati ustrezne detaljne popise [...] Na podlagi obdržane kopije bo Istrska banka razknjižila ustrezne postavke na svojih računih v korist, oziroma breme novega posebnega računa, ki ga bodo odprli pod imenom »Poseben obračun z Narodno banko – podružnico Koper« [...]»¹⁴⁶ ter blokado računa Istrske banke. Novi račun je v navodilu opredeljen kot *»Poseben obračun z Istrsko banko d.d., Koper«*, ki *»ima karakter blokiranega računa preko katerega ne bo mogoče knjižiti zadev iz rednega poslovanja med bankami. Na ta račun se bodo prenesla salda iz računa 214 »Obračun Istrske banke d.d., Koper« po uskladitvi (po končnem obračunu je znašalo dobroimetje Istrske banke 211.007.839,61 dinarjev, o.p. N.Č.),¹⁴⁷ a v skladu z dispozicijo glavne centrale Narodne banke FLRJ.«¹⁴⁸**

Razlogi za blokado sredstev v višini 211.007.839,61 dinarjev niso bili znani. Jasno pa je, da je Narodna banka z blokado sredstev zavrla vse morebitne poskuse Istrske banke, da tekmuje ali celo izpodrine novoustanovljene podružnice.

Navodila so določala tudi obseg poslov v zvezi z emisijo. Glavna centrala Narodne banke v Ljubljani je prevzela vodenje evidenc o pretoku denarja v coni B STO. Koprška podružnica jo je morala posebej obveščati o stanju na računu 108 *»Stanje gotovine Istrske banke«* enkrat na mesec. Narodna banka je prevzela naloge kreditiranja gospodarstva, devizne posle (razen prometa z efektivnimi italijanskimi lirami, deviznih poslov s cono A STO, deviznih poslov, ki so izhajali iz raznih sporazumov podpisanih s strani cone B STO ali Istrske banke in poslov, ki jih je

¹⁴⁵ Uradni list VUJLA, št.3, odredba 5, 15. maj 1952.

¹⁴⁶ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Otvaranje filijala Narodne banke FLRJ u Kopru i Bujama, št. 179, 10. maj 1952.

¹⁴⁷ III/7g. Novi račun 273. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 53, arhivska enota 114, mapa 2, Dopis Narodni banki, direkciji za kreditiranje, 3. januar 1957.

¹⁴⁸ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Otvaranje filijala Narodne banke FLRJ u Kopru i Bujama, št. 179, 10. maj 1952.

Narodna banka prenesla na Istrsko banko), naloge v zvezi s proračunom, hranilne vloge in celoten domači plačilni promet. Posebej je bilo poudarjeno, da Istrska banka ne stopa v likvidacijo, temveč nadaljuje delo z zmanjšanimi pristojnostmi na celotnem območju cone B STO. Redno poslovanje med bankami je teklo preko novega računa 210 »Obračun z Istrsko banko d.d.« (2100 – izdani nalogi Istrske banke in 2101 – prejeti nalogi od Istrske banke) na enak način, kot je potekalo med Narodno banko in nekdanjimi komunalnimi bankami. Načeloma je Istrska banka lahko opravljala naročila preko Narodne banke (za dvig gotovine in virmanska plačila), vendar v mejah svojih potreb na obračunskem računu. Lahko je tudi ostala brez sredstev, a v teh primerih je morala preko centrale za LRS prositi glavno centralo Narodne banke za kredit. Navodilo je podpisal viceguverner Narodne banke FLRJ Lavoslav Dolinšek.

Obe podružnici sta začeli poslovati 1. junija 1952. Z začetkom njunega poslovanja je Istrska banka morala prekiniti poslovanje svojih podružnic v Bujah in Piranu ter ju v celoti prepustiti Narodni banki. Narodna banka je prevzela tudi večino zaposlenega osebja Istrske banke. Po tem ukrepu je Istrska banka opravljala le še klirinški promet med conama A in B STO. Po posebnem pooblastilu naj bi opravljala tudi vse devizno – valutne posle v coni B STO.¹⁴⁹

Direkcija deviznih poslov Narodne banke je še isti mesec izdala navodila v zvezi z novim sistemom obračunavanja deviz, ki je z okrožnico glavne centrale Narodne banke št. 144/20 z dne 12. junija 1952 stopil v veljavo 1. julija 1952.¹⁵⁰ Po novem sistemu so bila vsa državna gospodarska podjetja, zadružne in družbene organizacije dolžne Narodni banki po takratnem uradnem tečaju prodati 55% deviznega priliva. Preostalih 45% deviznih sredstev je Narodna banka knjižila v korist posebnih deviznih računov podjetij brez plačila dinarske protivrednosti. Kakršna koli prodaja deviznih sredstev neposredno drugim podjetjem izven deviznih obračunskih mest je bila prepovedana. Kot dopolnitev okrožnice 144/20 je bila objavljena okrožnica št. 172/31 z dne 26. junija 1952, ki je obravnavala devizni priliv prek Jugoslovanske izvozne in kreditne banke, katera je s 1. julijem 1952 poslovala na enak način kot Narodna banka.¹⁵¹ Vpeljani način poslovanja je zelo omejil poslovanje Istrske banke in jo kljub opravljanju klirinških poslov med conama A in B STO in

¹⁴⁹ Uradni list VUJLA, št.3, Pooblastilo št. 12/69, 15. maj 1952.

¹⁵⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o delovanju Istrske banke d.d., Koper od 1.6.1952, 23. avgust 1952.

¹⁵¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o delovanju Istrske banke d.d., Koper od 1.6.1952, 23. avgust 1952.

računom v tujini privedel na stopnjo deviznega oddelka koprške podružnice Narodne banke. Z dopisom koprške podružnice Narodne banke št. 138 z dne 16. avgusta 1952 je bila Istrski banki prepovedana arbitraža¹⁵² prostih italijanskih lir in ameriških dolarjev.¹⁵³ To je povzročilo nabavo deviz preko Narodne banke in deviznih obračunskih mest, kar je za Istrsko banko pomenilo, da je klirinško poslovanje z Banca d'Italia postalo edina naloga, ki jo je še opravljala.

Ob tem je direktor devizne direkcije centrale Narodne banke za LRS v Ljubljani, ing. Milan Voglar poudaril, da

»je dopis v skladu z obstoječimi deviznimi predpisi, in Istrska banka je z vključitvijo v poslovanje Narodne banke FLRJ postala devizno obračunsko mesto.«¹⁵⁴

Na Narodno banko v Kopru je bil prenesen tudi fond za investicije okrajev Koper in Buje, pod imenom »Akumulacija GOIB in regresnega fonda« v znesku 342.560.387 dinarjev. Fond naj bi znova prenesli na Istrsko banko z namenom, da banka obračuna vse investicije s podjetji ob likvidaciji delniških družb (ustanovljenih s sredstvi Istrske banke) in prenese njihova osnovna sredstva v svojo last.

Po reorganizaciji je v Istrski banki ostalo le 18 uslužbencev, od tega 2 pripravnici.

Zaradi izgube glavnih akumulacijskih virov (kreditiranje gospodarstva) je Istrska banka centrali Narodne banke poslala predlog, da ji dovoli financiranje stanovanjske gradnje z dolgoročnimi krediti in podeljevanje kratkoročnih potrošniških kreditov, ki jih je pred tem odobraval Hranilnica in posojilnica Koper.

Primerjava poslovanja med leti 1951 in 1952, prikazana v grafikonu 2 pokaže, da je banka v letu 1951 z uvedbo novega bančnega sistema svoje poslovanje povišala za skoraj petkrat, v letu 1952 pa z odprtjem podružnic Narodne banke ves dosežek izgubila.

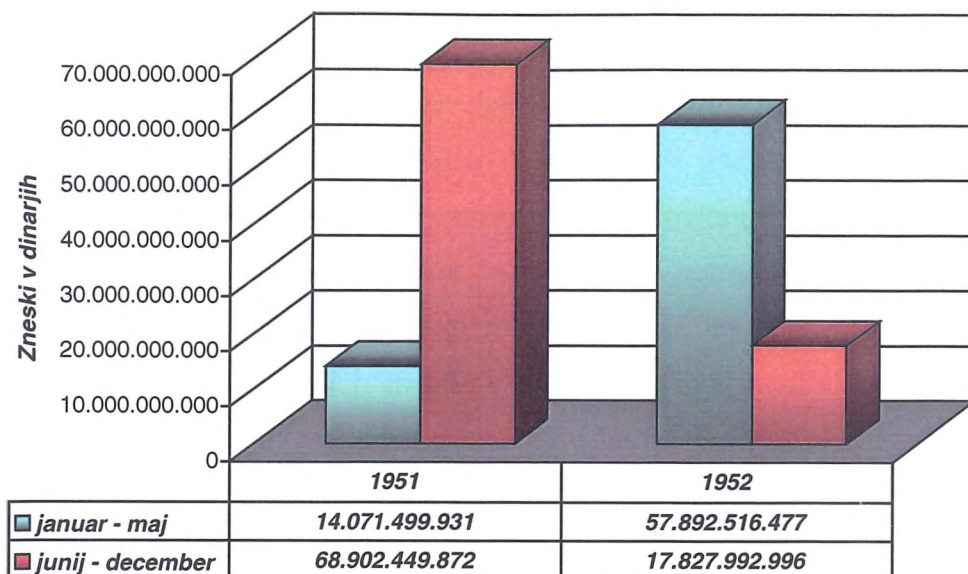
¹⁵² Izravnavanje denarnih enot, primerjanje cen na raznih borzah.

¹⁵³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o delovanju Istrske banke d.d., Koper od 1.6.1952, 23. avgust 1952.

¹⁵⁴ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o delovanju Istrske banke d.d., Koper od 1.6.1952, 23.8.1952.

Grafikon 2: Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 133, Letno poročilo Istrske banke d.d. v Kopru za leto 1952, 15. januar 1953.

Pregled prometa Istrske banke d.d., Koper 1951 - 1952

Navkljub dobičku, ki ga je banka izkazovala ob koncu poslovnega leta¹⁵⁵ je imela v drugem polletju v primerjavi s prvim dejansko izgubo v višini 1.260.453 dinarjev.

Ne glede na težave je skupščina delničarjev dne 17. decembra 1952 potrdila novi Upravni svet banke. Člani sveta so bili

dr. Stanko Kovačič	- predsednik,
dr. Božidar Linhart	- namestnik predsednika,
Vid Štravs	- tajnik,
Julij Beltram	- član,
Nerino Gobbo	- član,
Lojze Lesjak	- član,
Ivan Heller	- član,
Albin Čotar	- član,
Jakob Draksler	- član.

V nadzorni odbor so bili imenovani Franc Ramovš, Alojz Hudales in ing. Milan Voglar – direktor devizne direkcije centrale Narodne banke za LRS v Ljubljani.

¹⁵⁵ Čisti dobiček za leto 1952 je znašal 22.992.602 dinarjev, dobiček ustvarjen samo v obdobju januar – maj 1952 pa je znašal 24.253.055 dinarjev. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o finančnem stanju Istrske banke d.d., Koper, 15. avgust 1953.

Od imenovanega vodstva banke so pričakovali, da najde rešitev, s katero bi banko pripeljali iz krize, v kateri se je znašla.

3.4.8. Leto 1953 – problem likvidacije delniških družb

Istrska banka je bila zaradi neugodnih razmer za delovanje prisiljena iskati rešitve, ki bi ji ohranile rentabilnost poslovanja. Zato je v začetku leta ustanovila cenzorski odbor z zastopniki delničarjev, sindikatov in obrtnikov. Ustanovila je kreditni oddelek in s sklepom odbora začela odobravati potrošniške kredite delavcem in nameščencem ter kratkoročne gospodarske kredite kmetom in obrtnikom. Sistem dodeljevanja gospodarskih kreditov so dopolnili z odobritvami meničnih kreditov vsem imetnikom tekočih računov pri Istrski banki. Te kredite sta po pogodbi z Istrsko banko na območju OLO Buje odobraval podružnici Narodne banke v Umagu in Bujah. Pogodba je bila 5. avgusta 1953 razveljavljena z odprtjem Istarske exportne banke Buje, ki je po nalogu VUJA, od Istrske banke¹⁵⁶ prejela 30.000.000 dinarjev za svojo glavnico. Prevezela je sredstva vložena v bujska podjetja iz fonda GOIB in del plačilnega prometa s tujino. Z odprtjem nove banke v Bujah so se dohodki Istrske banke iz naslova provizij znižali. Slabim rezultatom je botrovalo tudi to, da je potrošniške kredite ves čas odobraval Zadržna hranilnica in posojilnica Koper. Ob tem je potrebno dodati, da je Istrska banka morala odstopiti Narodni banki vodenje okrajnih deviznih fondov, in sicer koprski podružnici za OLO Koper in bujski podružnici za OLO Buje. Leto 1953 je zaznamovala tudi sprememba v sistemu obračunavanja deviznega priliva in odliva. Odobritve prometa vseh deviz Narodne banke so potekale preko glavne centrale v Beogradu.

V dogovoru z GS OLO Koper je Istrska banka sredi leta 1953 začela odobravati investicijske kredite na imovino odsotnih oseb in gospodarskim organizacijam, ki v družbenem planu niso bile predvidene za investicije. Kreditiranje v obsegu, ki ga je banka imela po predaji poslov, ni zadostovalo, da bi ji unovčene obresti zagotovile rentabilno poslovanje. Po prehodu kreditiranja gospodarstva k Narodni banki so bile za Istrsko banko provizije devizno – valutnega poslovanja edini vir dohodkov.

Kreditiranje je bilo omejeno na privatni sektor in višina odobrenih in porabljenih kreditov ni presegla 10.000.000 dinarjev. Kot rešitev tega zanjo pogubnega položaja

¹⁵⁶ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Beleška o imovinsko-pravnim pitanjima zone B.

je vodstvo banke predlagalo, da Narodna banka vrne kratkoročno in dolgoročno kreditiranje določenega števila podjetij (do vsote 100.000.000 dinarjev). Predlagali so naslednja podjetja, Splošna trgovska d.d., Bor d.d., Adria d.d. in Intereuropa d.d., vendar niso dosegli nobenega dogovora.

Skupščina delničarjev je 22. junija 1953 potrdila novo vodstvo banke:

V upravni svet so bili imenovani

dr. Stanko Kovačič	- predsednik,
Ivan Heller	- namestnik predsednika,
Albin Čotar	- tajnik,
dr. Božidar Linhart	- član,
Vladimir Petrič	- član,
Julij Beltram	- član,
Janko Markič	- član,

v nadzorni svet pa ing. Milan Voglar, Alfonz Dolhar in Marjan Hodžar.

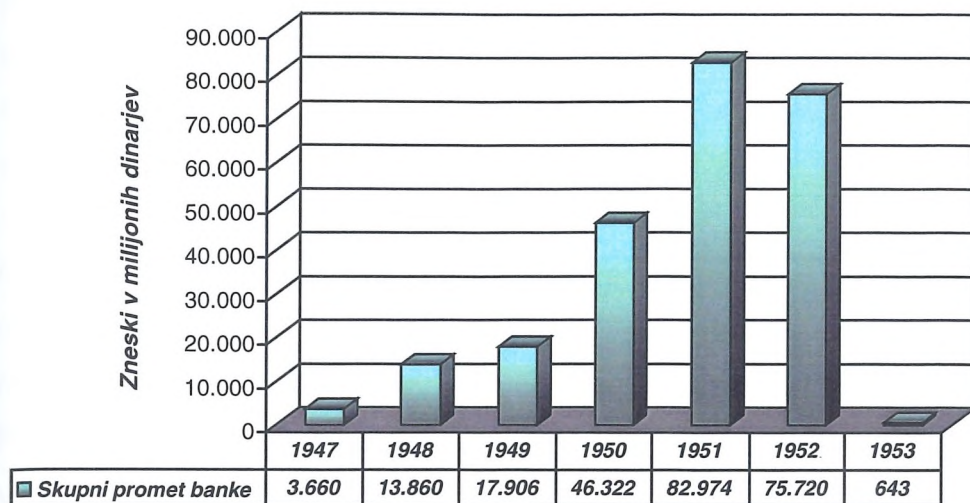
Za ravnatelja banke je bil imenovan France Potočnik.

Novoimenovani upravni svet je na svoji seji 29. avgusta sklenil predlagati skupščini delničarjev zvišanje delniške glavnice od 75.000.000 dinarjev (250.000.000 lir) na 111.000.000 dinarjev z izdajo novih 120.000 delnic po nominalni vrednosti 300 dinarjev in spremembo 5. člena statuta družbe. Predloge je potrdila izredna skupščina delničarjev 22. septembra 1953. Do 20. decembra so bile zamenjane vse stare delnice z novimi. Podpisnikom delnic IV. emisije so izdali nove delnice v zamenjavo za začasna delniška potrdila.

Iz analize poslovanja Istrske banke d.d., Koper od februarja 1947 do konca leta 1951 (grafikon 3) je razviden izjemen dvig skupnega letnega prometa banke. Sprememba v poslovanju se zaradi prenosa pristojnosti na Narodno banko prvič pokaže v letu 1952, v letu 1953 pa doseže svojo najnižjo točko.

Grafikon 3: Skupni letni promet banke (vsote v grafikonu so zaokrožene). Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, Poročila Upravnega sveta Istrske banke d.d., Koper.

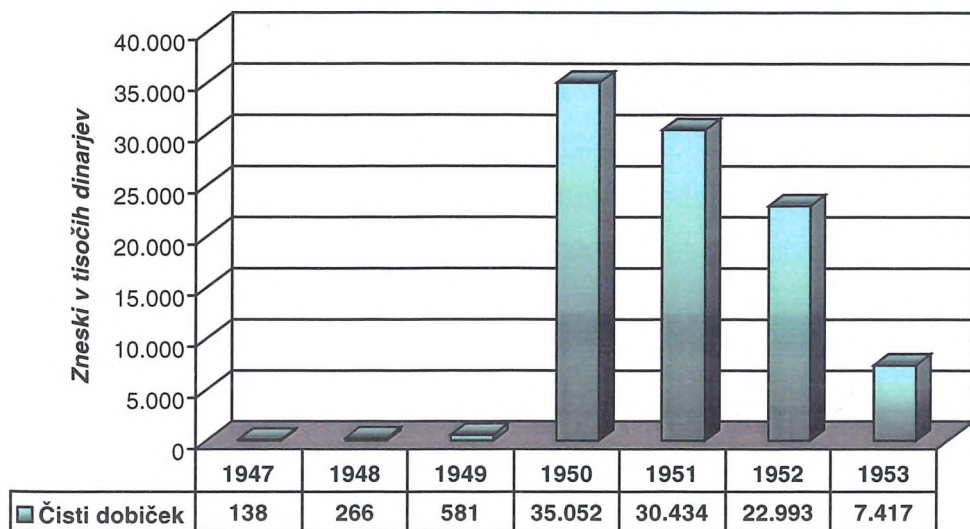
Poslovanje Istrske banke d.d., Koper 1947 - 1953

V začetku poslovanja je banka beležila nizke dobičke. Z uvedbo kreditnega in gotovinskega plana se je dobiček banke izjemno zvišal. Temu povišanju je sledilo vpadanje, zlasti po prenosu večine poslov na Narodno banko v letu 1952. Obravnavan je čisti dobiček brez davčnih odbitkov (grafikon 4).

Grafikon 4: Čisti dobiček banke (vsote v grafikonu so zaokrožene). Vir: SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, Poročila Upravnega sveta Istrske banke d.d., Koper.

Čisti dobiček Istrske banke d.d., Koper 1947 - 1953

A bolj kot z usodo Istrske banke se je oblast ukvarjala z likvidacijo delniških družb. O načinu likvidacije so razpravljali na vseh ravneh lokalnih in centralnih oblasti. Odločitev o prenosu lastništva podjetij v coni B STO na Istrsko banko je bila sprejeta že konec leta 1952,¹⁵⁷ kot jugoslovanski protiukrep zaradi čedalje močnejših italijanskih zahtev po coni A STO. Čeprav je odločitev odobrilo Ministrstvo za zunanje zadeve FLRJ in tudi pristojni gospodarski organi, se je razprava o izvedbi likvidacije vlekla skozi celo leto 1953.

Gospodarski svet OLO Koper je banko sredi leta ustno¹⁵⁸ obvestil, da je centralna oblast v Beogradu sprejela odločitev o dokončni likvidaciji delniških družb na območju cone B STO. Zato je OLO Koper imenoval komisijo v sestavi Franc Potočnik, direktor Istrske banke, kot predsednik, Črtomir Kolenc, pravni svetovalec VUJA in Stanko Šircelj, namestnik direktorja Istrske banke kot člana. Imenovana komisija je morala zbrati vse podatke o osnovnih sredstvih podjetij in knjigovodskih vrednosti teh sredstev, ugotoviti finančne obveznosti podjetij (udeležbe Istrske banke in GOIB na delniški glavnici) in dolgove iz naslova investicij pri Narodni banki in OLO Koper. Po zbranih podatkih naj bi Istrska banka likvidirala finančne obveznosti podjetij, prevzela pa bi fond »Akumulacija sredstev GOIB in regresnega fonda« in vsa osnovna sredstva podjetij, s katerimi banka sklene kupoprodajno pogodbo. S tem se likvidira podjetje kot delniška družba in se formira novo okrajno (državno) podjetje, ki ima osnovna sredstva v najemu in z banko sklenjeno najemno pogodbo. Komisija je vse priprave za začetek likvidacije podjetij končala, banka pa je po nalogu VUJA odkupila nepremičnine in premičnine podjetij Stil d.d., Omnia d.d., Adria d.d., Vino d.d. v vrednosti 178.544.069 dinarjev. Manjkajoča sredstva (70 milijonov dinarjev) je pridobila s kreditom pri Narodni banki.

Banka je zaradi takrat še nejasne prihodnosti cone B STO opozarjala na problematičnost likvidacije podjetij in njihovo podržavljenje še pred zaključkom dela komisije. Tveganje z ustanovitvijo okrajnih podjetij (državnih) v času, ko Jugoslavija ni imela trdnih zagotovil, da bo cona B STO v celoti jugoslovanska, je bilo veliko. Tega se je centralna oblast v Beogradu zavedala že leta 1952.¹⁵⁹ Problem bi nastal z imenovanjem guvernerja in vzpostavitvijo STO, ki bi kot nova oblast postala lastnica

¹⁵⁷ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Važnija imovinsko pravna pitanja koja su se rešavala u zoni B, 25.10.1954.

¹⁵⁸ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo o finančnem stanju Istrske banke d.d., 15.8.1953.

¹⁵⁹ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 2, Problem prenosa imovine preduzeća u zoni B, okt. 1952.

državnih podjetij in kot taka pogodbeni stranka v najemnih pogodbah. S tem bi se odprla možnost nekdanjim lastnikom podjetij in navideznim delničarjem, da od nove oblasti zahtevajo odškodnino. FLRJ pa do te možnosti ne bi imela pravice, ker ne bi mogla dokazati udeležbe pri državnih podjetjih. Tako bi nova oblast STO imela možnost, da popolnoma blokira in uniči gospodarski sistem, ki bi nastal z likvidacijo delniških družb. To bi za cono B STO in njeno prebivalstvo pomenilo nepopravljivo gospodarsko škodo in zlom, za Jugoslavijo pa dokončno izgubo vseh denarnih vložkov na tem ozemlju.

Opozorila je centralna oblast upoštevala in v letu 1953 so večkrat razpravljali o najbolj primerni obliki prenosa in zavarovanja lastništva ter gospodarskih interesov. Ugotovili so, da bi bilo načelo poddržavljanja za cono B STO zaradi navedenih tveganj neprimerno.¹⁶⁰ Ob tem so se zavedali, da je Istrska banka, ki naj bi prevzela premoženje likvidiranih podjetij, ravno tako delniška družba in je bilo potrebno njen status posebej opredeliti. Likvidacija banke je bila neizvedljiva zaradi klirinškega sporazuma, ki je bil sklenjen med Istrsko banko iz cone B STO in Banca d'Italia iz cone A STO.

Stališče generalnega direktorja Narodne banke, centrale v Ljubljani, dr. Marjana Dermastje je bilo, da je cona B STO del Jugoslavije in da se vprašanje podjetij in delavskega samoupravljanja rešuje v skladu z jugoslovansko ureditvijo. Pri tem je poudaril, da so na območju cone B STO delovala podjetja, ki jih po načinu ustanovitve in obliki lahko razvrstimo v štiri skupine:

- podjetja, ki jih je Jugoslavija kupila in plačala (ladjedelnica Piran),
- »nacionalizirana podjetja«,
- stara podjetja, ki so obstajala še pred oblikovanjem cone B STO, lastniki pa so odsotni in
- nova podjetja, ustanovljena po vojni.¹⁶¹

Pri izvedbi likvidacije podjetij je dr. Dermastja predlagal dva načina.

Prvi je oblika likvidacije, ki delničarjem v celoti onemogoči zahteve po odškodnini. V tem primeru bi za vloženi kapital v zemljiško knjigo vpisali Istrsko banko.

Po drugem predlogu pa bi obdržali obliko delniških družb in tiskali nove delnice, katerih 100% lastnica bi bila banka.

¹⁶⁰ SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 1, Važnija imovinsko pravna pitanja koja su se rešavala u zoni B, 25. oktober 1954.

¹⁶¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Zabeležka s konference v zvezi s podjetji v coni B, 25. julij 1953.

O postopku in obliki likvidacije so končno besedo izrekli v letu 1954. Vse priprave in formalnosti na sodišču je likvidacijska komisija zaključila do konca leta 1953.

Kot primer priprave bilanc za likvidacijo je opisan postopek pri podjetju VINO – KOPER. V bilanci podjetja je 1. januarja 1953 bilo zabeleženo, da podjetje razpolaga s 106.706.942 dinarjev iz naslova nepremičnin, ob koncu leta pa je bilo prikazanih 156.441.548 dinarjev vrednosti nepremičnin. Z reorganizacijo oz. preoblikovanjem je podjetje Istrski banki prodalo nepremičnine v vrednosti 80.802.989 dinarjev in premičnine v vrednosti 4.536.909 dinarjev. V zaključni bilanci za leto 1953 je bilo prikazanih 71.101.650 dinarjev, vendar je podjetje dobilo navodila od Narodne banke o obračunu akumulacije, ki je bila za skoraj 100% višja kot leto prej. Finančna komisija podjetja je ugotovila, da je akumulacija postavljena previsoko. Na opozorilo je OLO poslalo podjetju sporočilo, da postavko mora sprejeti in izpeljati. Leta 1954 je po bilanci podjetje imelo izgubo v rednem poslovanju in je bilo pripravljeno za likvidacijo.¹⁶²

3.4.9. Leto 1954 - londonski memorandum in priključitev cone B STO Jugoslaviji

Konferenca o načinu likvidacije delniških družb je bila 10. februarja 1954. Sodelovali so predstavniki VUJA, Sveta za gospodarstvo pri OLO KOPER, Narodne banke in Istrske banke. Na konferenci so sprejeli dokončno odločitev o postopku likvidacije.¹⁶³ Upoštevajoč politične in splošne razmere v coni B STO so se odločili:

- da prenesejo neodplačane investicijske kredite iz fonda GOIB na Istrsko banko, jih spremenijo v odplačljive in banki dovolijo zaračunavanje rednih letnih obresti. Unovčene obresti teh kreditov je banka beležila kot svoj redni dohodek.
- da po vrnitvi udeležb banke pri delniških družbah v likvidaciji, banki omogočijo odplačilo dela kredita, ki ga je najela pri Narodni banki za odkup nepremičnin štirih podjetij.

¹⁶² SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 46, arhivska enota 100, mapa 7. Bilance podjetja VINO – KOPER, 1953 - 1954.

¹⁶³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Sklepi konference, 10. februar 1954.

- da dovolijo uporabo sredstev fonda GOIB za dvig bančne delniške glavnice.
- da banka ne podpisuje najemnih pogodb za osnovna sredstva kupljena od likvidiranih podjetij, stroške banke pa so prenesli v breme podjetij.
- da morajo delniške družbe in družbe z omejeno zavezo v likvidaciji, čimprej izplačati udeležbo banke in GOIB.
- da banka ne beleži vknjižb v poslovnih knjigah za odkupljena osnovna sredstva podjetij. Pri tem so komisije za revalorizacijo klasificirale osnovna sredstva po skupinah lastništva (A – splošno ljudsko premoženje in B – privatna lastnina);
- in da se določena podjetja likvidirajo s sodno odločbo.

Datum, ki je bil določen za zaključek likvidacije,¹⁶⁴ kaže na to, da je vlada FLRJ že v začetku leta imela zagotovila mednarodne skupnosti o dokončni pripadnosti cone B STO Jugoslaviji. Likvidacija večine podjetij ter izbris iz sodnega registra sta bila zaključena po navodilih in planu dobre tri mesece pred podpisom Londonskega memoranduma (5. oktober 1954) in uradne priključitve cone B STO Sloveniji oziroma Jugoslaviji.

Iz poročila likvidacijske komisije z dne 1. julija 1954 je razvidno, da so pri posameznih podjetjih poleg rekonstrukcije dokumentacije in urejanja zapisnikov opravili tudi prirojitev bilanc.¹⁶⁵ To je pomenilo izbris postavke vrednost nepremičnin iz bilanc podjetij. Posebna strokovna komisija, imenovana s strani Tajništva za gospodarstvo in komunalne zadeve pri OLO Koper,¹⁶⁶ je julija 1954, zaradi prodaje ali prenosa v splošno ljudsko premoženje, pregledala vse nepremičnine, ki jih je banka odkupila od likvidiranih podjetij. Predlagala je, prenos vseh nepremičnin v sklad splošnega ljudskega premoženja na podlagi darilnih pogodb med banko in OLO.

Po podpisu memoranduma o soglasju in priključitvi k Jugoslaviji je bila na območju cone razširjena jugoslovanska zakonodaja in tudi uradno vpeljan jugoslovanski gospodarski in politični sistem.

¹⁶⁴ 30. junij 1954 – zaključek likvidacijskega postopka, 1. julij 1954 – ukinitve vseh tekočih računov likvidiranih družb. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Likvidacija delniških družb, 26. junij 1954.

¹⁶⁵ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, poročilo komisije za likvidacijo d.d. in d.z.o.z., 1. julij 1954.

¹⁶⁶ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poročilo posebne komisije o pregledu nepremičnin, ki jih je odkupila Istrska banka Koper, 7. september 1954.

V času zelo zahtevnih sprememb v gospodarstvu cone B STO je Istrska banka poskušala svoje poslovanje prilagoditi zahtevam Narodne banke. Poskušala je razširiti svoje pristojnosti in ohraniti rentabilnost. Možnosti za uresničitev teh prizadevanj pa so bile sila skromne. Že zahteva Narodne banke¹⁶⁷ o uskladitvi kontnih planov vseh bank in hranilnic s tistim, ki ga je uporabljala Narodna banka, je Istrski banki povzročila številne težave. Namreč, bilance Istrske banke so vsebovale elemente, ki jih kontni plan Narodne banke ni poznal. Obstajale pa so tudi razlike pri obračunavanju finančnih rezultatov poslovanja. Zato se je vodstvo Istrske banke odločilo obdržati lastni kontni plan. Na podlagi Uredbe o investicijah v gospodarstvu, razširjene na območje cone B STO, je VUJA izdala posebno tolmačenje, ki je Istrski banki kot delniški družbi omogočilo odobritev investicijskih kreditov gospodarskim organizacijam iz lastnih sredstev. Kredite je lahko podeljevala brez razpisovanja rokov za odobritve, ki jih je Narodna banka morala upoštevati. Pogoj za odobritev teh kreditov je bil, da podjetja z dokumentacijo priložijo tudi soglasje Sveta za gospodarstvo OLO Koper oziroma OLO Buje. Vodstvo Istrske banke je zaradi nezadostnega obsega poslovanja za ohranitev rentabilnosti poskušalo doseči sprostitev računa pri Narodni banki. Ta sredstva bi uporabila za kreditiranje podjetij in zasebnikov. Vodstvo banke je opozarjalo, da je zaradi povečanja kreditnih in tekočih poslov redni tekoči račun pri Narodni banki prišel v »debetno stanje«. To je za banko pomenilo ponovno zadolževanje. Prošnjo za kredit pa je morala na podlagi pisma viceguvernerja vložiti pri Narodni banki. Člani upravnega sveta so bili mnenja, da je glede na dobroimetje na blokiranem računu prošnja za kredit nepotrebna. Nadaljnjo blokado računa so razumeli kot odrekanje pravice do uporabe lastnih sredstev.

Po analizi stanja bančnega poslovanja v okraju Koper ob priključitvi cone B STO Jugoslaviji, so na območju okraja delovale Istrska banka d.d. Koper, Narodna banka FLRJ, podružnici v Kopru in Piranu in Zadružna hranilnica in posojilnica v Kopru. Obseg poslovanja Istrske banke pred priključitvijo je zajemal tudi kratkoročne in dolgoročne kredite za dopolnilna obratna sredstva, kratkoročne investicijske kredite za nabavo opreme, dolgoročne investicijske kredite (naštete kredite je banka dajala iz lastnih sredstev in v soglasju z OLO Koper), hipotečne investicijske kredite na imovino odsotnih oseb iz sredstev OLO Koper, investicijske kredite občinskim

¹⁶⁷ Okrožnica glavne centrale Narodne banke FLRJ, št. 280/12 z dne 20. november 1953. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 60, arhivska enota 154, Knjiga zapisnikov sej Upravnega sveta Istrske banke d.d. v Kopru od 1947 do 1956, str. 71.

ljudskim odborom za odkup opreme in sredstev, kratkoročne kmetijske, obrtniške in potrošniške kredite zasebnikom, dolgoročne investicijske kredite odobrene gospodarskim podjetjem iz fonda GOIB, kratkoročne obratne kredite Zadružne hranilnice in posojilnice Koper, udeležbo pri Tržaški zavarovalnici d.d., sprejemanje hranilnih vlog, vodenje dinarskih tekočih računov tujcev, izvrševanje internega plačilnega prometa preko kopske podružnice Narodne banke, izvajanje klirinškega sporazuma z Banca d'Italia v Trstu, odkup valut in čekov na lastni blagajni, plačilni promet s tujino preko računov pri bankah v Trstu, Zürichu in New Yorku, konverzijo prostih lir v dolarje (po potrebi) in opravljanje poslov investitorja pri gradnji stanovanjskih objektov iz sredstev OLO Koper.

Vodstvo banke je ob priključitvi cone B STO predlagalo, da se Istrska banka preoblikuje v komunalno banko in obdrži ime Istrska banka. Opravljala bi sprejemanje hranilnih vlog, dodeljevanje potrošniških kreditov, kreditov za obrtništvo, trgovino na drobno in gostinstvo, izvajala bi lokalne proračune, opravljala posle stanovanjskega sklada, posle v zvezi z vrednostnimi papirji, vodila bi družbeno evidenco za lastne komitente ter obdržala svoje korespondente v Zürichu in New Yorku. Za te predloge niso imeli niti Narodna banka niti organi oblasti nobenega posluha.

3.4.10. Likvidacija Istrske banke d.d., Koper

Istrska banka je bila od odprtja podružnic Narodne banke dalje potisnjena v ozadje. Po ugotovitvah vodstva banke in skupščine delničarjev na redni in izredni seji 28. februarja 1955 banka zaradi razmer ni imela več možnosti za uspešno poslovanje. Zato so soglasno sprejeli sklep, da s 1. aprilom 1955 gre v likvidacijo. Temu je botrovalo tudi dejstvo, da Narodna banka pa tudi centralna vlada nista imeli posluha za predlagano preoblikovanje banke, temveč sta predvideli postopek njene likvidacije po določenih zakona o nacionalizaciji in začeli postopek ustanavljanja nove komunalne banke v Kopru.¹⁶⁸ Skupščina je v likvidacijsko komisijo imenovala dr. Božidarja Linharta kot predsednika, Stanka Šircija in Marjana Hodžarja kot člana. Okrožno gospodarsko sodišče v Kopru je sklep skupščine registriralo in objavilo 2. marca

¹⁶⁸ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Dopis Istrske banke, 26. januar 1955.

1955 pod številko Soc 32/, Fi262/55.¹⁶⁹ Nekaj dni kasneje je upravni svet zaradi »tehničnih«¹⁷⁰ ovir, povezanih z deviznim poslovanjem banke, datum začetka likvidacije premaknil na 1. maj 1955 in sklep znova registriral na sodišču. Na sklepe vodstva banke se je odzvala centrala Narodne banke iz Beograda in v dopisu št. XI/2 ST/RS¹⁷¹ pojasnila, da banka pravno ne more začeti postopka likvidacije, dokler ni podpisan sporazum o novem klirinškem poslovanju med Italijo in Jugoslavijo. Po podpisu naj bi klirinške posle prevzela Jugoslovanska izvozna in kreditna banka Beograd, dolarske račune pa glavna centrala Narodne banke v Beogradu.

Istrski banki so bili torej klirinški posli z Banca d'Italia že odvzeti, ker pa italijanska vlada na to spremembo ni pristala, in se je ratifikacija sporazuma zavlekla, je bilo opravljanje klirinških poslov znova vrnjeno Istrski banki.¹⁷² S tem je bila likvidacija banke premaknjena za nedoločen čas.¹⁷³

Junija 1955 je v Kopru začela poslovati Istrska komunalna banka, ki je od Istrske banke prevzela tekoče račune iz aktive in pasive, potrošniška posojila, dolgoročne kredite na imovino odsotnih oseb, investicijske kredite podjetij in Ljudskega odbora mestne občine Koper, sporne terjatve in hranilne vloge. Istočasno je Istrska banka morala predati koprski podružnici Narodne banke dinarske račune tujcev, investicijske kredite v amortizaciji (iz fonda GOIB) in investicijske kredite za plačila osnovnih sredstev. S temi prenosi se je poslovanje Istrske banke znižalo na minimum. Ker je s tem praktično prenehalo denarno poslovanje banke, je banka konec junija ukinila blagajno in vsa vplačila in izplačila opravljala preko koprskе podružnice Narodne banke. Z ukinitvijo računa prostih lir v Trstu, avgusta 1955, in ukazom glavne centrale Narodne banke, o prenosu salda na Jugoslovansko izvozno in kreditno banko, je Istrska banka ostala le kot plačilno mesto za izvajanje kliringa med Trstom in Koprom. Banka je poslovala v tako majhnem obsegu, da je za nadaljnje delovanje morala septembra 1955 znova najeti kredit pri Narodni banki.

¹⁶⁹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Sklep sodišča, 1. marec 1955.

¹⁷⁰ Med Jugoslavijo in Italijo so potekali pogovori o lokalni izmenjavi v obmejnih krajih med Trstom in zaledjem. Sporazum je bil sklenjen 31. marca 1955, vendar ratificiran šele 16. januarja 1957. Bančni vestnik, št. 2, Ljubljana 28. februar 1957, str. 43.

¹⁷¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 53, arhivska enota 114, mapa 2, Dopis glavne centrale Narodne banke FLRJ, 26. marec 1955.

¹⁷² SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 53, arhivska enota 114, mapa 2, Dopis Jugoslovanski banki za zunanjo trgovino, podružnici v Ljubljani, 16. oktober 1956.

¹⁷³ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Kopru, št. 32/10, Fi 29/56 z dne 25. januarja 1956 o izbrisu dneva vstopa družbe Istrska banka d.d. v likvidacijo.

Kot posledica odločitve o začetku likvidacijskega postopka Istrske banke so nastale precejšnje spremembe tudi v lastništvu delnic družbe.¹⁷⁴ Precej se je zmanjšalo število delničarjev, število uslužbencev pa je iz 12 (1954) padlo na pet.

Istrska banka je v poslovno leto 1956 stopila v pričakovanju odloka o likvidaciji. Poleg klirinških je opravljala le še nekaj manjših poslov za posamezna zunanjetrgovinska podjetja. Ves ta čas pa si je uprava banke prizadevala doseči sprostitev sredstev na računu pri Narodni banki, s katerimi bi vsaj delno poravnala kredit. V pojasnilu Narodne banke je bilo zapisano, da so v skladu s predpisom o obveznih rezervah bank in hranilnic pri Narodni banki, vse banke in hranilnice dolžne imeti 50% rezervo od višine sredstev s katerimi razpolagajo. Rezerva je bila zagotovilo nadaljnje likvidnosti bank in ker je depozit pri Narodni banki v celoti blokiran mora biti tudi v celoti hranjen. Čeprav je vodstvo Istrske banke večkrat opozorilo Narodno banko, da blokirana sredstva niso »uloge radnika« in »iznosi iz poslova bivše zone B«¹⁷⁵ temveč sredstva dodeljena banki za njeno poslovanje in del lastnih sredstev, jim ni uspelo spremeniti statusa računa do novembra 1956. Takrat je Narodna banka sporočila, da se sredstva na računu lahko sprostijo pod pogojem, da Istrska banka iz teh sredstev (211.007.839 dinarjev) odplača kredit (146.000.000 dinarjev), najet pri koprski podružnici Narodne banke, in izplača glavni centrali v Beogradu 60.000.000 dinarjev kot dolg za vplačana sredstva VUJA, namenjena za delniško glavnico Istrske banke. Banka je bila dolžna za navedeni znesek znižati delniško glavnico. Ne glede na proteste, je prej omenjenih 60 milijonov ostalo še naprej blokiranih. V drugi polovici leta 1956 so se s ponudbo Jugoslovanske banke za zunanjo trgovino pokazale možnosti za pridobivanje novih poslov. Upravni odbor Jugobanke (Jugoslovanska banka za zunanjo trgovino) je oktobra 1956 sporočil, da so sprejeli odlok o prevzemu delnic Istrske banke, ki bi še naprej poslovala pod istim imenom kot samostojna banka. Zaradi teh obetov in ustnih zagotovil Komiteja za zunanjo trgovino FLRJ je, ne glede na izgubo v poslovanju, vodstvo upalo, da banka ne bo vstopila v likvidacijo niti po sprejetem novem klirinškem sporazumu in bo poslovala naprej. Ta predlog so tudi posredovali skupščini delničarjev 2. julija 1956, ki ga je podprla, čeprav so se zavedali, da poslov ne bi mogli prevzeti, ker niso imeli več poslovnih prostorov. Skupščina je podala razrešnico upravnemu in nadzornemu

¹⁷⁴ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 61, arhivska enota 160, Knjiga delničarjev Istrske banke d.d., Koper 1947 – 1955.

¹⁷⁵ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Dopis Narodne banke, pojasnilo glede blokiranih sredstev, 3. september 1956.

svetu, izbrisana je bila tudi leto prej imenovana likvidacijska komisija. Ker do prevzema novih poslov ni prišlo, se je izguba večala,¹⁷⁶ banka pa je obstajala le še simbolično in zgolj zaradi kliringa. Z ratifikacijo novega klirinškega sporazuma 16. januarja 1957 je bil še zadnji razlog za obstoj Istrske banke odstranjen. S sklepom OLO Koper št. 2176/2¹⁷⁷ z dne 1. marca 1957 je Istrska banka d.d. dne 31. marca 1957 prenehala redno poslovati. Postopek redne likvidacije se je začel 1. aprila 1957. V likvidacijsko komisijo so bili imenovani Lojze Lesjak – predsednik sveta za družbeni plan in finance, Rado Ostrouška – član sveta za družbeni plan in finance in Vinko Žnidaršič – član, za likvidatorja družbe pa je komisija imenovala Vido Krašovec – računovodjo Istrske banke d.d., Koper. Postopek likvidacije Istrske banke se je vlekel skoraj do konca leta 1964, ko je likvidacijska komisija dala skupščini Okraja Koper v potrditev likvidacijsko bilanco in zaključek postopka, ki ga je le-ta potrdila 29. oktobra 1964.

Istrska banka d.d. je bila 19. novembra 1964 izbrisana iz trgovinskega registra Okrožnega gospodarskega sodišča v Kopru.

¹⁷⁶ V letni bilanci je banka izkazovala bruto izgubo v višini 2.904.036 dinarjev. S preknjižbo dobička iz prejšnjih let je bilanca izgube bila 1.075.940 din. SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30, Poslovno poročilo k letni bilanci Istrske banke d.d., Koper za leto 1956, 23. januar 1957.

¹⁷⁷ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 52, arhivska enota 113, mapa 13, Sklep OLO Koper, 1. marec 1957.

4. OSTALI DENARNI ZAVODI NA PRIMORSKEM

4.1. *Narodna banka FLRJ, podružnici Koper in Buje*

Na podlagi sklepa guvernerja Narodne banke FLRJ in Odredbe VUJA o ustanovitvi podružnic je Narodna banka junija 1952 ustanovila podružnici v Kopru in Bujah. Banka je imela značaj zvezne ustanove, ki je svoje naloge opravljala po smernicah in navodilih Zveznega izvršnega sveta.¹⁷⁸

Podružnici sta do priključitve cone B STO Sloveniji oziroma Jugoslaviji:

- opravljali emisijsko in trezorsko službo in sprejemali vse vrste pologov,
- vodili knjigovodsko službo za blagajniško poslovanje vseh področnih pošt,
- prodajali davčne in taksne vrednotnice,
- sprejemali vloge na tekoče račune in hranilne knjižice,
- vodili devizne tekoče račune za OLO Koper in gospodarska podjetja,
- odobraval kratkoročne in dolgoročne kredite gospodarskim organizacijam vseh vrst,
- vodili kratkoročne in dolgoročne fonde gospodarskih organizacij,
- vodili lokalne proračune,
- vodili lokalni plačilni promet,
- vodili družbene evidence za vse gospodarske organizacije, vključene v družbeni plan,
- izvajali nadzor obračuna uvoza in izvoza in splošni devizni nadzor in
- kreditirali druge lokalne denarne zavode.¹⁷⁹

Po reorganizaciji leta 1955 so podružnicam ostali le večji komitenti, dobili pa sta nove naloge, med njimi zlasti kreditiranje bank, zbiranje statističnih poročil in izdelava analiz poslovanja okraja.

¹⁷⁸ SI PAK KP 450, Okrajni komite ZKS Koper, škatla 58, arhivska enota 225/V, Analiza denarnih zavodov v okraju Koper, 1959.

¹⁷⁹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 6, arhivska enota 30. Bančno poslovanje v koprskem okraju, 1954.

4.2. Komunalna banka Koper

Svet za gospodarstvo OLO Koper je na svoji seji 27. januarja 1955 imenoval komisijo za ustanovitev komunalne banke v Kopru in Piranu. V komisiji so bili Franc Potočnik – direktor Istrske banke, dr. Božidar Zega – OLO Koper, Danilo Slavec – Narodna banka Koper in Marjan Hodžar – Začimba, Portorož. Naloga komisije je bila preučitev možnosti ustanovitve komunalne banke v Kopru in Piranu, priprava osnutka statuta komunalne banke in priprava osnutka vloge o ustanovitvi. Komisija je ugotovila, da je »gospodarska slika kazala potrebo po komunalni banki«¹⁸⁰ in bi njeno poslovanje bilo rentabilno. Dodala je še, da je ustanovitev komunalne banke tesno povezana z likvidacijo Istrske banke, med drugim tudi zato, ker komunalna banka ni imela svojih poslovnih prostorov. Zato je komisija predlagala preložitev odprtja do vstopa Istrske banke v likvidacijo. Ustanovitev piranske podružnice kot samostojne enote pa so opredelili za nepotrebno.

Banka je bila, ne glede na mnenje komisije, ustanovljena z odločbo OLO Koper št. 726 dne 29. marca 1955 z nazivom »Istrska komunalna banka«¹⁸¹ s sedežem v Kopru kot samostojna gospodarska organizacija s posebnim položajem. Poslovno področje banke je bilo:

- zbiranje prostih denarnih sredstev,
- odobravanje kreditov do višine zbranih denarnih sredstev,
- opravljanje nalog v zvezi s plačilnim prometom s tujino (s pooblastilom Narodne banke),
- opravljanje plačilnega prometa v državi za lastne komitente,
- opravljanje blagajniške službe in knjigovodstvo v zvezi z vodenjem proračunov lokalnih skupnosti,
- opravljanje poslov v zvezi s posojili lokalnih skupnosti,
- opravljanje poslov v zvezi z javno službo (dodeljenih od Narodne banke),
- opravljanje drugih poslov po nalogu OLO Koper in v skladu z zveznimi ali republiški predpisi.

Banka je začela s poslovanjem 27. junija 1955 po prenosu določenih nalog iz kopske podružnice Narodne banke in Istrske banke d.d., Koper. Istega dne je začela

¹⁸⁰ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 135, Ustanovitev Komunalne banke Koper, 1955.

¹⁸¹ SI PAK KP 170, Istrska banka Koper, škatla 57, arhivska enota 135, Ustanovitev Komunalne banke Koper, 1955.

poslovati tudi podružnica Piran. Z odlokom OLO Koper št. 537/1 dne 20. oktobra 1955 je bil prvotni naziv banke spremenjen v »Komunalna banka Koper«.¹⁸²

4.3. *Hranilnica in posojilnica Koper*

Posojilnica in hranilnica v Kopru je bila prvič ustanovljena leta 1884 in je delovala do leta 1927, ko jo je takratna oblast spravila v likvidacijo. Njeno delovanje so znova obudili januarja 1947. V združni register pri Okrožnem narodnem sodišču je bila vpisana 4. februarja 1947 kot »Posojilnica in hranilnica, registrirana zadruga z neomejeno zavezo« s sedežem v Kopru. Zadruga je imela nalogo izboljšati gmotno stanje svojih članov in z združnimi krediti priskrbeti potrebna denarna sredstva svojim komitentom v gospodarstvu.¹⁸³ Leta 1947 je bila Posojilnica edini kreditni zavod, ki je odobral potrošniške kredite, kasneje, od leta 1953 pa se je s tem ukvarjala tudi Istrska banka. V nazivu zadruge se je leta 1948 spremenil jamstveni status iz neomejene v omejeno zavezo. Posojilnica je poleg zbiranja hranilnih vlog delavcev in nameščencev odobraval tudi potrošniške kredite. Konec leta 1952 je imela zadruga 1052 članov, vloženih pa je bilo 250 zahtev po kreditiranju. Takrat je začela delovati tudi poslovalnica v Izoli. Marca 1954 je Posojilnica najela kredit pri Narodni banki za razširitev poslovanja na odobravanje investicijskih kreditov kmetom.¹⁸⁴ Posojilnica je bila ponovno vpisana v združni register dne 13. julija 1954.

Istrska banka si je prizadevala, da bi posojilnica odobraval kredite kmetijstvu in sicer iz lastnih sredstev – hranilnih vlog, banki pa bi prepustila potrošniške kredite v celoti.

¹⁸² SI PAK KP 450, Okrajni komite ZKS Koper, škatla 58, arhivska enota 225/V, Analiza denarnih zavodov v okraju Koper, 1959.

¹⁸³ SI PAK KP 174, Posojilnica in hranilnica v Koper, škatla 2, arhivska enota 4, Registracija zadruge, 1947.

¹⁸⁴ SI PAK KP 174, Posojilnica in hranilnica v Koper, škatla 2, arhivska enota 4, Registracija zadruge, 1947.

5. ZAKLJUČEK

Naloga slovenskih denarnih zavodov na Primorskem je bila že od ustanovitve prvih hranilnic in posojilnic podpora gospodarskemu razvoju in ohranitev glavnih stebrov narodnosti, slovenskega jezika in kulture. Da so dobro opravili svoje poslanstvo med dvema svetovnima vojnoma so potrdila številna prizadevanja italijanskih oblasti, da jih čimbolj temeljito uničijo. Denarni zavodi so zaradi odločne podpore slovenskemu prebivalstvu v času fašistične Italije poleg slovenskih šol postali osrednji politični problem. Eden osnovnih pogojev za uresničitev popolne italijanizacije ozemlja, ki ga je Italija dobila po prvi svetovni vojni je bil ukinitvev vseh slovenskih denarnih in drugih zadrug. Prisilno ukinjenih jih je bilo več kot 600, vendar popolne italijanizacije do začetka druge svetovne vojne oblastem ni uspelo izpeljati. Druga svetovna vojna je na Primorskem prinesla osvoboditev, a tudi razdejanje. Razvoj je namesto rasti navzgor zaradi posebne situacije ostal blokiran.

Obdobje po drugi svetovni vojni je na Primorskem zaznamovalo mednarodno reševanje ozemeljskih sporov med Jugoslavijo in Italijo. »Boji za pravično mejo« vodeni za pogajalsko mizo so pripeljali do izolacije Primorske. Razdeljena v dve coni in postavljena pod vojaško upravo je postala poligon za preizkušanje moči, italijanske, jugoslovanske in zavezniške. To ji je v prvih letih po vojni prineslo gospodarsko stagnacijo in popolno odvisnost od zasedbenih oblasti. Z podpisom pariške mirovne pogodbe se je življenje v novoustanovljeni coni B STO premaknilo na bolje. Jugoslovanska podpora pri ponovnem gospodarskem zagonu je bila odločilnega pomena.

Za čimbolj uspešno gospodarsko prenovo je Jugoslavija v coni B ustanovila močno denarno institucijo in ji namenila centralno vlogo pri uvedbi lastnega razvojnega modela. Ustanovitev Istrske banke Koper leta 1946 oziroma začetek njenega poslovanja februarja 1947 je sovpadala z odločitvijo o ustanovitvi STO. Ker država STO ni bila nikoli ustanovljena je vojaška uprava ohranila svoj vpliv v coni B STO. Za uresničitev svojih ciljev je Istrsko banko povzdignila v osrednjo denarno institucijo. Zaupana ji je bila naloga, da utrdi jugoslovanske pozicije v coni, poskrbi za gospodarski razcvet in s tem Jugoslaviji utre pot za dosego političnih ciljev in ozemeljskih zahtev v pogajanjih z mednarodno skupnostjo. V času obnove in oblikovanja novih gospodarskih kapacitet na Primorskem je Istrska banka odigrala

veliko, če ne glavno vlogo pri postavljanju razvojnih temeljev. Ustanovljena je bila zato, da podpre gospodarstvo in to nalogo je izpolnila v celoti. V prvih letih delovanja je denarno podprla ustanovitev vseh pomembnejših podjetij v coni B. Čeprav je denar s katerim je razpolagala bil jugoslovanski je skrbela, da so podjetja dobro poslovala doma in s tujimi, predvsem italijanskimi podjetji. Tudi če je bila zgolj instrument v rokah politike, ji je uspelo s svojim delovanjem pridobiti zaupanje komitentov, domačih in tujih. V kratkem času svojega obstoja se je uveljavila kot resna in zanesljiva partnerica pri poslovanju. Dvig gospodarske razvojne ravni na Primorskem ne bi bil mogoč brez Istrske banke.

Spremembe, ki jih je doživela v letih 1952 - 1955, ko je bila večina nalog prenesena na podružnici Narodne banke so bile odraz časa, ki so ga zaznamovale za cono B STO življenjsko pomembne odločitve.

Ustanovitev podružnic Narodne banke je za Istrsko banko kot večinsko lastnico pri delniških družbah pomenila izgubo vseh stkanih vezi s podjetji. Ostala je brez trdnih temeljev svojega delovanja. Oblasti so ji zaupale le še opravljanje klirinškega prometa z Banca d'Italia. Pogled na delovanje in pomen Istrske banke skozi prizmo časa in dogodkov je razkril sliko institucije, ki je za območje, v katerem je delovala, bila okno v poslovni svet in garant varnih naložb, bodisi velikih podjetij in obratov, bodisi malih navadnih ljudi. Predvsem pa je bila glavni vhod skozi katerega je Jugoslavija širila in utrjevala svoje interese v coni B STO.

Med pomembnejše naloge Istrske banke je zagotovo sodil sporazum o blagovnem in denarnem prometu med cono A STO in cono B STO. Klirinško poslovanje preko Istrske banke je v prvem desetletju po vojni za Jugoslavijo nemalokrat pomenilo edini način poslovanja s tujino. Kako pomemben del poslovanja je bil klirinški sporazum je postalo jasno po letu 1955. Italijanska stran je zavrnila poskus Jugoslavije, da prenese opravljanje klirinških poslov na Jugoslovansko izvozno in kreditno banko. Zato je bila Jugoslavija prisiljena odložiti likvidacijo Istrske banke za nedoločen čas.

Z odvzemom večine pristojnosti se uprava Istrske banke ni takoj sprijaznila. Iz dopisovanja s centralo Narodne banke je razvidno, da je na vsak način poskušala ohraniti rentabilnost banke. Iskala je rešitev, ki bi banki znova vrnila ugled in položaj. Vsak poskus uprave je Narodna banka zavrnila.

Po letu 1955, ko je bila izvedena reorganizacija denarnih zavodov so poleg Istrske in Narodne banke na Primorskem začeli delovati še nekateri drugi denarni zavodi. Na območju koprškega okraja je marca 1955 začela poslovati Zadružna hranilnica in

posojilnica Koper, ki je že v začetku odprla svoji podružnici v Sežani in Postojni in poslovalnico v Ilirski Bistrici. Od Narodne banke so prevzeli tekoče račune kmetijskih zadrug, od Komunalne banke pa leta 1958 račune kmetijskih posestev. Aprila 1955 je OLO Koper ustanovil Komunalno banko Koper s podružnicami v Piranu, Postojni, Sežani in Ilirski Bistrici. Prevzela je poslovanje vseh trgovskih, gostinskih in obrtnih gospodarskih organizacij in proračune ljudskih odborov. Ustanovitelske pravice Mestne hranilnice in posojilnice »Čebelica« Koper je leta 1956 zaradi tradicije prevzel Občinski ljudski odbor Izola. Jugoslovanska investicijska banka je v letu 1957 ustanovila svojo podružnico v Kopru, ki je prevzela vsa investicijska posojila iz splošnega in republiškega investicijskega sklada. Marca 1959 je v Kopru začela poslovati tudi podružnica Jugoslovanske banke za zunanjo trgovino.

Ustanavljanje novih bančnih subjektov v času, ko je Istrska banka še delovala oziroma počasi hiral, je preprečilo opaznejše ali resnejše krize v gospodarstvu okraja. Vzrok za obdobje stagnacije, ki se je za območje cone B STO začelo po priključitvi Jugoslaviji, pa gre iskati v tem, da je jugoslovanska oziroma slovenska vlada višjo razvojno raven nekdanje cone B STO poskušala uskladiti in izenačiti s stanjem v LRS.

6. PRILOGE

6.1. Slovenski denarni zavodi ustanovljeni pred drugo svetovno vojno

Preglednica 12: Vir: SI PAK KP 359, ONOO za tržaško okrožje – odsek za zadrugištvo in kmetijstvo, škatla 2, arhivska enota 4, Seznami zadrug in SI PAK KP 485, Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO, škatla 2.

PREGLED SLOVENSКИH DENARNIH ZAVODOV USTANOVLJENIH PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO	
Tržaško okrožje	
Naziv in sedež	Leto ustanovitve
Hranilnica in posojilnica Škedenj	1880
Tržaška posojilnica in hranilnica, Trst	1885
Hranilno in posojilno društvo Nabrežina	1887
Hranilnica in posojilnica Tomaj	1897
Posojilnica in konzumno društvo Opčine	1902
Okrajna posojilnica in hranilnica Sežana	1903
Jadranska banka, Trst	1905
Hranilnica in posojilnica Boljunec	1905
Hranilnica in posojilnica Sv. Ivan	1905
Trgovsko – obrtna zadruga, Trst	1906
Posojilno društvo Bane	1906
Hranilnica in posojilnica Prosek	1906
Hranilnica in posojilnica Dolina	1907
Hranilnica in posojilnica Trebče	1907
Hranilnica in posojilnica Sv. Križ	1908
Posojilnica in hranilnica Opčine	1908
Hranilnica in posojilnica Škofije	1908
Kmečka posojilnica Devin	1908
Hranilnica in posojilnica Doberdob	1908
Hranilnica in posojilnica Lokev	1908
Hranilnica in posojilnica Bazovica	1909
Hranilnica in posojilnica Barkovlje	1910
Narodna posojilnica in hranilnica Trst	1911
Splošna hranilnica Trst	1913

Ljudska hranilnica in posojilnica Nabrežina	1914
Kmečka hranilnica in posojilnica Šempolaj	1914
Goriško okrožje	
Goriška ljudska posojilnica, Gorica	1883
Centralna posojilnica Gorica	1889
Štedilna posojilnica Šebrelje	1890
Posojilnica v Vipavi	1893
Hranilnica in posojilnica Tolmin	1893
Ljudska posojilnica Šempas	1893
Posojilnica in hranilnica Ajdovščina	1894
Okrajna posojilnica Kobarid	1895
Ljudska hranilnica in posojilnica Šempeter	1896
Trgovsko – obrtna zadruga Gorica	1897
Kmečka obrtna posojilnica Bilje	1897
Kmečka obrtna posojilnica Miren	1897
Kmečka obrtna posojilnica Bovec-Rombon	1897
Hranilnica in posojilnica Solkan	1897
Okrajna posojilnica Kanal	1897
Kmečko delavska posojilnica Renče	1897
Kmečka obrtna posojilnica Bovec	1898
Okrajna posojilnica Bovec	1898
Kmečka rokodelska posojilnica Šempeter	1898
Kmečka hranilnica in posojilnica Kojško	1898
Hranilnica in posojilnica Biljana-Medana, Dobrova	1898
Kmečka rokodelska posojilnica Pevma	1899
Kmečko obrtniška hranilnica Komen	1899
Kmečka posojilnica Črniče	1899
Hranilnica in posojilnica Selo	1899
Kmečka hranilnica in posojilnica Čepovan	1900
Hranilnica in posojilnica Kamnje	1900
Hranilnica in posojilnica Dornberg	1902
Hranilnica in posojilnica Štanjel	1902
Hranilnica in posojilnica Rihemberg	1904
Hranilnica in posojilnica Col	1904
Hranilnica in posojilnica Osek	1905
Hranilnica in posojilnica Podbrdo	1905
Kmečka rokodelska posojilnica Bovec	1906
Kmečka obrtna posojilnica Sovodnje	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Kamno pri Kobaridu	1908

Kmečko delavska hranilnica in posojilnica Trnovo	1908
Kmečko delavska hranilnica in posojilnica Lokve	1908
Kmečka posojilnica Prvačina	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Opatje selo	1908
Kmečka posojilnica Šmartno	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Števerjan	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Kozana-Vipolže	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Mirnik	1908
Kmečka posojilnica Komen	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Pliskovica	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Kostanjevica na Krasu	1908
Kmečka posojilnica in hranilnica Borjana	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Idrsko	1908
Kmečka posojilnica Sv.Križ-Cesta	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Lokavec	1908
Kmečka posojilnica Šmarje	1908
Kmečka posojilnica in hranilnica Šempas	1908
Kmečko obrtniška hranilnica Sv. Lucija	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Roče	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Hudajužna	1908
Hranilnica in posojilnica Drežnica	1908
Kmečka banka Gorica	1909
Kmečka hranilnica in posojilnica Brje	1909
Kmečko delavska hranilnica in posojilnica Sovodnje	1909
Kmečko delavska posojilnica Dol-Otlica	1909
Kmečka hranilnica in posojilnica Velike Žablje	1909
Kmečka posojilnica Libušnje	1909
Kmečka hranilnica in posojilnica Podmelec	1909
Kmečka posojilnica in hranilnica Otalež	1910
Kmečka posojilnica Volče	
Slovenska Istra	
Posojilnica in hranilnica Koper	1884
Posojilnica in hranilnica Podgrad	1894
Posojilno in konzumno društvo Pobegi	1896
Posojilno in konzumno društvo Dekani	1898
Hranilnica in posojilnica Marezige	1900
Posojilno in konzumno društvo Osp	1901
Kmečka hranilnica in posojilnica Izola	1903

Ljudska banka Koper	1903
Posojilnica in hranilnica Pomjan	1906
Konzumno in posojilno društvo Pobegi	1906
Kmečka posojilnica in hranilnica Bertoki	1907
Kmečka posojilnica in hranilnica Pobegi	1908
Hranilnica in posojilnica Korte	1908
Kmečka posojilnica in hranilnica Vanganel	1908
Kmečka posojilnica in hranilnica Dekani	1908
Kmečka posojilnica in hranilnica Sv. Anton	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Hrpelje	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Klanec	1908
Hranilnica in posojilnica Sočerga	1908
Hranilnica in posojilnica Spodnje Škofije	1908
Kmečka hranilnica in posojilnica Jelšane	1909
Hranilnica in posojilnica Predloka	1909
Kmečka hranilnica in posojilnica Kubed	1909
Gospodarsko in posojilno društvo Šmarje	1911
Kmečka posojilnica in hranilnica Sečovlje	1912
Kmečka posojilnica Izola	1912
Kmečka obrtniška posojilnica Piran	1922
Posojilnica in hranilnica Šmarje	1926
Kmečka obrtna posojilnica Pobegi	1938
Ljudska posojilnica Kozina	1908

6.2. *Bančni slovar*

A

AKREDITIV

beseda izhaja iz francoščine in v bančnem jeziku pomeni pismo, s katerim banka naroča drugi ustanovi ali osebi, naj ob izpolnitvi določenih pogojev izplača določeno vsoto v korist določene tretje osebe. Dokumentarni akreditiv je eden najučinkovitejših inštrumentov zavarovanja plačil v mednarodni trgovini.

AKTIVA

je tista stran bilance, kamor se knjižijo naložbe. Aktivne obresti so tiste, ki jih dobi upnik (banka) za posojen denar.

AMORTIZACIJA KREDITA

je najenostavnejše rečeno odplačevanje posojila.

AMORTIZACIJSKI NAČRT

je načrt odplačevanja nekega posojila. Navadno je pripravljen v obliki tabele, ki prikazuje odplačevanje posojila skozi odplačilno dobo po kapitalizacijskih obdobjih. Za vsako kapitalizacijsko obdobje so izračunane obresti, razdolžnina ter ostanek glavnice.

ANTICIPATIVNOST

je predčasnost, nekaj kar je plačljivo vnaprej. Anticipativne obresti se obračunajo in od glavnice odvzamejo že na začetku obrestovalnega obdobja.

ANUITETA

je letni obrok, vplačilo ali odplačilo. Sestavljena je iz obresti in glavnice, katera se poplača s to anuiteto. Mesečna anuiteta je enostavno mesečni obrok.

AVANS

(fr. Avance - naprej) - je vnaprej plačan znesek ali naplačilo. Pogosti sinonim je predujem.

AŽIJA

(ital. aggio, fr. agio, nem. aufgeld – naplačilo, pribitek) – razlika med nominalno in večjo tržno vrednostjo deviz, vrednostnih papirjev. Nasprotno od disažijo (manjša tržna vrednost, odbitek). Oba temeljita na primerjanju vrednosti zlatega in papirnatega denarja. Izraža se navadno v odstotkih.

B

BANČNI AVTOMAT

ali bankomat je katerikoli avtomat, ki ga lahko uporabljamo za opravljanje bančnih poslov kot so: dvig, polog, pregled stanja, plačevanje položnic itd.

BANČNI POSLI

Posli, ki jih izvaja banka. To so pasivni (banka je dolžnik), aktivni (banka je upnik), komisijski oz. posredniški (banka je posrednik) in posli za lastni račun (udeležbe, konsorcialni, arbitražni posli)

BANKA

izhaja iz francoske besede 'banque' oz. italijanske 'banco', ki pomeni menjalno mizo. Razlikujejo se po označbi poslov, ki jih opravljajo, ali s katerimi se večinoma ukvarjajo. Tako poznamo emisijske, depozitne, kreditne, investicijske in poslovne banke.

BANKIR

je tako lastnik banke kot tudi vsak, ki se ukvarja z bančnimi posli. Danes je v uporabi beseda bančnik.

BANKROT

(ital. banca rotta - razbita miza) - včasih so nepoštenim bančnikom razbijali mize. Danes beseda bankrot označuje denarni in gospodarski polom.

BIANCO

(ital. Bianco - čist, prazen, neizpolnjen) - Bianco kredit je odprt kredit, brez kritja. Bianco ček nima vpisanega zneska. Bianco menica pa neizpolnjena menica (samo s podpisom, brez zneska in datuma).

BILANCA

je prikaz aktive in pasive neke ustanove ali podjetja, ki mora biti enaka na obeh straneh.

BILANČNA VSOTA

pove, s kako velikimi sredstvi razpolaga banka oziroma kako velike so njene naložbe. Knjigovodsko je enaka aktivni oziroma pasivi banke.

BILIJARDA

je tisoč bilijonov (10^{15} ali 1 000 000 000 000 000).

BILIJON

je milijon milijonov (10^{12} ali 1 000 000 000 000) razen v angleškem oz. ameriškem in francoskem okolju kjer je bilijon kot pri nas milijarda (10^9 ali 1 000 000 000).

BLAGAJNIŠKI ZAPIS

je kratkoročni vrednostni papir, ki se glasi na določen denarni znesek, z določenim rokom dospelosti in določeno obrestno mero.

BIS

je kratica za Bank for International Settlements. Pod okriljem te ustanove so bile postavljene smernice za določanje kapitalske ustreznosti bank, ki jim pravimo baselska priporočila.

BLANKET

(fr. Blanc - bel) - je neizpolnjena tiskovina. Najpogostejši so čekovni blanketi, ki so predtiskani lističi, na katere imetnik tekočega računa napiše ustrezne podatke in tako iz njega naredi ček.

BON

(fr. bon - dober, dobrina) - je vrednostni papir, ki se uporablja za različne namene. Lahko nastopa kot začasni denar (bencinski bon), kot nakaznica, obveznica, zadolžnica itd.

BONITETA

(lat. Bonus - dober) - označuje kakovost, predvsem podjetij. Banke izvedejo boniteto nekega podjetja na podlagi računovodskih izkazov tega podjetja. Ta informacija je zelo pomembna pri odločitvah o kreditiranju podjetij.

BORZA

je gospodarska ustanova, ki se ukvarja z nakupom in prodajo blaga, valut, vrednostnih papirjev na zaprtem in kontroliranem tržišču.

BROKER

ali borzni posrednik je oseba, ki v imenu njegove stranke kupuje oz. prodaja vrednostne papirje. Posluje v svojem imenu za tuj račun, njegov zaslužek pa je provizija.

C

CAMBIO

(ital. Cambiare - menjati) - ima več pomenov: menjava, menjanje, včasih tudi tečaj ali celo menica.

CASSA

(ital. Cassa) - dejansko pomeni zaboj, čeprav si danes pod to besedo predstavljamo blagajno.

CERTIFIKAT

ali potrdilo. Z njim se dokazuje lahko mnogo stvari, od kvalitete do izobrazbe.

CESIJA

prisilni ali prostovoljni odstop oziroma prenos terjatve na drugo osebo.

Č

ČEK

je plačilno sredstvo. Gre za pisni nalog, s katerim izdajatelj pooblasti banko, naj izplača prinašalcu določeno vsoto denarja v breme njegovega računa na določen datum. Ker so banke prenehale kriti čeke, le ti počasi izgubljajo na popularnosti, ker jih sprejema vse manj prodajalcev.

D

DEALER

je borzni trgovec, ki trguje v svojem imenu in za svoj račun. Njegov zaslužek je razlika med prodajno in nakupno ceno vrednostnega papirja.

DEBALANS

ima negativen pomen, pomeni pa neuravnoteženo stanje bilance ali proračuna.

DEBET

je sinonim za dolg. Debitor pa označuje dolžnika.

DEBETNA KARTICA

bolj znana kot bančna kartica je vrsta plačilne kartice, pri kateri se imetniku takoj po nakupu znesek odšteje iz tekočega računa.

DEFLACIJA

je nasprotje inflaciji in pomeni zniževanje denarnih sredstev v obtoku z namenom povzročiti zvišanje kupne moči denarja ter padanje cen.

DEKURZIVNOST

pomeni nekaj za nazaj. Dekurzivno obrestovanje je obračunavanje obresti po preteku ustreznega obdobja za nazaj.

DELNICA

je vrednostni papir, ki predstavlja solastnino na delniški družbi. Lastnik delnice, delničar, ima zato določene pravice do te delniške družbe.

DELNICA NA PRINOSNIKA

delnica, s katero se katerikoli prinosnik smatra za delničarja.

DELNICA POIMENSKA

delnica, ki je izdana na ime lastnika, na kateri je tudi navedeno podjetje, bivališče in poklic lastnika.

DELNIŠKA DRUŽBA

je gospodarska kapitalska družba, pravna oseba, katere kapital je razdeljen na delnice.

DEMONETIZACIJA

se pojavi, ko kovanci prenehajo biti plačilno sredstvo in postanejo vredni le toliko, kolikor je vredna kovina, iz katere so narejeni.

DENAR

izvira iz latinščine: 'denarius' je bil starorimski srebrnik, enak starogrški drahmi.

DENARNA POLITIKA

je urejanje količine denarja v obtoku z namenom doseganja ekonomskih ciljev gospodarstva.

DENARNA REZERVA

Je sestavljena iz gotovine in virmanskega denarja. Virmanska rezerva je realna ekonomska količina, ki odraža stopnjo likvidnosti gospodarstva in je del obratnih sredstev in kredita. Najmanjši znesek, ki ga mora imeti samostojna banka na svojem računu, da bi bila likvidna znaša 4 % vseh odobrenih kreditov.

DENOMINACIJA

znižanje imenske vrednosti papirnatega denarja.

DEPOZIT

ali polog. Ponavadi govorimo o shranjevanju denarja v bankah.

DEVALVACIJA

(lat. valere - veljati) - vrsta denarne reforme, pomeni znižanje tečajne vrednosti denarja glede na vrednost zlata in tujih valut, ki jo opravi država, ponavadi zaradi inflacije.

DEVIZA

uradno pomeni imetje domačih bank pri tujih bankah, neuradno pa ta izraz uporabljamo kot sinonim za tuj denar.

DISKONT

(ital. Conto - račun) - pomeni obresti od nominalne vrednosti za čas od prodaje menice do njene valute. Besedo pogosto uporabljamo tudi pri drugih poslovnih dogodkih, ko gre za izračunavanje na kakršenkoli način zmanjšane vrednosti glavnice pred njenim dejanskim dospeljem.

DISPOZICIJA

razpolaganje, razporeditev. Dispozicijski fond – denar, za katerega ni potrebno dajati računov.

DIVIDENDA

(franc. dividende, lat. dividendum - kar naj se deli) - pomeni delež od letnega dobička delniške družbe. Prejemniki dividende so delničarji.

E

EKSPOZITURA

izpostava, podružnica ali poslovalnica kake večje upravne ali gospodarske enote.

ELEKTRONSKO BANČNIŠTVO

pravimo tistim bančnim poslom, ki jih lahko bančne stranke opravljajo s pomočjo elektronike (računalnikov, telefonov, bančnih avtomatov ...).

EMISIJA

pomeni izdajanje bankovcev in vrednostnih papirjev.

ENOTNI TEČAJ

je v tečajnici borze TAS (tehtana aritmetična sredina oz. povprečje) doseženih cen sklenjenih poslov na določen dan.

ESKONT

Obresti, ki se odbijejo pri nakupu nedospele terjatve, zlasti menične.

ESKONTNA OBRESTNA MERA

je izraz, ki ga največkrat slišimo v povezavi z imenom centralne banke. Gre namreč za obrestno mero za posojila centralne banke poslovnim bankam.

EOM

(realni del) - je efektivna obrestna mera, pri kateri se ne upošteva valorizacijska stopnja. Efektivna obrestna mera je dejanska cena kredita, izračunana v skladu z Zakonom o potrošniških kreditih. Pomeni skupne stroške kredita, izražene kot letni odstotek odobrenega zneska kredita.

F

FACTORING

njegov nastanek sega v asirsko dobo. Opredelitev za to obliko posla je mnogo. Ena od njih pravi, da pri poslu factoringa factor, tj. kupec terjatve, odkupi terjatev od

prodajalca blaga, prevzame tveganje plačila in nalogo izterjati dolg. Plačilo si factor zadrži v obliki diskonta pri izplačilu nakupne cene.

FAKTURA

(lat. factura - trgovski račun) – račun izdan za prodano blago.

FIBOR

je Frankfurtska medbančna obrestna mera, ki se uporablja pri različnih pogodbenih poslih.

FIKSEN

(lat. fixus - pritrditi) - pomeni trden, stalen, določen. Fiksna obrestna mera je torej vnaprej določena obrestna mera, ki se v času ne spreminja.

FINANCE

(starofr. finer - plačati) - na splošno označujejo denarne posle in gospodarjenje z denarjem.

FINANČNA SREDSTVA

Sestavljajo jih gotovina, žiralni denar in terjatve. S stališča gospodarstva je pomen finančnih sredstev enak pomenu tujih plačilnih sredstev v okviru nacionalnega gospodarstva.

FLUKTUACIJA

(lat. fluctus – valovanje) – v borznem jeziku se uporablja pri nihanju tečajev na borznem sestanku.

FOND

(lat. Fundus, franc. Fonds - zemljišče) - ali sklad, denarna sredstva, zaloga. V javnosti se pogosto pojavljata tako fond kot sklad, čeprav pomenita isto.

FORFAITING

je nastal iz izraza a forfait, ki se je v bančništvu začel uporabljati za posel prodaje izvoznih terjatev banki skupaj s sredstvi zavarovanja. Pri tem prodajalec terjatve ne prevzema nobenega tveganja.

G

GARANCIJA

je najvišja oblika jamstva. Gre za abstraktno zavezo banke, da bo obveznost na določen dan izpolnila, ne glede na to, ali je bil posel, na osnovi katerega je do

garancije prišlo, izpeljan ali ne. Zanj veljajo posebna pravila mednarodne bančne prakse. Lahko rečemo, da je garancija neke vrste vrednostni papir.

GLAVNICA

predstavlja znesek, ki ga dolžnik dolguje upniku. Ko govorimo o glavnici pri varčevanju, le-ta predstavlja znesek, ki ga varčujemo.

GOTOVINA

je denar, s katerim razpolagate vsak trenutek.

H

HIPOTEKA

(gr. Hypotheke - postavljeno pod obveznost) - predstavlja zastavo, zastavitev nepremičnine pod poroštvo pri denarnem posojilu. Torej je z nepremičnim premoženjem zavarovana terjatev.

HITRI POLOG

je polog na račun oz. plačilo položnic preko bančnega avtomata oz. računalnika.

HRANILNICA

je finančna institucija, ki zbira predvsem vloge prebivalstva in malega gospodarstva, ukvarja pa se tudi s kreditiranjem teh področij.

HRANILNO PISMO

je pismo oz. listina, ki jo izda banka in se glasi na določen znesek ter je unovčljiva v določenem roku.

I

INFLACIJA

(lat.inflatio - naraščanje) - je razvrednotenje denarja zaradi njegovega pretiranega izdajanja brez pravega kritja. Je posledica gospodarskih razmer v državi in tujini.

Mednarodni in v Sloveniji 1945 – 1999
mednarodne bančne

avnicij pri

Nizka stopnja inflacije je v večini primerov celo zaželen dejavnik, saj ugodno vpliva na razmere v gospodarstvu.

INKASO

(lat. incassare - prejeti denar) - je unovčenje zapadle menice ali računa, večkrat pa ta beseda pomeni tudi pobiranje gotovine.

INTERKALARNE OBRESTI

so obresti za čas porabe posojila. Banka jih obračuna ob koncu meseca in ob prenosu posojila v odplačevanje.

IZHODIŠČNA OBRESTNA MERA

je tista obrestna mera, ki jo uporabljamo pri določenih poslih kot izhodišče. Primer so obrestne mere pri kreditiranju pravnih oseb, kjer banka izhodiščni obrestni meri dodaja še odstotne deleže, ki so odvisni od bonitete posojilojemalca in drugih njegovih lastnosti.

J

JAMSTVO

je način zavarovanja plačila nekega dolga, pri katerem se tretja oseba zaveže, da bo upniku v določenem roku poplačala dolžnika. Poznamo menično jamstvo (aval), poroštvo in garancijo (kot implicitni bančni kategoriji).

JAVNA PONUDBA

je ponudba primarne izdaje vrednostnih papirjev, namenjena nedoločenemu krogu oseb. Posredovana je v obliki javno objavljenega oglasa.

JAVNE FINANCE

so veja financ, ki obravnava finančne odločitve v javnem sektorju gospodarstva.

K

KAPITAL

(lat. capitalis - glaven) – glavnica, temeljni znesek oziroma premoženje v denarju. Nanaša se lahko celo na stavbe in opremo. Celotni kapital neke banke (v Sloveniji ga imenujemo jamstveni kapital) sestavljata po mednarodnih standardih temeljni (Core ali Tier One Capital) in dodatni kapital (Supplementary ali Tier Two Capital). Temeljni kapital je sestavljen iz nominalnega delniškega kapitala (Share Capital) in vidnih rezerv (Disclosed Reserves). Slednje se oblikujejo iz nerazporejenega, zadržanega dobička in iz presežka vplačanega kapitala. Dodatni kapital sestavljajo poleg ostalega tudi skrite rezerve, (re)valorizacijske rezerve in splošne rezervacije.

KAPITALIZACIJA

je pretvorba dohodka, ki ga pričakujemo, v glavnico (kapital). Kapitalizacija obresti se nanaša na obresti, ki postanejo del glavnice (kapital), kar se dogaja pri obrestno obrestnem računu.

KAPITALIZACIJSKA DOBA, OBDOBJE

je obdobje med dvema zaporednima pripisoma (obračunoma) obresti.

KLIRING

(angl. clearing – razprodaja, obračun) – obračunavanje zunanjetrgovinskih terjatev in obveznosti med dvema državama v valuti določeni s sporazumom. Na splošno to pomeni medsebojno poravnavanje obveznosti in terjatev s kompenzacijo, (pobotanjem) tj. po obračunski poti brez uporabe gotovine. V mednarodnem pomenu je to kompenzacijski mehanizem, ki deluje na pogodbenih odnosih. Primer: dve državi pogodbenici določita, vsaka v svoji državi, klirinško ustanovo (banka), ki unovčuje zneske, ki jih domači uvozniki dolgujejo dobaviteljem druge države.

KNJIGOVODSKA VREDNOST DELNICE

bilančna ali knjižna vrednost delnice je enaka nominalni vrednosti iste delnice samo v trenutku nastanka delniške družbe. Izračunana je kot razmerje med kapitalom in številom izdanih delnic delniške družbe. V času se spreminja v skladu s spreminjanjem obsega kapitala.

KNJIŽNI DENAR

je denar v obliki vknjižbe v poslovnih knjigah finančne institucije, s katerim se lahko plačuje. Torej to so tekoči in žiro računi.

KOMITENT

je nalogodajalec pri komisijskem poslu, ki mora plačati banki (komisionarju) dogovorjeno provizijo za opravljen posel. Pogosto je uporabljen sinonim stranka.

KONFORMEN

pomeni enakoličen, skladen, soglasen.

KONFORMNA OBRESTNA MERA

pomeni realizacijo ekonomskega načela, da moramo iz začetne glavnice s konformno obrestno mero pri pogostejši kapitalizaciji (recimo mesečni) dobiti enako končno vrednost glavnice kot pri celoletni kapitalizaciji in izhodiščni letni obrestni meri.

KONTO

izvira iz italijanske besede conto oz. latinske 'comptus' in je v najpreprostejšem smislu račun, npr. pri banki.

KONTOKORENTNI ODNOS

med domačo in tujo banko pomeni odprtje nostro računov (računov domače banke pri tuji) ali loro računov (računov tujih bank pri domači).

KONVERTIBILEN

ali zamenljiv. Konvertibilnost denarja je možnost zamenjave denarja neke države v denar druge države.

KONVERZIJA

(lat. conversio - vrtenje) - ali pretvorba. Beseda, ki se največ pojavlja, ko govorimo o pretvorbi neke valute v drugo, tujo valuto. Označuje pa tudi spremembo prvotnih pogojev poslovanja.

KOREKCIJSKI FAKTOR

je metoda izračuna mesečne obveznosti, po kateri je v začetno anuiteto vgrajen samo del inflacijskih pričakovanj.

KORESPONDENČNA BANKA

je tista partnerica domače banke v tujini, preko katere domača banka sklepa mednarodne posle s tujino.

KORESPONDENČNI ODNOS

nastopi, ko si tuja in domača banka izmenjata kontrolne dokumente: sezname pooblaščenih podpisnikov, telegrafski ključ in SWIFT ključ.

KOTACIJA

je sklep borze o sprejemu novega vrednostnega papirja v trgovanje in v uradno borzno tečajnico.

KREDIT

(lat. Credere - varovati, zaupati) - je premoženjsko-pravno razmerje med dolžnikom in upnikom, ki preda neko stvar na up dolžniku. Ni isto kot posojilo, posojilo je kupčija za kreditno razmerje. Viri kreditov s katerimi razpolaga banka so začasno neizkoriščena sredstva gospodarskih organizacij (dobroimetja na računih), začasno neizkoriščena proračunska in podobna sredstva (presežek proračunskih dohodkov nad proračunskimi izdatki), prihranki prebivalstva (hranilne vloge), razni depoziti, razni skladi podjetij, zadrug, javni državni fondi in sredstva, ki nastajajo z emisijo bankovcev. Vrste kreditov so: po obliki – denarni in naturalni; po namenu – gospodarski in potrošniški; po roku trajanja – kratkoročni in dolgoročni; po izvoru – notranje ali zunanje posojilo; po pravnem značaju – javni in privatni; po gospodarski dejavnosti koristnikov – kmetijski, industrijski...; po garancijah – jamstveni, realni, lombardni in hipotekarni.

KREDITNA KARTICA

spada med plastični denar. Imetnik z njo plača blago ali storitev, njegovo obveznost pa začasno prevzame banka. Imetnik plača porabljeni znesek banki šele po preteku določenega časa in tako ga banka v bistvu kreditira.

KREDITNA SPOSOBNOST

je finančna sposobnost dolžnika, da bo posojilo vrnil in plačal pripadajoče obresti. Ugotavlja se na podlagi prihodkov dolžnika in jo izraža v deležu od teh prihodkov v določenem obdobju.

KREDITNI POGOJI

so določila o trajanju, zavarovanju in drugih značilnostih kredita ter pripadajočih obrestih.

KUPON

(fr. Couper - rezati) - predstavlja odrezek vrednostnega papirja, na katerega imetnik kupona dobi obresti.

L

LEASING

je oblika financiranja, ki se uporablja predvsem za financiranje investicijskih dobrin. Leasing lahko opredelimo kot zunanjo obliko financiranja, s katero se v primeru, da vrednost investicijske opreme presega finančne sposobnosti leasingojemalca, leasingodajalec le-temu prilagaja. Leasingodajalec izpelje nakup (kot posrednik) investicijskih sredstev, ki jih leasingojemalec izbere in nato uporablja. Lastnik je še vedno leasingodajalec, ki ima tudi pravico odvzeti predmet leasinga leasingojemalcu in ga dati v drugi leasing.

LIBOR

(London Interbank Offered Rate) - Londonska medbančna obrestna mera.

LIKVIDATURA

je prostor v banki, kjer se opravlja likvidacijske posle oziroma poravnave (izravnave, obračun) denarnih obveznosti, torej je to prostor, kjer so okenca in blagajniki.

LIKVIDNOST

(lat. Liquidus - tekoč) - je plačilna zmožnost. Pri vrednostnemu papirju pomeni sposobnost prodaje tega papirja po trenutni tržni ceni. Likvidnost trga je njegova

sposobnost, da absorbira nenadne spremembe obsega ponudbe in povpraševanja, ne da bi prišlo do tečajnih nihanj.

LIMIT

izhaja iz besede, ki pomeni mejo. V bančnem jeziku je to največja dovoljena prekoračitev zneska (negativnega stanja) na določenem računu.

LIMITIRANI NALOG

je nalog banke borznemu trgovcu oz. posredniku (brokerju), pri katerem je določena mejna cena za nakup ali prodajo nekega vrednostnega papirja.

LOMBARD

pomeni jemanje ali dajanje posojila na podlagi lahko unovčljivega premičnega predmeta (npr. vrednostnega papirja). Ker so take posojila začeli prvi dajati v Lombardiji, od tam tudi izvira njihovo ime.

LOMBARDNA OBRESTNA MERA

je obrestna mera, katero centralna banka zaračunava poslovnim bankam za posojila, dana na podlagi zastave vrednostnih papirjev.

LORO

se uporablja pri pobudi za izdajo čeka, menice, akreditiva ali podobnega iz tujine.

LOT

je enota za trgovanje z vrednostnimi papirji. Njegova velikost je odvisna od vrednosti samih vrednostnih papirjev in kupne moči investitorjev. Na naši borzi je to pogosto najmanjši apoen vrednostnega papirja.

M

MEDVEDJI TRG

označuje padajoči trend vrednostnih papirjev.

MEHKA VALUTA

je tista, ki je močno podvržena devalvaciji oz. je le delno konvertibilna.

MENICA

Vrednostni papir, s katerim se kdo obveže, da bo ob določenem roku določeni osebi plačal določeni znesek.

MENJALNI TEČAJ

je stopnja po kateri zamenjamo valuto ene države v valuto druge države. Lahko je fiksni (določi ga država) ali variabilen (giblje se prosto, glede na tržna dogajanja).

METODA IZRAČUNA MESEČNE OBVEZNOSTI

je odvisna od ponudbe banke in izbire komitenta. Višina anuitete se pri kreditih z nominalno obrestno mero določi z uporabo linearnega obrestovalnega faktorja, pri dolgoročnih kreditih s klavzulo TOM pa praviloma obstajata dve možnosti: določitev anuitete z uporabo skupnega obrestovalnega faktorja ali z uporabo korekcijskega faktorja. Pri kreditih z devizno klavzulo se mesečna obveznost ob odobritvi kredita določi v domači valuti na anuitetni način z upoštevanjem faktorja pričakovane rasti tečaja valute na katero je vezan kredit.

MORATORIJ

je odlog plačila zapadlih obveznosti.

N

NAKAZILO

je finančni posel, ki denar usmeri na določen račun oz. neki osebi.

NAOBRESTITEV

je dodajanje obresti glavnici, v nasprotju z razobrestitvijo, ki odvzame obresti glavnici.

NEREZIDENT

je fizična oseba s stalnim prebivališčem v tujini. Če govorimo o pravni osebi kot nerezidentu, mislimo ponavadi na podjetje registrirano v tujini.

NETO DIVIDENDA

je dejanski znesek dividende (dobička), ki ga prejme imetnik delnice. V znesku ni upoštevan davek na donos kapitala oz. davek na dobiček, ki ga plačujejo kapitalske družbe.

NETO SEDANJA VREDNOST

je razlika med sedanjo vrednostjo izdatkov določene naložbe in sedanjo vrednostjo neto denarnih tokov od dolgoročne naložbe. Uporablja se za preračunavanje investicij v prihodnosti na sedanjo vrednost.

NEURADNI TRG

na njem se trguje z vrednostnimi papirji, ki niso sprejeti na borzo, oziroma katerih značilnosti borza ne pregleduje.

NIBOR

(New York Interbank Offered Rate) - New Yorška medbančna obrestna mera, ki je osnova za variabilno obrestovane vrednostne papirje.

NIF

(Note Insurance Facilities) - so kreditne linije, ki so odobrene velikim podjetjem in znotraj katerih se banke obvezujejo, da bodo izdale kratkoročne obveznice.

NOMINALNA OBRESTNA MERA (NOM)

je na letni ravni določena enovita obrestna mera, ki poleg osnovne obrestne mere vsebuje tudi določen pribitek.

NOMINALNA VREDNOST

(pri delnicah) je znesek, ki je na njej napisan. Osnovni delniški kapital se ob ustanovitvi delniške družbe razdeli na določeno število delnic, od katerih ima vsaka svojo nominalno vrednost.

NOSTROKONTO

je konto banke pri neki drugi banki.

O

OBLIGACIJA

(lat. obligatio - zaveza, poroštvo) - pomeni neko dolžnost, obveznost. Ponavadi se uporablja pri vrednostnih papirjih in pomeni fiksno obrestovani dolžniški vrednostni papir (obveznica, zadolžnica).

OBRATNA SREDSTVA

zaloge blaga, izdelkov, polizdelkov oziroma denarnih sredstev, ki so potrebni za poslovanje. Med obratna sredstva se štejejo tudi tuja plačilna sredstva (devize in zlato).

OBRESTI

v odstotkih ali v znesku izraženo denarno nadomestilo za odrekanje določenemu znesku denarja za določen čas upniku, ki le tega prepusti dolžniku.

OBRESTNA MERA

je mera za obrestovanje denarja izražena v odstotkih. Pove nam, koliko denarnih enot nadomestila plačamo za vsakih 100 enot glavnice v določenem obdobju.

OBRESTNI RAČUN

je način izračunavanja obresti, pri katerem je vedno osnova začetna glavnica ne glede na to, koliko kapitalizacijskih dob je preteklo od nastanka dolga do vračila denarja.

OBRESTNO OBRESTNI RAČUN

je način izračunavanja obresti, pri katerem so osnove spremenljive (glavnica + vse obresti) nastale v preteklih kapitalizacijskih obdobjih.

OBVEZNICA

je fiksno obrestovan dolžniški vrednostni papir, s katerim se izdajatelj obveže imetniku, da mu bo ob dospelosti izplačal glavnico s pripadajočimi obrestmi. Gre za varno naložbo, saj so zavarovane z denarnim ali stvarnim jamstvom izdajatelja.

OPCIJA

je vrednostni papir, ki lastniku daje možnost, da v določenem obdobju ali na določen dan v prihodnosti kupi oz. proda neko naložbo po dogovorjeni ceni.

OSEBNI RAČUN

je knjigovodski račun, na katerem se sistematično spremlja finančno poslovanje med dvema poslovnima partnerjema, od katerih je eden banka in drugi njen komitent.

P

PARITETA

(lat. paritas - enako) - pomeni ekvivalentno razmerje med vrednostjo različnih denarnih valut.

PASIVA

je del bilance, ki prikazuje obveznosti npr. banke do svojih komitentov. Pasivne obresti so tiste, ki jih banka plača za pri njej naložen denar.

PLAČILNA KARTICA

je kartica, s katero lastnik plača blago ali storitev, za znesek plačila pa mu banka, izdajatelj kartice, takoj izstavi račun oz. obremeni njegov bančni račun. Sem spada tudi debetna kartica.

PLASTIČEN DENAR

je moderna oblika plačevanja, kamor spadajo razne plačilne in kreditne kartice.

PLAŠČ DELNICE

je sestavni del delniške listine brez kuponske pole in talona.

POLOG

je nakazilo denarja na bančni račun.

POROŠTVO

je jamstvo za neko osebo. V bančništvu imamo največkrat opraviti s poroštvu na področju kreditiranja, ko porok jamči, da bo dolžnik vrnil glavnico in pripadajoče obresti upniku. Temelj porošstva je pogodba, na podlagi katere se lahko ugovarja.

PORTFELJ

(fr. porte-feuille - listnica) - je celotna količina naloženih vrednosti. Kreditni portfelj so bančne naložbe (posojila), portfelj vrednostnih papirjev pa so naložbe banke v vrednostne papirje.

POSOJILO

je kupčija, s katero se med strankami ustanovi kreditno razmerje.

POSTNUMERANDO

je tisti znesek, ki dospeva oz. ima valuto ob koncu obdobja. Primer: postnumerandne mesečne vloge so vloge, ki jih v banko redno vlagamo konec meseca.

PRANJE DENARJA

je nezakonito prikrievanje izvora denarja in prikazovanje legalnega izvora le tega preko pretvorbe v knjižni denar. Zakonsko se preprečuje predvsem pretvorba neidentificirane gotovine v knjižni denar, s katerim se nato lažje izvajajo transakcije in zakrije sled do nezakonitega izvora gotovine.

PREDNOSTNE DELNICE

imajo prednost pri izplačilu dividende, katere zjamčeno višino navadno določa statut delniške družbe. Iz tega izvira tudi prednost pri izplačilu iz stečajne mase v primeru stečaja delniške družbe.

PREMIJA

je znesek, ki ga zavarovalec vplača oziroma vplačuje zavarovatelju.

PRENUMERANDO

je znesek, ki dospeva ob začetku posameznega obdobja. Gre recimo za redne mesečne vloge, ki jih v banko vlagamo ob začetku meseca.

PRIMANOTIST

uslužbenec, ki vrši vknjižbe v trgovski dnevnik (primanoto).

PRIMARNI DENAR

je denar, ki ga izdaja centralna banka predvsem z odkupovanjem deviz s tolarji in krediti.

PROVIZIJA

je nagrada za posredovanje v kakšnem poslu in se ponavadi izraža v odstotkih od vrednosti posla. Bančne provizije so dejansko cene za opravljanje bančnih storitev.

R

RAZDOLŽNINA

je del glavnice, ki ga poplačamo z anuiteto.

REALNA OBRESTNA MERA

je tista obrestna mera, po kateri se izračunajo realne obresti. Te predstavljajo realni dohodek posojilodajalca. Kot pojem se pojavlja predvsem v stanju inflacije. S pridevnikom realne tako ločimo dejanske obresti od tistih, ki so rezultat zgolj ohranjanja vrednosti glavnice in smo jim v vsakdanjem žargonu nekdanj rekli (re)valorizacijske obresti.

REMINENT

Oseba, ki se ji ob zapadlosti izplača znesek naveden v menici.

RENTA

je stalen reden dohodek od kapitala, zemljišča, ali česa drugega, ki od lastnika ne zahteva nobenega dela.

RENTABILNOST

je razmerje med dobičkom ter vloženimi sredstvi. Uporabljamo jo za meritev uspešnosti naložbe kapitala oz. uporabe sredstev.

REVALORIZACIJA

je način ohranjevanja vrednosti denarja v pogojih inflacije. Izvaja se tudi tako, da zneske povečujejo za odstotek rasti cen na drobno v določenem obdobju. Vlogo ohranjanja vrednosti pri nas je prevzela temeljna obrestna mera (TOM).

REVALORIZACIJSKA STOPNJA

je načelno ustrezala inflacijski stopnji za posamezno obračunsko obdobje.

REVALVACIJA

je dvig tečaja kake valute v razmerju do drugih valut.

REVOLVING POSOJILO

je kratkoročni kredit, ki se obnavlja po določenem časovnem obdobju.

REZIDENT

je fizična oseba s stalnim prebivališčem v državi.

S

SALDO

(lat. solidus, ital. saldare - trden) - je računski ostanek, razlika med debetom (izdatki, »v breme«) in kreditom (prejemki, »v dobro«). Saldirati je torej izračunati saldo, uporabljamo ga pa tudi kot izraz za potrjevanje plačila.

SEF

(včasih zapisano tudi safe) - je oštevilčen predal v bančnem trezorju, ki ga banka oddaja za shranjevanje denarja ali vrednostnih papirjev.

SKUPNI OBRESTOVALNI FAKTOR

je metoda izračuna mesečne obveznosti, po kateri se višina anuitete izračuna z doslednim upoštevanjem inflacijske stopnje, ki je značilna za trenutek ob sklepanju pogodbe.

SWAP

je zavarovanje pred tečajnim, obrestnim in kreditnim tveganjem.

SWAP POSEL

je instrument centralne banke, s katerim vpliva na količino denarja in kreditov. Namen je pokrivanje rizika, ki nastane pri nepričakovanih spremembah deviznih tečajev. Klasični devizni swap je promptni nakup (ali prodaja) določene valute in istočasno terminska prodaja (ali nakup) le-te. Obrestni swap je zamenjava spremenljive obrestne mere za fiksno in obratno ali tudi zamenjava v drugo vrsto fiksne ali spremenljive obrestne mere. Poznamo tudi debit/equity swap, ko se neodplačani dolg spremeni v lastniški delež v podjetju.

S.W.I.F.T.

je kratica za Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications. To je računalniški sistem za enoten prenos finančnih sporočil med bankami in drugimi finančnimi ustanovami, ki so njegove članice.

Š

ŠALTER

izraz pomeni bančno okence.

ŠPEKULACIJA

je ravnanje usmerjeno v pridobivanje dobička na temelju pričakovanih cenovnih razlik. V bančnem svetu se to dogaja na področju vrednostnih papirjev, tujih valut, nepremičnin.

ŠPEKULACIJSKI VREDNOSTNI PAPIRJI

so tisti vrednostni papirji, ki so podvrženi velikim tečajnim nihanjem. To so največkrat delnice, opcije in druge terminske pogodbe.

T

TALON

(fr. talon - peta, ostroga) - je zadnji del kuponske pole in tako sestavni del vrednostnega papirja. Po unovčenju kuponov daje talon pravico do nove kuponske pole.

TARIFA

(arabsko ta'rif - objava) - je cenik oz. uradno določen seznam cen za storitve.

TEČAJ

je tržna cena, po kateri se nekaj prodaja oz. kupuje. Kadar imamo v mislih banke, gre navadno za devizne tečaje ali tečaje vrednostnih papirjev.

TEKOČI RAČUN

spremlja finančno poslovanje med dvema poslovnima partnerjema, od teh je eden banka, drugi pa njegov komitent.

TOM

je temeljna obrestna mera, ki jo banke uporabljajo za ohranjanje vrednosti denarnih obveznosti in terjatev v domačem denarju. TOM je enak aritmetični sredini oz. povprečju rasti cen na drobno.

TERMINSKI POSLI

so tisti, ki so podvrženi izpolnitvi iz pogodbe v določenem roku in pod pogoji dogovorjeni ob sklenitvi posla. Mednje sodijo tudi posli z opcijami na vrednostne papirje.

TRAJNIK

je trajni nalog, s katerim imetnik tekočega računa zahteva od banke, da ob določenih časovnih obdobjih iz njegovega računa nakazuje sredstva na druge račune. Zelo popularno za plačevanje različnih rednih računov.

TRANŠA

(fr. tranche - reženj, kos kruha) - je del posojila.

TRASANT

je izdajatelj menice.

TRASAT

je menični pozvanec, dolžnik, na katerega je izdana menica.

TREZOR

je dobro varovana bančna blagajna.

TRŽNA VREDNOST DELNICE

je tista vrednost, ki se oblikuje na borzi in je odvisna od ponudbe in povpraševanja.

U

UNIVERZALNA BANKA

je splošna banka in se ukvarja tako z komercialnim in investicijskim bančništvom, sprejema vloge, daje posojila in posluje z vrednostnimi papirji.

UPRAVIČENEC PRI ZAVAROVANJU

je oseba, ki ji zavarovalnica izplača zavarovalno vsoto.

UPRAVLJANJE S PORTFELJEM

je bančna storitev. Banka pri tem upravlja s premoženjem svojega komitenta tako, da mu le-to prinese največji možni donos.

V

VALEUR

sinonim za veljavnost, vrednost oz. ceno. Valeurs pa so vrednotnice.

VALUTA

ima več pomenov, lahko je denarni sistem države (npr. zlata valuta), denarna enota, ki je osnova sistema, veljava, tečaj denarne enote ali učinkov v mednarodni trgovini ali pa veljavnost na določen dan.

VALUTNA POLITIKA

uravnava tečaj neke valute na domačem ali mednarodnem trgu.

VARČEVANJE

je gospodarno ravnanje z dobrinami ali denarjem. Prihranki pa so tisto, kar ni bilo porabljeno in se lahko v prihodnosti investira.

VARIABILNOST

(lat. variuos - različen) - ali nestalnost. Variabilna obrestna mera je tista, ki se v času spreminja.

VEZANE VLOGE

so tiste vloge pri banki (depozit), katere niso trenutno na razpolago varčevalcu. Ločimo vezave na določen čas ali na različno dolg odpovedni rok. Daljši čas vezave pomeni večje obresti.

VLOGA

je neprenosna finančna naložba v obliki računa pri banki. Z vlogo da vlagatelj v bistvu banki posojilo. Ločimo vloge na vpogled in vezane vloge.

VPOGLEDNE VLOGE

mednje sodijo hranilne vloge, osebni in žiro računi. Denar na vpogledni vlogi je v vsakem trenutku na voljo imetniku računa (vlagatelju) in z njimi lahko prosto razpolaga.

VREDNOSTNI PAPIR

je listina, ki vsebuje določene premoženjske pravice, ki lahko postanejo tudi prenosljive.

Z

ZAKLADNA MENICA

je kratkoročni državni vrednostni papir, ki ne prinaša obresti in se zato izdaja z diskontom. Navadno ima rok dospelosti 3 mesece ali mnogokratnik od 3.

ZAMUDNE OBRESTI

zaračunava upnik dolžniku za zamudo pri plačilu. Njihova višina in način obračunavanja sta običajno zakonsko določena.

ZAPIS

(blagajniški) - je kratkoročen vrednostni papir, ki se glasi na določen denarni znesek, z določenim rokom dospelosti in določeno obrestno mero.

ZAVAROVALEC

je oseba (lahko tudi pravna), ki sklene z zavarovateljem pogodbo.

ZAVAROVANEC

je oseba, v korist katere je sklenjeno zavarovanje.

ZAVAROVALNI DOGODEK

je dogodek, ob katerem zavarovalnica izplača zavarovalnino. Zavarovalni dogodek je največkrat škodni dogodek.

ZAVAROVALNA VSOTA

je znesek, ki ga po koncu zavarovalne dobe ali v drugih okoliščinah upravičenec dobi izplačanega.

ZAVAROVALNINA

je dajatev zavarovalnice ob zavarovalnem dogodku.

Ž

ŽIRO

dejansko pomeni izravnavanje medsebojnih obveznosti na bančnem računu.

ŽIRO RAČUN

je v jeziku bančništva vrsta vpoglednih računov, ki jih lahko pri bankah odprejo posamezniki ali podjetja.

6.3. *Tečajna vrednost dinarja*¹⁸⁵

Narodna banka je uradni tečaj dinarja do ameriškega dolarja objavila dne 12.4.1945 in sicer nespremenjeni predvojni tečaj 1 USD = 50 Din (prvotno objavljeni tečaj je bil 50,06 ter je bil zaokrožen na 50,00 šele ob koncu leta 1945). Isti tečaj je bil 24.5.1949 potrjen še po pravilih Mednarodnega denarnega sklada.

Tečajne liste uradnih tečajev je začela Narodna banka objavljati šele 14.11.1946. Do tega dne je uradne tečaje drugih valut sporočala z okrožnicami in internimi nalogi.

V prvih letih po vojni so se opravljale obvezne prodaje in nakupi deviz med zunanjetrgovinskimi podjetji in Narodno banko po uradnem tečaju, vendar so podjetja na podlagi predložene izvozne in uvozne dokumentacije plačevala in prejemale še razliko do dejanskih stroškov izvoznega in uvoznega posla od posebnega Zunanjetrgovinskega sklada. V letih 1951-1952 je plačevanje razlik na podlagi dokumentacije postopoma nadomestil sistem »faktorjev«, določenih za posamezne skupine proizvodov, na podlagi katerih je sklad standardiziral odstopanja od uradnega tečaja. Sredi leta 1952 je bil sklad ukinjen, njegovo poslovanje pa je bilo preneseno na "Račun tečajnih razlik" pri Narodni banki. Faktorji so se preimenovali v »koeficiente«, ki so znašali med 0,50 in 4 glede na uradni tečaj.

¹⁸⁵ Cvetka Martinšek, Franček Drenovec, Aleš Bradač, Devizni tečaji 1945 - 1993, ARC BS, Ljubljana, 1993

Preglednica 13: Tečaj dinarja od maja 1945 do decembra 1956

Datum	ATS (100)	FRF (100)	DEM (100)	ITL (100)	CHF (100)	GBP (1)	USD (1)
05.1945							50,0000
12.1946	300,0000	41,9790	60,0000	15,0000	1162,7900	201,5000	50,0000
10.1947	200,0000	41,9790	200,0000	15,0000	1162,7900	201,5000	50,0000
12.1948	500,0000	18,9700	1500,0000	10,0000	1162,7900	201,5000	50,0000
12.1949	500,0000	14,2850	1190,4760	10,0000	1143,4270	140,0000	50,0000
08.1950	192,3077	14,2850	1190,4760	10,0000	1143,4270	140,0000	50,0000
12.1951	192,3077	14,2850	1190,4760	10,0000	1143,4270	140,0000	50,0000
12.1952	1153,8450	85,7142	7142,8500	48,0000	6860,5610	840,0000	300,0000
12.1953	1153,8450	85,7142	7142,8500	48,0000	6860,5610	840,0000	300,0000
12.1954	1153,8450	85,7142	7142,8500	48,0000	6860,5610	840,0000	300,0000
12.1955	1153,8450	85,7142	7142,8500	48,0000	6860,5610	840,0000	300,0000
12.1956	1153,8450	85,7142	7142,8500	48,0000	6860,5610	840,0000	300,0000

7. SEZNAM KRATIC

AMG – Allied Military Government
CDF – Centralni devizni fond
CLNAI – Comitato di liberazione nazionale alta Italia
d.d. – delniška družba
d.z.o.z. – družba z omejeno zavezo
DFJ – Demokratična federativna Jugoslavija
FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija
GS – Gospodarski svet
GOIB – Gospodarski odsek Istrske banke
IOLO – Istrski okrožni ljudski odbor
JLA – Jugoslovanska ljudska armada
KNOO – Krajevni narodnoosvobodilni odbor
KP – Koper
LRS – Ljudska republika Slovenija
MLO – Mestni ljudski odbor
NARA – National Archives and Records Administration
NOB – Narodnoosvobodilni boj
NVS – Narodna vlada Slovenije
OF – Osvobodilna fronta
OLO – Okrajni ljudski odbor
OZN – Organizacija Združenih narodov
PAK – Pokrajinski arhiv Koper
PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica
PNOO – Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor
PPNOO – Poverjeništvo pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora
SI – Slovenija
SIAU – Slovensko italijanska antifašistična unija
SNOO – Slovenski narodnoosvobodilni odbor
SNOS – Slovenski narodnoosvobodilni svet
s.p.a. – società per azioni
s.a. – società anonima

STO – Svobodno tržaško ozemlje

UL – Uradni list

VUJA – Vojaška uprava Jugoslovanske armade

ZDA – Združene države Amerike

ZVU – Zavezniška vojaška uprava

8. LITERATURA

Cova, Ugo, Industrija v luči zakonodaje v Avstrijskem Primorju v drugi polovici 19. st., Arhivi IV. št. 1-2, Ljubljana 1981.

Čermelj, Lavo, Slovenci in Hrvatje pod Italijo, Ljubljana 1965.

Ferenc, Tone, Razvoj ljudske oblasti v Slovenskem primorju 1941-1947, Katalog št. 6 Pokrajinskega arhiva Koper, Koper 1978.

Ferenc, Tone, Upor proti okupatorju in državljanska vojna, Dokumenti Slovenstva, Cankarjeva založba, Ljubljana 1994.

Gombač M., Boris, Slovenija, Italija od preziranja do priznanja, Ljubljana 1996.

Gombač, Metka, Denarni zavod Slovenije – podružnica za Slovensko primorje (1945), Zgodovina denarništva in bančništva na Slovenskem, posvetovanje ob 40 obletnici Denarnega zavoda Slovenije, 11.- 12.12.1984, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1987.

Gombač, Metka, Nova uprava Primorske 1945-1947, Acta Histriae VI, Koper 1998.

Gombač, Metka, Poverjeništvo Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje in Trst 1945 – 1947, Kronika 37, št. 1-2, Ljubljana 1989.

Istra i Slovensko primorje, Borba za slobodu kroz vjekove, odg. urednik Juraj Hrženjak, Beograd 1952.

Jeri, Janko, Nekaterne prvine narodnostnega položaja ob naši zahodni meji do tržaškega sporazuma leta 1954, Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni, Zbornik ob tridesetletnici osvoboditve, Ljubljana 1975.

Jeri, Janko, Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni, Ljubljana 1961.

Juriševič Franc, Gradili smo državo, Primorske novice št. 33, 15.8.1975.

Juriševič, dr Fran, Zadružno gibanje na Goriškem med dvema vojnama, Jadranski koledar, Trst 1970.

Kacin – Wohinz, Milica, Pirjevec, Jože, Zgodovina Slovencev v Italiji 1866 – 2000, Ljubljana 2000.

Kacin – Wohinz, Milica, Upravna reorganizacija Julijske krajine leta 1923, Jadranski koledar, Trst 1976.

Kontestabile – Rovis, Mirjana, Virgilij Šček – poslanec v rimskem parlamentu, Koper 1998.

Kujavić, Boško, Sedem razdobij v razvoju našega bančništva, Bančni vestnik, leto XX, št. 9, Ljubljana 1971.

Lazarevič, Žarko, Slovensko bančništvo med obema vojnama, Prispevki za novejšo zgodovino XLI – 1, Ljubljana 2001.

Lazarevič, Žarko, Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji, korak k industrijski družbi, Ljubljana 1997

Martinšek, Cvetka, **Drenovec**, Franček, **Bradač**, Aleš, Devizni tečaji 1945 - 1993, ARC BS, Ljubljana, 1993.

Marušič, Branko, Na Primorskem ob razpadu Avstroogrske, Jadranski koledar, Trst 1967.

Marušič, Branko, Poskus ustanovitve telovadnega društva Južni sokol v Trstu (1869), Jadranski koledar, Trst 1981.

Mikuž, Metod, Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1947-1954, Zgodovinski časopis 29, 1-2, Ljubljana 1975.

Novak C., Bogdan, Pravni položaj bivših con A in B Svobodnega tržaškega ozemlja (Ameriško stališče), Zaliv 48-49, Trst 1974.

Pahor, Milan, 40 letnica nastanka OF na Tržaškem, Jadranski koledar, Trst 1981.

Pahor, Samo, Ustanovitev političnega društva Edinost in prvo desetletje njegovega obstoja, Jadranski koledar, Trst 1975.

Pariška mirovna pogodba, Integralno prevodno besedilo Mirovne pogodbe z Italijo, podpisane v Parizu 10. februarja 1947 in faksimilni kartografski prikaz pogodbeno določenih mej med Italijo, FLRJ in STO, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana 1997.

Pirjevec, Jože, Pariška mirovna konferenca, Acta Histriae 6, Koper 1998.

Pirjevec, Jože, Jugoslavija 1918 – 1992, Nastanek, razvoj ter razpad Karadjodjevićeve in Titove Jugoslavije, Koper 1995.

Prinčič, Jože, Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945 – 1991), Zgodovina v šoli IX, št.2, Ljubljana 2000.

Prinčič, Jože, **Lazarevič**, Žarko, Zgodovina slovenskega bančništva, Združenje bank Slovenije, Ljubljana 2000.

Prinčič, Jože, Poglavitne značilnosti in rezultati industrializacijskega procesa na ozemlju LR Slovenije v prvem desetletju po drugi svetovni vojni /1946-1956/, Povojna zgodovina na slovenskem, zbornik referatov in razprave s simpozija, Slovenj Gradec 1992.

Prinčič, Jože, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji /1945 – 1956/, Novo mesto 1992.

Prinčič, Jože, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji, Ljubljana 1997.

Renko, Stanislav, Od Rapalla do Osima, Jadranski koledar, Trst 1981.

Repe, Božo, Slovenska zahodna meja in ekonomsko vprašanje, Acta Histriae 6, Koper 1998.

Sala, Teodoro, Predlogi za asimilacijo »tujerodcev« v »Pokrajini Istra« - referat na Pazinskem memorialu 28.9.1973, opomba 21, Jadranski koledar, Trst 1974.

Slovenija, Italija, Bela knjiga o diplomatskih odnosih (Slovenia, Italy, White book on Diplomatic Relations), Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana 1996.

Terčon, Nadja, Razvoj industrijskega ribištva na slovenski obali v letih 1945 – 1959, Kronika 37, št. 1-2, Lj.1989.

Tosti, Avgust, Denarni zavodi v Sloveniji po prvi svetovni vojni, Bančni vestnik, Ljubljana 1989.

Troha, Nevenka, Boj za meje. Slovenci in Italijani na Primorskem – v Julijski krajini v letih 1945-1947, Preteklost sodobnosti, izbrana poglavja slovenske novejše zgodovine, Ljubljana 1999.

Vasle, Avgust, Računovodstvo in finance v NOB 1941 – 1945, Zveza računovodskih in finančnih delavcev Slovenije, Ljubljana 1979.

Verbič, Pavle, Industrija LR Slovenije, Gospodarski koledar, Ljubljana 1959.

Vodušek – Starič, Jerca, Poskus orisa učinkov jugoslovanske politike na diplomatsko dogajanje v obdobju 1945-1947, Acta histriae VI, Koper 1998.

Vuk, A., Italija je uničila naše zadružništvo, Ljudski tednik, št. 12, 12.4.1946, Trst 1946.

Waltritsch, Marko, Slovenske banke na Primorskem – več kot stoletna tradicija v Gorici in Trstu, Delo št. 178-199 (4.8.1997-29.8.1997), Ljubljana 1997.

Zagradnik, Maruša, Gospodarska ohromitev Slovenskega primorja v času okupacijski con (1945 – 1954), Gospodarske krize in Slovenci, Institut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana 1999.

Zagradnik, Maruša, Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in slovenski Istri, Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni, št. 5, Ljubljana 1992.

Zagradnik, Maruša, Procesi podržavljanja zasebnega premoženja v Slovenskem primorju po drugi svetovni vojni, Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. Stoletju 1918 – 1945 – 1991, Ekonomska knjižnica, Ljubljana 1996.

9. VIRI

Pokrajinski arhiv Koper (SI PAK KP)

Fondi: Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko primorje
Istrska banka Koper
Istrski okrožni ljudski odbor
Kmečka hranilnica in posojilnica Senožeče
Kmečka posojilnica in hranilnica Vanganel
Obveščevalna služba ZDA – oddelek za Jugoslavijo in Slovenijo
Okrajni komite ZKS Koper
Okrajni ljudski odbor Koper
Okrožni komite KP STO Koper
ONOO za tržaško okrožje – odsek za združništvo in kmetijstvo
Posojilnica in hranilnica Koper
Vojaška uprava Jugoslovanske armade Cone B STO

Pokrajinski arhiv Nova Gorica (SI PANG)

Fond: Tribunal Gorica

Viri za bančni slovar in preglednico tečajnih vrednosti dinarja

<http://www.abanka.si/priporocni/slovar/default.asp?MapaID=275>, 20.8.2004.

http://www.studentski-servis.com/denar_test/slovar_bancni.html, 20.8.2004.

http://www.bsi.si/html/financni_podatki/arhiv/sfrj/index.html, 20.8.2004.

<http://lotosys.kelt.si/devize/zgodovina.htm>, 19.1.2004.

Matejčić, Radmila, Lire »b«, papirni novac u emisiji Gospodarske banke za Rijeku, Istru i Slovensko primorje u Rijeci, iz godine 1945 - 1947.

<http://numizmatika.pondi.hr/lireb.htm>, 25.8.2004,

10. OBJAVLJENI VIRI

10.1. Uradni listi

Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)

Uradni list Ljudske republike Slovenije (LRS)

Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (SNOS)

Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije (SNOS in NVS)

Uradni list Poverjeništva Pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora (PPNOO) za Slovensko Primorje

Uradni list Istrskega okrožnega ljudskega odbora (IOLO)

Uradni list Vojaške uprave Jugoslovanske armade in Istrskega okrožnega ljudskega odbora (VUJA in IOLO)

Uradni list Vojaške uprave Jugoslovanske ljudske armade (VUJLA)

Uradni vestnik Ljudskega odbora okraja Koper

Uradni vestnik Okraja Koper

10.2. Statistika in drugi objavljeni viri

Slovenija 1945 – 1975, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975.

Savezni sekretariat za inostrane poslove, Dokumenti o spoljni politici SFRJ 1945, Beograd 1984.

Kardelj, Edvard, Problemi naše socialistične graditve, Ljubljana 1956.

Revija **Istria . Fiume – Dalmazia**, Tempi e cultura, Anno VII – Estateautunno 2003, no. 13.

11. ČASOPISI

Bančni vestnik, leto 1954, Ljubljana

Delo, leto 1997, Ljubljana

Glas Istre, leto 1945, Reka

Goriška straža, leto 1922, Gorica.

Goriška straža, leto 1923, Gorica.

Ljudski tednik, leto 1946, Trst

Primorske novice, leto 1975, Koper

Primorski dnevnik, leto 1945, Trst

Slovenski narod, leto 1869, Ljubljana

Slovenski poročevalec, leto 1944, Ljubljana